

Φ 2 Τ

ΑΤΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ

674

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ
ΕΙΣ ΙΣΑΙΟΝ

Μόλις σήμερον, μετὰ δεκαοκταετίαν ὄλην, ἐπιχειροῦμεν νὰ συνεχίσωμεν, ἀλλὰ νῦν ἐπὶ τὸ συστηματικώτερον, τὰς εἰς τὸν Ἰσαίον παρατηρήσεις ἡμῶν (1).

Ὡς γνωστὸν οἱ κληρικὸι λόγοι τοῦ Ἰσαίου εἰσὶν ἡ κυριωτάτη πηγὴ τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, ἐν τινι δὲ μέτρῳ καὶ τοῦ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Πλὴν τούτου ὁ δὲ ὅμως καὶ ἄλλην ἀρετὴν γενικωτέρου διαφέροντος ἔχουσιν, ὅτι εἰσὶ τὰ ἀρχαιότατα παγκόσμια μνημεῖα περὶ τῆς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα λητουργίας καὶ ἐφαρμογῆς παλαιστάτου νόμου περὶ διαθηκῶν, τοῦ περὶ διαθηκῶν δηλονότι νόμου τοῦ Σόλωνος (2).

Οὐδὲν μᾶλλον τῶν περὶ τῶν ἰδίων δικῶν καὶ δὴ ἐκ τούτων μάλιστα τῶν περὶ κληρικῶν ὑποθέσεων λόγων τῶν ἀπ. ῥητόρων διδάσκει ἡμᾶς ἐναργέστερον ἅμα καὶ ἀληθέστερον τὰ τοῦ κοινωνικοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων, δὲ δ' εἰπεῖν καὶ τοῦ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Βεβαίως, ὡς ὁ Θεόφραστος ἤδη ἐδίδαξεν, οἱ νόμοι πρὸς τὰ πράγματα ἴθιεν· αἱ (3), ἡ δὲ θρησκεία μεγίστην ἀσκεῖ ῥοπήν πρὸς τὴν καθόλου μόρφωσιν πάσης κοινωνίας· ταῦτα δ' ὅμως ἕκαστος λαὸς νοεῖ, ἐρμηνεύει καὶ ἐφαρμόζει κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ πνεῦμα, αὐτῷ δὲ βαθμηδὸν ἀναπτύσσει καὶ καταρτίζει τὸν ἑαυτοῦ ἐθνικὸν πολιτισμόν, τοιόνδε ἢ τοιόνδε, κατὰ λόγον τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ἐὰν ταῦτα καθόλου ἀληθεύουσιν, ἐπίσης καὶ ἔτι μᾶλλον ἀληθεύουσιν ὡς πρὸς τὸ δίκαιον καὶ τοὺς νόμους.

Εἶνε πασίγνωστος ἀλήθεια ὅτι, ἂν ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες μετὰ τοσούτους καὶ τηλικούτους μακροχρονίους κατακλισμούς καὶ ἀγῶνας ζῶμεν ἔτι καὶ ὡς ἔθνος σφῶόμεθα, τοῦτο πρῶτιστα ὀφείλεται εἰς

(1) Ὁρ. Ἀθηνᾶς τόμ. Θ' σ. 58 ἐπ., Γ' σ. 96, ΙΒ' σ. 448 ἐπ.
(2) Jebb, The Attic. Orators Τόμ. Β' σ. 315.
(3) Παρὰ Ἰοι. Στοβ. ΑΖ'. 21.

τήν ἀκοίμητον καὶ ἀεὶ σθεναρὰν ἐθνικὴν ἡμῶν συνείδησιν καὶ εἰς τὴν λατρείαν ἡμῶν πρὸς τὰ ἑλλ. γράμματα. Ἐπίσης εἶνε βέβαιον ὅτι ἀπὸ τοῦ δευτέρου μάλιστα ἡμίσεος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, προπαρασκευαζομένης ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ὡς εἶπεν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παλιγγενεσίας, ἤρξάμεθα ὁσημέραι συντονώτερον μελετῶντες καὶ εἰς αὐτοὺς ὡς εἰς πρότυπον ἀποδλέποντες, τοὺς προγονικοὺς ἡμῶν συγγραφεῖς, τοὺς τῶν ἐνδόξων ἰδίᾳ χρόνων, ὅπως ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτῶν εἰς ἐλευθερίαν καὶ ἀνθρωπισμὸν ἀναδαπτιζόμενοι, ἀποβάλλωμεν πάντα βαρβαρικὸν ῥύπον, μάλιστα τὸν τουρκικόν, ἀπ' αἰῶνων ἤδη μιλῶντα καὶ καταρुπαίνοντα τὸν ἐθνικὸν ἡμῶν βίον καθ' ἀπάσας τὰς ἐκφάνσεις αὐτοῦ. Ἀληθῶς δὲ μέγιστον καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς τοῦτο συνέτεινεν ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐης διὰ τῆς φιλοπάτριδος καὶ ἐλληνικωτάτης αὐτοῦ διδασκαλίας, αὐτὸς οὗτος γενόμενος ὁ Πρόδρομος τῆς ἀναγεννήσεως τῆς νέης Ἑλλάδος, οὐχὶ πλέον νοσοῦσης καὶ κεκυφίας ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ἀμαθίας καὶ πάντων τῶν τῇ αἰσχίστῃ δουλείᾳ συμπαρομαρτούντων κακῶν, ἀλλὰ εὐρυσθενούς, φιλοκάλου, ἀκμαίας, δύο ἐν ἐνὶ λατρευούσης ἐνθέρμως θεοῦ, τὸν Θεὸν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Ἀθηναίαν τοῦ Διός.

Καὶ ἐν πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις κλάδοις ἰκανῆ μέχρι τοῦδε ἐργασία ἐγένετο, τῶν παρ' ἡμῖν ἐπιστημόνων φιλοτιμουμένων νὰ καλλιεργῶσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ ἐπιστήμην ἐλληνικῶς. Μόνον ὅσον εἰς τὸ δίκαιον ἀφορᾷ μικρὰν δυστυχῶς μέχρι τοῦδε προθυμίαν ἐδειξάμεν (1),

(1) Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀπ. κληρονομικὸν δίκαιον, περὶ ὃ νῦν ἀσχολούμεθα, δύο μόνον τῶν ἡμετέρων, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, ἀμφότεροι δικηγόροι, ἐπραγματεύθησαν ἐν διατριβαῖς περὶ ζητημάτων αὐτοῦ, ὁ Ἰω. Α. Τυπάλδος *Περὶ τοῦ νόμου τοῦ Σύλωνος περὶ διαθηκῶν*, ἐν τῇ Ἀθηναίᾳ τόμ. Α' σ. 337 ἐπ. καὶ ὁ Ἰω. Γ. Φραγκιάς ἐν πραγματεία ἐπιγεγραμμένῃ: *Αἱ διαθηκαὶ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀπ. δίκαιον*, δημοσιευθεῖσα ἐν τῇ *Νομικῇ Ἐπιθεωρήσει* ἔτ. Γ' (1903) σ. 1 ἐπ. 97 ἐπ. 193 ἐπ.). Τῶν πραγματειῶν τούτων, πολλοῦ λόγου ἀξίων, ἡ μὲν πρώτη ἀνεγνώσθη ἐν συνεδρίᾳ τῆς ἡμετέρας ἐν Ἀθήναις *Ἐπιστημον. Ἐταιρείας* τῇ 18 Δεβρίου 1888, ἡ δ' ἑτέρα ἐπίσης ἐν συνεδρίᾳ τοῦ Νομικοῦ τμήματος τοῦ Συλλόγου Παρνασσῶ. Ἀμφότεροι οἱ λόγιοι καὶ φιλόκαλοι οὗτοι ἄνδρες ἀποδύρονται τὴν ἀδιαφορίαν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων νομικῶν καὶ νομοδιδασκάλων πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἑλλ. δίκαιον. Ἀπὸ τῆς οὐσιώσεως τοῦ Βασιλείου, λέγει ὁ μακαρίτης Ἰω. Τυπάλδος (αὐτόθ. σ. 338) *κυβερνώμεθα διὰ θεομῶν καὶ νόμων προσληθόντων οὐχὶ ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ, ἐκ τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινοπίας, ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἐρασιθθέντων ἐκ τοῦ ὀνομαϊκῶ, τοῦ βυζαντιακῶ, καὶ τοῦ γαλλικῶ*

ἐν ᾧ ἂν ἐπιθυμῶμεν, ὡσπερ ἄλλως τε καὶ ὀφειλομέν, νὰ κτησώμεθα ποτε ὄντως ἐθνικὸν δίκαιον, νὰ διδαχθῶμεν δὲ καὶ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, ὅπου ἂν ἴσχυσε, καθ' ἀπάσας τὰς περιόδους αὐτοῦ, μόνον διὰ τῆς βαθείας καὶ ἐπισταμένης μελέτης τῶν πηγῶν τοῦ προγονικοῦ δικαίου, τοῦ τε ἀρχαίου καὶ μεταγενεστέρου, θὰ δυνηθῶμεν νὰ κατορθώσωμεν τοῦτο. Βεβαίως τὸ ἔργον εἶνε μακρὸν καὶ σφόδρα ἐπίπονον, οὐδ' ἑνὸς μόνου, ἀλλὰ τοῖς ἑλλησι νομικοῖς πάντως εὐκολώτερον ἢ τοῖς ξένοις, ἂν μόνον ἐπιλαμβανώμεθα προσηκόντως παρεσκευασμένοι φιλολογικῶς, ὅπερ ἐπίσης εὐκολον τοῖς νεωτέροις τοῦλάχιστον.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ἔχομεν δ' ὑπ' ὄψει, πλὴν τῶν τοῦ Schömann (1831) καὶ Scheibe (1874) ἐκδόσεων, τρεῖς ἐτέρας ἐκδόσεις, τὴν τοῦ Buermann (1883), τὴν τοῦ Thalheim (1903) καὶ τὴν τοῦ Wyse (1904), κριτικὴν ἅμα καὶ ἐρμηνευτικὴν ἔκδοσιν, οὐσαν νεωτάτην πασῶν. (1).

δικαίου. Ἐνεκα τούτου οἱ Καθηγηταὶ τοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου ἐρμηνεύουσι τοὺς νόμους τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἢ πανηγυρίζουσι τὴν πρωταντίαν αὐτῶν ἱστοροῦντες τὰ τῶν παλαιῶν παρὰ μὲν τῶν τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ νομοδίφαι ἐν τῇ τῇ πράξει καὶ ἐν ταῖς θεωρητικαῖς μελέταις τοῦ δικαίου συζητοῦσι περὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ ἑρωμ. καὶ γαλλ. δικαίου, οὐδόλως ὑποπιπέοντες διὰ σφίζεαι ἀφρονος ἔλη τοῦ προγονικοῦ δικαίου, ἐξ ἧς δύναται ν' ἀρυσθῶσι πολὺτιμα διδάγματα οἱ νομοθέται καὶ οἱ λαοὶ τοῦ νεωτέρου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος κτῆ. Ὁρθότατα διότι δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἡ γνώσις τοῦ ἀρχαίου Ἑλλ. δικαίου, οὐ μόνον θεωρητικὴν ἔχει ἀξίαν, ὡς ἀναπόσπαστος κλάδος τῆς τε ἑλλ. ἱστορίας καὶ τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἀρχαιολογίας, ἀλλὰ καὶ πρακτικὴν μεγίστην. Ἐν αὐτῷ καὶ μόνῳ θ' ἀνεύρωμεν τὸ γνήσιον ἑλλ. νομικὸν πνεῦμα, οὗ φύσει καὶ ἀδιάστως ὅλως ἐμφορούμενοι, θὰ δυνηθῶμεν καὶ νὰ νομοθετώμεν ὄντως ἑλληνικῶς καὶ περὶ νόμων καὶ δικῶν ἀμίμπτως ἑλλησιστὶ νὰ συνηγορῶμεν καὶ νὰ διαλεγώμεθα.

(1) ΙΣΑΙΟΣ. The Speeches of Isaeus with critical and explanatory notes. Crit. Introd. s. 1-LXIII, 1-735. Cambridge, 1904.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΛΕΩΝΥΜΟΥ ΚΛΗΡΟΥ

1. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ

Τὰ κατὰ τὴν δίκην ταύτην ἔχουσιν ὡς ἐξῆς:

Ὁ Κλεώνυμος, υἱὸς Πολυάρχου (§§ 4, 39) τελευτήσας ἄπαις, κατέλιπε διαθήκην, δι' ἧς ἐγκαθίστα κληρονόμους τινὰς τῶν ἀπωτέρω αὐτοῦ συγγενῶν. Κατὰ τοῦ κύρους τῆς διαθήκης ταύτης ἐνίστανται οἱ ἀδελφίδοι τοῦ διαθέτου, διεκδικοῦντες τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ κατὰ γένος, ὡς ἐγγύτεροι ὄησαν ὅτι κληρονόμοι αὐτοῦ ἐξ ἀδιαθέτου, κατὰ τὸν νόμον.

Πόσοι ἐν ὄλῳ καὶ τίνες κατ' ὄνομα ἦσαν οἱ διάδικοι, ἐπίσης δὲ τίνα βαθμὸν συγγενείας εἶχον οὔτοι πρὸς τε τὸν διαθέτην καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῇ λόγῳ διαρρήσῃ δὲν λέγεται περὶ τῶν ἐναγόντων ἀπλῶς γίνεται γνωστὸν ὅτι ἦσαν ἀδελφίδοι τοῦ Κλεωνύμου. Κατ' ἀκολουθίαν διὰ τῆς ἐρμηνείας μόνον καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον πιθανῶς δύνανται ταῦτα νὰ ὀρισθῶσιν.

Ἐκ τοῦ λόγου προκύπτει σαφῶς ἱκανῶς ὅτι ἐν ταῖς γεγραμμένοις κληρονόμοις ἦσαν ὁ Φερένικος (§§. 31, 45), πιθανώτατα δὲ καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐν § 45 ἀορίστως μνημονευόμενοι ἀδελφοὶ αὐτοῦ. Πόσοι δ' ὅμως ἦσαν οὐδαμῶθεν συνάγεται.

Ἐπίσης ἐν τῇ λόγῳ ἀναφέρονται ὁ Ποσειδίππος (§§ 3, 14, 15, 23) καὶ ὁ Διοκλῆς (§§ 14, 23) ἐκ τῶν περὶ αὐτῶν δὲ λεγομένων, ἰδίᾳ ἐν § 22, ὡσαύτως προκύπτει σαφῶς ἱκανῶς, ὅτι καὶ οὔτοι ἀμφότεροι ἦσαν ἐκ τῶν γεγραμμένων κληρονόμων τοῦ Κλεωνύμου.

Τίνα δ' ὅμως βαθμὸν συγγενείας εἶχον οὔτοι πρὸς τε ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸν Φερένικον; Περὶ τούτου οὐδὲν σαφὲς οὐδ' ἀμέσως ἐκ τοῦ λόγου συνάγεται, ἢ δὲ γνώμη ὅτι πάντες οὔτοι ἦσαν ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους, στηριζομένη ἀπλῶς ἐπὶ τῶν ἐν § 45 ἀναγινωσκο-

μένων: εἰ μὲν τοίνυν Φερενίκος ἢ τῶν ἀδελφῶν τις κτέ. (1), ἡμῖν τοῦλάχιστον φαίνεται ἀπίθανος οὔσα διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους:

1) Διότι ἂν ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς ἦσαν ὄντως ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, οὗτος δὲ ἀπὸ χρόνου ἤδη τινὸς διετέλει ἐν ἔχθρᾳ ὦν πρὸς τὸν Κλεώνυμον, ἣτις ἔχθρα ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ διαθέτου (§§ 31 - 32), ἀποβαίνει ἄπορον πῶς οὗτοι ἐξηκολούθησαν οὐ μόνον νὰ συχναῖζωσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Κλεωνύμου, καὶ δὴ μέχρι τέλους τοῦ βίου τούτου, ἀλλὰ καὶ ν' ἀπολαύωσιν οὕτω πλήρως τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτοῦ, ὥστε νὰ ζητήσῃ δι' αὐτῶν νὰ καλέσῃ τὴν Ἀρχὴν (§§ 14, 15, 23) πρὸς ἀνάληψιν ἢ λύσιν τῆς ἑαυτοῦ διαθήκης.

2) Διότι ἂν οἱ αὐτοὶ αὖθις ὑποτεθῶσιν ὄντες ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, τότε τίνες ἦσαν οἱ ἐκ τῶν γεγραμμένων κληρονόμων, οἷς τισι διάφορος ἐγένετο ὁ Κλεώνυμος (§ 30) καὶ αὐτῶ πρὸς τούτους ἐγένετο ἡ διαφορὰ (§ 31) ἢ ἐκεῖνοι ὦν τισι διάφορος ἦν (§ 33) καὶ οἷς ζῶν οὐδὲ διελέγετο, (§ 34) ὥσπερ οὐδὲ τῷ Φερενίκῳ; Εἰ δ' ὁ διαθέτης διετέλεσεν ἄχρι τέλους φιλικῶς διακείμενος πρὸς τε τὸν Ποσειδίππον καὶ τὸν Διοκλέα, τίνες ἄλλοι δύνανται πιθανώτερον νὰ ἦσαν οἱ τινὲς οὗτοι ἢ οἱ τοῦ Φερενίκου ἀγνώστοι ἀδελφοί;

3) Διότι τέλος, ἂν ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς ἦσαν οἱ ἐν τῇ § 45 ἀνωνύμως ἀναφερόμενοι ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, ἐπειδὴ κληρονόμοι ἄλλοι, πλὴν τούτων, οὐδαμοῦ τοῦ λόγου μνημονεύονται, ἀποβαίνει πάλιν ἄπορον πῶς ὁ τοῦ Κλεωνύμου κλῆρος θὰ διενέμετο ἐν ἰσομοιρίᾳ (§§ 2, 35: ἰσομοιρῆσαι) μεταξὺ πάντων τῶν ἀμφισβητούντων, ἐναγόντων τε καὶ ἐναγομένων, λαμβανούσης ἑκατέρας τῶν ομάδων τὴν ἴσῃν μοῖραν (§§ 28, 51) τουτέστι τὸ τρίτον τῆς ὅλης κληρονομίας, ὡς διαρρήθην ἐν τῷ λόγῳ κεῖται (§ 16):

(1) Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκον ὁ αἰτίμιος Βλάσσιος (Att. Bered. B' σ. 528) ὁ Albrecht. ὁ Buermann (ὅρ. Stem. ἐν ἐκδ. Ἰσίου σ. 158), ὁ Daresté (Les Plaid. d' Isée, arg. σ. 1) καὶ ἄλλοι. Τοῦναντίον διακρίνουσι τὸν Ποσειδίππον καὶ Διοκλέα τοῦ Φερενίκου καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ ὁ Scheibe (ἐν ἐκδ. σ. XII, ὁ Thalheim (ἐν ἐκδ. σ. XXIX) (ὁ Jebb αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 320): Ὁ δὲ Schömann (σ. 174) οὐδεμίαν περὶ τούτων ἀποφαινόμενος γνώμην, ἀπλῶς παρατηρεῖ: *utrum fratres Pherenici fuerint, nec ne, perspicui non potest*. Τούτῳ δὲ συντάσσεται καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 175).

Κλεωνύμου. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ μόνον ἄπορον, ἀλλὰ καὶ τελῶς ἄτοπον εἶνε, φθάνομεν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αἱ ομάδες τῶν ἐκατέρωθεν ἀμφισβητούντων τοῦ κλήρου ἦσαν οὐχὶ δύο, ἀλλὰ τρεῖς. Συγχρόνως δ' ὁμοῦ ἐντεῦθεν πειθόμεθα ὅτι καὶ ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς ἀπετέλουν ἰδίαν ομάδα, ὅτι δ' ἄρα δὲν ἦσαν ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, ἀλλὰ πιθανῶς ἀδελφοὶ πρὸς ἀλλήλους, ὅτι δὲ τῶν ἐναγομένων διακεκριμένων εἰς δύο ομάδας, ἑκάτερα τούτων θὰ ἐλάμβανεν ἀνὰ ἓν τρίτον, τοῦ ὑπολοίπου τρίτου περιερχομένου εἰς τοὺς ἐνάγοντας, ἐπερχομένης οὕτω, κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν διαλλακτῶν προταθεῖσαν λύσιν, τῆς κατὰ ρίζας ἐν ἰσομοιρίᾳ διανομῆς (1).

Ἦδη ἐρωτᾶται: τίς ἡ συγγένεια ἑκατέρας τῶν ομάδων τούτων, τῶν κατὰ διαθήκην ὁῦλον ὅτι κληρονόμων, πρὸς τὸν διαθέτην καὶ δὴ ἄρα καὶ πρὸς τοὺς ἀντιδίκους αὐτῶν;

Ἐν πρώτοις περὶ τῶν κατὰ γένος ἀμφισβητούντων, τῶν ἐναγόντων ὁῦλον ὅτι, παρατηροῦμεν ὅτι καθὰ ἐν τῇ λόγῳ διαρρηθῆν λέγεται, οὗτοι ἦσαν ἐγγονοὶ μὲν τοῦ Πολυάρχου, πατρὸς τοῦ Κλεωνύμου (§§ 4. 39), τούτου δὲ ἀδελφοῦ (§ 20). "Ὅτι δ' ἦσαν ἀδελφοὶ οὐχὶ ἐξ ἀδελφοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Κλεωνύμου, τοῦτο σαφῶς συνάγεται οὐ μόνον ἐκ τῆς § 9, ἐνθα περὶ τοῦ ἐπιτρόπου αὐτῶν Δεινίου λέγεται ὅτι ἦν ἀδελφὸς τοῦ πατρὸς αὐτῶν, τοῦ ἀνδρὸς ἄρα τῆς τοῦ Κλεωνύμου ἀδελφῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ὅλης οἰ-

(1) Ὁ Schömann διδάσκει μὲν ὡς ἐν τῇ ἀμέσῳ ἡγουμένη σημειώσῃ εἴρηται, ὅτι ἀδύνατον ἐκ τοῦ λόγου εἶνε νὰ διακρίνη τις ἂν ὁ Ποσειδ. καὶ ὁ Διοκλ. ἦσαν ἢ μὴ ἀδελφοὶ τοῦ Φερενίκου, ὑπὸ τοῦ ἰσομοιρῆσαι δ' ὁμοῦ καὶ τῆς εἰς τρία μέρη διανομῆς τοῦ κλήρου ἀναγκαζόμενος, ὁ σοφὸς ἀνὴρ ἀποφαίνεται (σ. 173): *necesse est aut duas fuisse adversariorum stirpes, quarum utraque aequam portionem accipere deberet, aut, si non in stirpes sed in capita hereditatem dividi vellent, duplicem fuisse adversariorum quam nepotum numerum.* Ὡς ἀπεδείξαμεν, μόνον ἡ πρώτη ὑπόθεσις, εἰ μὴ βεβαία ὅλως, εἶνε πιθανώτατη, ἐν ᾗ ἡ ἑτέρα περὶ διπλασίου ἀριθμοῦ τῶν ἐναγομένων ὡς πρὸς τὸν τῶν ἐναγόντων (λ. χ. 4: 2) καὶ διανομῆς τῆς κληρονομίας κατὰ κεφαλᾶς, οὐδένα λόγον ἀποδοχῆς ἐμφανίζει. Τῷ ὄντι μάχεται μὲν ἀντικρυς πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἰσομοιρῆσαι καὶ τὴν εἰς τρία διανομῆν (διότι ἂν 6 πάντες, ἕκαστος ἀνὰ 1/6 θὰ ἐλάμβανεν), ὑποτίθησιν δ' αὐθαίρετως τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐναγομένων διπλασίον τοῦ τῶν ἐναγόντων, ἐν ᾗ περὶ τούτου οὐδὲν ἐκ τοῦ λόγου συνάγεται. Κατὰ τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν οἱ πάντες διάδικοι ἦσαν τοῦλάχιστον 7, ἐξ ὧν 2 οἱ ἐνάγοντες, 3 ὁ Φερενίκος καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ 2 ὁ Ποσειδίππος καὶ ὁ Διοκλῆς, εἰ μὴ καὶ οὗτοι εἶχον ἀδελφοὺς μὴ μνημονευομένους.

κονομίας τοῦ λόγου. Τῷ ὄντι, ἂν τοῦναντίον ὑποτεθῆ, ὅτι ὀηλον ὅτι οἱ λέγοντες ἦσαν τέκνα ἐξ ἀδελφοῦ τοῦ διαθέτου, τότε ὅτε πατήρ αὐτῶν καὶ ὁ Δεινίας εἶδει νὰ ἦσαν ἀδελφοὶ τοῦ Κλεωνύμου· ἀλλὰ τοῦτο μάχεται ἀντικρυς πρὸς τὰ συμφραζόμενα, οὐ μόνον διὰ τὴν ἐν § 9 φράσιν: φίλοι τέως ὄντες, ἢ ὅλως ἀνάρμοστος τυγχάνει οὕσα τοῦ λόγου ὄντος περὶ σχέσεων μεταξὺ ἀδελφῶν, ὡς ἤδη καὶ ὁ Schömann (σ. 173) καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν παρατήρησαν, ἀλλὰ, καθ' ἡμᾶς, μάλιστα διότι ἂν ὁ Δεινίας ὑποτεθῆ ὡν ἀδελφὸς τοῦ ἀπαιδοῦς τελευτήσαντος Κλεωνύμου, καὶ δὴ κατ' ἀκολουθίαν εἰς τῶν ἀμέσως ἐξ ἀδιαθέτου (ab intestato) κληρονόμων αὐτοῦ, ἀδύνατον ἦν νὰ ῥηθῶσι περὶ αὐτοῦ, ὡς περὶ ἀνθρώπου ὅλως ἔξω τῆς ἀγχιστείας ὄντος, τὰ εὐθὺς κατωτέρω ἐν § 10 ὑπὸ τῶν ἐναγόντων λεγόμενα, ὅτι ὀηλον ὅτι ὁ Κλεωνύμος ἐπίτηδες αὐτοῦς διὰ τῆς διαθήκης ἀπεξένωσε τῆς ἑαυτοῦ κληρονομίας, δεδιὼς μὴ τελευτήσειεν αὐτὸς ἔτι παῖδας ἡμᾶς καταλιπὼν καὶ τῆς οὐσίας ἡμετέρας οὐσης γένοιτο κύριος Δεινίας· ἠγεῖτο γὰρ δεινὸν εἶναι τὸν ἔχθιστον τῶν οἰκείων ἐπιτροπὸν καὶ κύριον τῶν αὐτοῦ καταλιπεῖν, καὶ ποιεῖν αὐτῷ τὰ νομιζόμενα τοῦτον, ἕως ἡμεῖς ἠβήσοιμεν κτέ. Κατὰ ταῦτα ἢ πᾶσα κληρονομία θὰ περιήρατο εἰς αὐτοὺς ἐξ ἀδιαθέτου, ὅπερ ἀδύνατον εἶ ὁ Δεινίας ἦν ἀδελφὸς τοῦ Κλεωνύμου· διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, κατὰ τὸν περὶ κληρονομικῆς διαδοχῆς νόμον τοῦ Σόλωνος (1), ὁ Δεινίας θὰ συνέτρεχε μετ' αὐτῶν, ἀδελφιδῶν ὄντων, ὁ δὲ κλῆρος θὰ διενέμετο κατὰ ρίζας, ἑκατέρας λαμβανούσης τὸ ἴσον μέρος (2).

Ἐπειδὴ δὲ νομικῶς μάλιστα τὸν Ἰσαίον ἐρμηνεύομεν, προσθηόμεν ὅτι καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, ἐπίσης νόμιμον, ὁ Δεινίας ἀποδείκνυται ὡν ἀπλῶς ἐκ κηδεστίας οἰκείος τοῦ Κλεωνύμου· διότι ὡς ἤδη παρατηρήθη (3), ἀποθανόντος τοῦ πατρὸς τῶν ἐναγόντων, εἰς τὴν ἐπιτροπείαν αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον (4) ἐκλήθη ὁ τούτου μὲν

(1) Δημοσθ. π. Μακάρι. § 51. Πρὸς. Ἰσ. π. τ. Ἄγν. κλ. § 1: ὁ δὲ νόμος περὶ ἀδελφοῦ χρημάτων πρῶτον ἀδελφοῖς καὶ ἀδελφιδῶς πεποιήκε τὴν κληρονομίαν κτέ.

(2) Beauchet, Hist. Dt. Privé de la Rép. Athén. τόμ. Γ' σ. 502 ἐκ.

(3) Wyse, αὐτόθ. σ. 176.

(4) Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 170.

ἀδελφός, ἐκείνων δὲ θεῖος Δεινίας (§ 9), ἀκριβῶς διότι οὗτος ἦν πλησιέστατος πρὸς πατρός συγγενῆς αὐτῶν. Κάντευθεν ἄρα δείκνυται ὅτι ὁ Κλεώνυμος ἦν ἀδελφός τῆς μητρὸς τῶν κατὰ τοῦ κύρους τῆς διαθήκης ἀγωνιζομένων.

Εἶτα δὲ περὶ τῶν ἐναγομένων Φερενίκου καὶ λοιπῶν λέγομεν ὅτι, καθὰ ἐκ παντὸς τοῦ λόγου προκύπτει, ἦσαν μὲν καὶ οὗτοι ἐν τῇ ἀγχιστείᾳ, ἀλλὰ πάντως ἀπωτέρω γένους τοῦ τῶν ἀντιδίκων, οἳ ἐπανειλημμένως ἰσχυρίζονται ὅτι γένει ἐγγυαίῳ προσήκουσι (§ 4) ἢ γένει πρότεροι εἰσὶν (§§ 17, 38) ἢ ἐγγυτέρω γένει προσήκουσι (§ 37) καὶ οἳ τέλος παριστάσι τοὺς ἀντιδίκους ὡς μόλις δικαιουμένους νὰ εἴπωσιν, ὅτι γένει ποθὲν προσήκουσιν (§ 36).

Ἦδη ὁ Schömann ἕνεκα τοῦ γένει ποθὲν προσήκουσιν ἤκασε περὶ αὐτῶν ὅτι ἦσαν ἀνεψιοὶ (καθ' ἡμᾶς σήμερον πρῶτοι ἐξαδέλφοι) ἢ ὀρθότερον ἴσως, ὡς λέγει, ἀνεψιαδοὶ (: τέκνα πρώτων ἐξαδέλφων) τοῦ Κλεωνύμου (1), τὴν εἰκασίαν δὲ ταύτην (2) τοῦ σοφωτάτου ἀνδρὸς καὶ ἡμεῖς ὡς πιθανωτάτην ἀποδεχόμεθα, παρατηροῦντες μόνον ὅτι τὸν μὲν Φερενίκον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπίσης νομίζομεν ἀνεψιοὺς τοῦ διαθέτου, τὸν Ποσειδίππον ὁμως καὶ τὸν Διοκλέα μᾶλλον ἀνεψιῶν παῖδας, δι' οὗς λόγους ὑποσημειούμεθα (3).

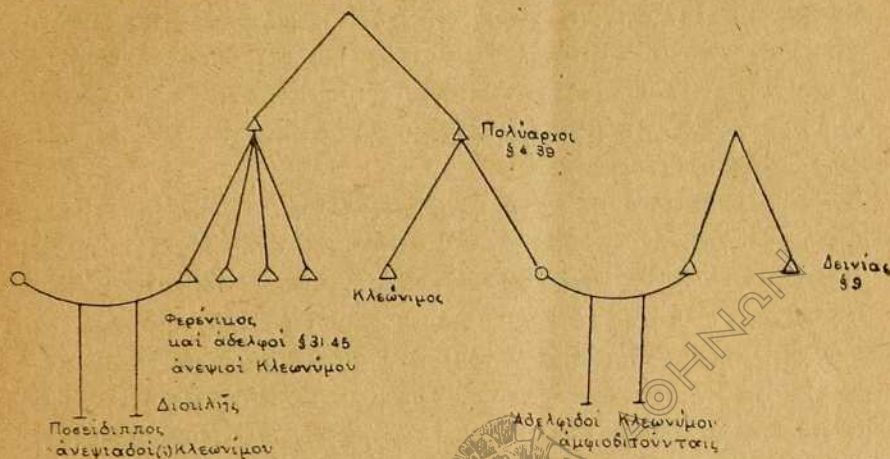
(1) Schömann αὐτ. σ. 174.

(2) Ἐκ τῶν γενεαλογικῶν πινάκων φαίνονται ἀποδεχόμενοι αὐτὴν ὁ Scheibe καὶ ὁ Jebb (The Att. Orat. τόμ. Β' σ. 319) εἰκονίζοντες αὐτοὺς ὡς ἀνεψιοὺς· ὁ Jebb ὁμως κατωτέρω (αὐτόθ. ἐν τῇ ἐπομένῃ σ. 320) ἐνδοιάζων αὐθις ὀνομάζει αὐτοὺς ἀπωτέρω ἀπλῶς συγγενεῖς. Ὁ Buermann (ἐν ἐκδ. σ. 150) ἀποφαίνεται ὅτι ὁ βαθμὸς τῆς συγγενείας αὐτῶν εἶνε ἄδηλος, διὰ δὲ τοῦτο ἀκόλουθος ἐαυτῷ οὐδ' εἰκονίζει αὐτοὺς τὸ παράπαν ἐν τῷ γενεαλογ. πίνακι. Ὁ Thalheim (αὐτ. σ. XXIX) ὡσαύτως παραλείπει αὐτοὺς ἐν τῷ γενεαλογ. πίνακι, ἀναφέρει δ' ἀπλῶς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος εἰκασίαν τοῦ Schömann, ὃ ἐπίσης καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 175) ποιεῖ, ἀποφαινόμενος ὅτι τοῦτο μόνον ἐκ τοῦ λόγου προκύπτει, ὅτι ἦσαν ἀπωτέρου ἢ ἀδελφιδῶν βαθμοῦ συγγενείας. Μόνος ὁ L. Moy (Les Plaid. d' Isée, σ. 139) ἀποφαίνεται ὅτι ἦσαν ἀναντιλέκτως ἀνεψιῶν παῖδες ἢ, ὡς νῦν λέγομεν, διεξαδέλφοι τοῦ Κλεωνύμου.

(3) Οἱ λόγοι οὗτοι, ἀσθενεῖς μᾶλλον καὶ ἐπιπόλαιοι κατ' ἀλήθειαν, εἰσὶν οἱ ἐξῆς: α' ὅτι ὁ Φερενίκος καὶ οἱ ἀδελφοὶ φαίνονται πρεσβύτεροι ὄντες τῶν λοιπῶν ὁμοδίκων, διότι περὶ αὐτῶν μόνον ἐν § 45 λέγεται ἢ ὑποτίθεται ὅτι ἔχουσι παῖδας. β' διότι ἡ πρὸς τὸν Φερενίκον καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἔγθρα τοῦ διαθέτου, ἐπίσης φαίνεται παλαιὰ οὕσα· λέγομεν δὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, διότι ἡ δεικτ. ἀντων. τούτους ἐν § 31: καὶ ἐξ ὧν μὲν αὐτῷ πρὸς τούτους ἐγένετο ἢ διαφορὰ κτέ. περιφανῶς μὲν ἀναφέρεται εἰς τοὺς περὶ τὸν Φερενίκον, κατ' οὐδένα δὲ τρόπον δύναται ν' ἀφορᾷ εἰς τὸν Ποσειδ. καὶ Διοκλ. οἵτινες ἄχρι τέλους ἐπεσεκίπτοντο νοσοῦντα τὸν Κλεώνυμον καὶ ὑπόργουν αὐτῷ

Ταῦτα ὑποτυπούμεθα ἐν τῷ ἐξῆς γενεαλογ. πίνακι, παραλείποντες ἔλως τοὺς ἐν §§ 16, 28, 31, 32 μνημονευομένους Κηφίσανδρον καὶ Σίμωνα, ἅτε δὴ οὔτε ἐν τῇ ἀγχισταίᾳ ὄντας, οὔτε διαδίκους ἀπλῶς (1).

(§§ 3, 15, 23). γ' τέλος διότι ἐκ τῶν ἐν § 14: προσείαξε Ποσειδίππῳ καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑστεραίαν Διοκλιῆ... προσείαξε καὶ ἐν § 22: προσιαχθὲν αὐτοῖς οὐκ ἐτόλμησαν εἰσαγαγεῖν συνάγομεν ὅτι οὗτοι ἦσαν πολλῶ νεώτεροι τοῦ Κλεωνύμου, μᾶλλον ἄρα ἀνεψιαδοί, διὰ καὶ ἐπὶ ἐντολῆς θεοῦ πρὸς ἀνεψίους ἐκ πρωτεζαδέλφου, ὡς λέγομεν οἱ νῦν Ἕλληνες, εὐλόγως εἰδόμενα νὰ γένηται χεῖρις τοῦ β. προστάσσειν, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ ἐντολῆς πατρὸς πρὸς υἱὸν ἀνωτέρω ἐν § 4 κεῖται: ἐτι ἴδε Πολύαρχου, τοῦ πατρὸς Κλεωνύμου.... προσιάζαντος κτέ.

(1) Πράγματι ὁ μὲν Κηφίσανδρος (§§ 16, 28 καὶ 2) λέγεται οἰκεῖος ἀπλῶς τῶν ἐναγομένων, πειραθεὶς πρὸ τῆς οἰκῆς μετὰ τινων φίλων νὰ συμβιβάσῃ αὐτοὺς πρὸς τοὺς ἐνάγοντας, ὁ δὲ Σίμων οὐδὲν ἄλλο φανερώς εἶνε ἢ φίλος καὶ δὴ μάλιστα οὐχὶ λίαν συνήθης τῷ Κλεωνύμῳ, ἀφ' οὗ μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου τούτου (§ 31) ζητεῖ παρ' αὐτοῦ νὰ μάθῃ (§ 32) τὸ αἷτιον τῆς πρὸς τὸν Φερένικον διαφορᾶς. Κατὰ πλάνην ἄρα ὁ Σίμων ἐν τῇ παλαιᾷ Ὑποθέσει τοῦ λόγου μνημονεύεται ὡς εἰς τῶν κατὰ διαθήκην κληρονόμων, ἐντεῦθεν δέ, φαίνεται, παραχθεὶς καὶ ὁ Dareste ἀποφαίνεται (αὐτόθ. Argum. σ. 1) ὅτι ἴσως ἦν εἷς ἐξ αὐτῶν.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Schömann, ὡς ὑπομνήσκει ἡμᾶς ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 175), πρὸ τῆς ἐρμηνευτ. ἐκδόσεως τοῦ ῥήτορος, ἐν τῇ γερμαν. μεταφράσει, δημοσιευθείσῃ τῷ 1830, ἐπίσης περιελάμβανεν ἐν τοῖς ἐκ διαθήκης κληρονόμοις καὶ τὸν Σίμονα καὶ τὸν Κηφίσανδρον, ὅμως δὲ ταχέως τὴν γνώμην ταύτην ὁ σοφὸς ἀνὴρ παρητήσατο.

Ὁ δὲ Roeder (παρὰ Wyse αὐτόθ. σ. 175, 199 καὶ 214) ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ἄρθρ. τοὺς ἐν τῷ τέλει τῆς § 16 καὶ τῆς § 32: καλεῖ μάρτυρας συνήγαγε περὶ μὲν τοῦ Κηφισάνδρου ὅτι δὲν ἐκαλεῖτο ὡς μάρτυς, διότι ἐπίσης ἦν δῆθεν γεγραμμένος κληρονόμος, περὶ δὲ τοῦ Σίμωνος, ὅτι ἐπειδὴ δὲν καλεῖται διαρρήθην ὑπὸ τοῦ ῥήτορος νὰ μαρτυρήσῃ, διὰ τοῦτ' ἄρα ἦν κληρονόμος ὡσαύτως. Περὶ τῆς ἐλλειπῆς ἐκφορᾶς: καλεῖ μάρτυρας πραγματεύομεθα κατωτέρω ἐν τοῖς Διορθωτικοῖς ὑπὸ τὴν § 32.

Ὡς ἐν τῇ σχήματι τούτῳ σὺν τοῖς ἄλλοις δείκνυται, καθ' ὃν χρόνον ἢ περὶ ἧς ἡμῖν ὁ λόγος δίκη ἐδικάζετο, οἱ τε γονεῖς τῶν ἐναγόντων, νεωτάτων ἔτι ὄντων, καὶ οἱ ἐγγύτατοι αὐτῶν συγγενεῖς, ὁ πάππος δὴλον ὅτι καὶ οἱ πρὸς πατρὸς καὶ μητρὸς θεῖοι αὐτῶν, πάντες εἶχον ἐκλίπει, οὕτω δὲ κάλλιστα ἐξηγεῖται ὅπερ οὗτοι ἐν § 3 περὶ τῶν ἀντιδίκων λέγουσι: πολλὴν ἐρημίαν ἡμῶν καταγρόντες, οὐ μόνον τῶν Κλεωνύμου ἀμφισβητοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ πατρῶα προσοφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς.

Ἄλλ' ἴσως τις ἀντιπαρατήρησιν πρὸς ταῦτα ὅτι, ἐν ᾧ περὶ τῆς μητρὸς τῶν ἐναγόντων οὐδὲν ἀπολύτως ἐν τῇ λόγῳ λέγεται, ἡμεῖς παρίσταμεν αὐτὴν ὡς οὐκέτι ζῶσαν κατὰ τὴν δίκην. Πόθεν μαθόντες;

Ἀληθῶς ἡ μήτηρ οὐδὲ μνημονεύεται ἐν τῇ λόγῳ, διὸ καὶ διὰ τεκμηρίων, κατὰ τὸ πλεῖστον νομικῶν, κατελήξαμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι αὕτη ἦν ἀδελφὴ τοῦ Κλεωνύμου. Τῇ αὐτῇ μεθόδῳ χρώμενοι ἐπίσης εὐρίσκομεν ὅτι αὕτη εἶχεν ἤδη ἀποβιώσει τοῦλάχιστον (1) πρὸ τοῦ ἀνδραδέλφου αὐτῆς Δεινίου, ἐπιτρόπου τῶν ὄρφανῶν.

Ἐν § 12 διαρρήδην περὶ τῶν ἀδελφιδῶν τοῦ Κλεωνύμου κεῖται, ὅτι οὗτος τελευτήσαντος Δεινίου... οὐ περιεῖδεν... ἀλλ' αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκίαν τὴν αὐτοῦ κομισάμενος ἐπαίδευε κτέ. Ἐὰν ἡ μήτηρ τῶν ὄρφανῶν ἦν ἔτι ἐν τοῖς ζῶσιν, ὅτε ὁ Δεινίας ἐτελεύτησεν, ἐπειδὴ οὗτοι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα θὰ συνέζων μετ' αὐτῆς ἐν τῇ πατρικῇ οἰκίᾳ, ἀποβαίνει ἄπορον διατί ὁ Κλεωνύμος, ἀποθανόντος τοῦ ἐπιτρόπου, ἔσπευσε νὰ κομίσῃται τοὺς παῖδας εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλον ἔτι λόγον, τοῦτον καθαρῶς νομικόν, πειθόμεθα ὅτι ἡ μήτηρ εἶχεν ἤδη ἀποβιώσει· διότι ἀδελφὴ τοῦ Κλεωνύμου οὔσα, ἐγγυτάτῳ ἄρα γένει προσήκουσα, ἐὰν ἔτι ἔζη, θ' ἀπέκλειε τὰ ἴδια αὐτῆς τέκνα τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς (2), ἀφ' οὗ

(1) Ἡ γυνή, ὡς γνωστόν, τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρός, ἐδύνατο κατ' ἀρίσκειαν ἢ νὰ παραμῆνῃ ἐν τῇ συζυγικῇ οἰκίᾳ, συζῶσα μετὰ τῶν ἐαυτῆς τέκνων, ἢ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀφ' οὗ ἐξεδόθη οἶκον. Ἄλλ' ἕκαστος νοεῖ ὅτι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ ἔχουσα τέκνα χήρα δὲν κατέλειπε τὴν συζυγικὴν στέγην "Or Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Α' σ. 311 ἐπ.

(2) Ἰσ. π. τ. Ἄγν. κλήρ. § 1: ὁ δὲ νόμος περὶ ἀδελφοῦ χρημάτων πρῶτον ἀδελφοῖς τε καὶ ἀδελφιδοῖς πεποιήσας τὴν κληρονομίαν, ἐὰν ὧσιν ὁμοπάτορες... ἐὰν δ' οὔτοι μὴ ὧσι, δευτέρον ἀδελφὰς ὁμοπατρίας καλεῖ καὶ παῖδας τοὺς ἐκ τούτων. Πύρρ. κλήρ. § 72: μὴ γενομένων [δὲ] παίδων γνησίων ἐκείνῳ, ἐγγυτέρῳ ἡμῶν οὐδὲ εἰς ἀδελφὸς μὲν γὰρ οὐκ ἦν αὐτῷ οὐδ' ἀδελφοῦ παῖδες, ἐκ δὲ τῆς ἀδελφῆς ἡμεῖς ἤμεν αὐτῷ.

οὔτε ἀδελφοὶ οὔτε ἀδελφῶν παῖδες ὑπῆρχον καὶ κατ' ἀκολουθίαν πανθ' ὅσα οἱ παῖδες αὐτῆς ἰσχυρίζονται περὶ τῶν λόγων δι' οὓς ἡ διαθήκη ἐγένετο, ἔν' ἀποκλεισθῶσιν οὗτοι ἐγγυτάτω γένους ὄντες (§ 10 ἐπ.), θὰ ἦσαν περιφανῶς ψευδῆ.

Ἐκ τοῦ λόγου τούτου ἀναφύονται διαφέροντά τινα ζητήματα τοῦ ἀττ. δικαίου, οἷον τὸ περὶ κληρονομ. καταπιστεύσεως, ἃ προσήκον νομίζομεν νὰ ἐξετάσωμεν.

Ὁ Beauchet (1), ἰδίᾳ τοῖς ἐν § 4 ἀναγινωσκομένοις ἰσχυρίζομενος, ὅτι δηλονότι ὁ πάππος τῶν ἐναγόντων Πολυάρχος τῷ υἱῷ Κλεωνύμῳ προσείαξεν, εἴτι πάθῃ Κλεώνυμος ἄπαις, ἐκείνοις δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ, διδάσκει ὅτι τῷ ἀττ. δικαίῳ ἦν γνωστὸς ὁ θεσμὸς τῆς κληρονομικῆς καταπιστεύσεως (fideicommissum). Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐνάγοντες δὲν ἐπιμένουσιν ἀπαιτοῦντες τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν εἰς αὐτοὺς ἀποκατάστασιν τῆς κληρονομίας τοῦ Πολυάρχου, ἐντεῦθεν καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οὗτοι δὲν ἔκριναν νόμῳ ἰσχυρὰν τὴν διὰ διαθήκης τοῦ πάππου διαταχθεῖσαν ἀποκατάστασιν. Ὅθεν ἐπάγει: Si le fidéicommiss de leur aieul avait été de nature à enchaîner Cléonyme, ils n'auraient pas manqué de l' invoquer et ils auraient même pu se borner là. Les fidéicommiss, à Athènes, avaient donc le caractère qu' ils possédèrent originairement à Rome, c' est-à-dire celui d' un simple vœu adressé à la bonne foi du grevé.

Ὅτι ἐν τῷ περὶ αὐτῶν ἡμῶν ὁ λόγος χωρὶς πρόκειται περὶ ἀποκαταστάσεως ἢ, ἔνα πληρέστερον κατὰ τὸ Ῥωμ. Δίκαιον εἴπωμεν, περὶ ἀποκαταστάσεως καταπιστευθείσης κληρονομίας (hereditas fideicommissaria) πλὴν τοῦ Beauchet καὶ ἄλλοι ἐδίδαξαν (2). ἡμεῖς δ' ὅμως ἄλλην περὶ τούτου ἔχομεν γνώμην.

(1) Αὐτόθ. τόμ. Γ. σ. 705 ἐπ.

(2) Οὕτω π. χ. ὁ Platner, οὗ δ' ὅμως τὴν περὶ διεκδικήσεως γνώμην ἀποδοκιμάζει ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 180): Apparet igitur errare Platnerum (der Proc. u. d. Klagen II p. 319) quum Cleonymi hereditatem ex fidei commissio peti opinatur. Ἐπίσης ὁ Dareste (Les plaid. d' Is. σ. 16 ἐν σημ. § 4) χαρακτηρίζει τὴν τοῦ Πολυάρχου ἐντολὴν ὡς ἀπλὴν recommandation, un simple fidéicommiss, qui, sans être strictement obligatoire, était cependant de nature à rendre plus forte la situation des demandeurs. Τούναντίον ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 185), κρίνει ἀναξίαν προσοχῆς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος

Καθ' ἃ καὶ ἄλλοτε παρετηρήσαμεν εἶνέ τι λίαν ἐπικίνδυνον τὸ ἐρμηνεύειν τὸ Ἄττ. Δίκαιον διὰ τοῦ ἀρχαίου Ῥωμ. Δικαίου, ἔτι δ' ἐπισφαλέστερον τὸ κρίνειν περὶ ζητημάτων τοῦ Ἄττ. Δικαίου κατὰ τὰ πάλαι ἐν Ῥώμῃ κρατοῦντα. Τῶν ὄντι αἱ νομοθεσίαι αὗται μέγιστον ἀλλήλων διαφέρουσι καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ κατὰ τὰς διεπούσας ἐκατέραν θεμελιώδεις ἀρχάς.

Ἐπαναλαμβάνομεν δὲ καὶ αὖθις ἕτι περὶ ζητημάτων τοῦ ἀρχαίου Ἑλλ. δικαίου κρίνοντας, προσήκον εἶνε νὰ μὴ ἐπιλανθανώμεθα τοῦ καλλίστου διδάγματος τοῦ Dareste, ἕτι εἶνε ἐπικίνδυνον τὸ ἀποφαινεσθαι ἐσπευσμένως γνώμην, διότι, ὡς ὀρθῶς λέγει, aucune étude n' exige plus de prudence et de circonspection (1). Πράγματι τὸ ὑπάρχον ἡμῖν καθαρῶς νομικὸν ὕλικόν σχετικῶς εἶνε ὀλίγον, νέα δὲ καθ' ἑκάστην εὐρήματα νέον ἐπιχέουσι φῶς ἐπὶ τῶν ἤδη γνωστῶν, αἱ δὲ εἰδήσεις καὶ κρίσεις τῶν γραμματικῶν στεροῦνται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νομικῆς ἀκριθείας, τὰ δὲ παρὰ τῶν ῥητόρων διδάγματα δὲν ἀρκοῦσι πάντοτε πρὸς ἀκριβῆ ὄρισμόν τῆς ἐννοίας τοῦ νόμου.

Τούτων προειρημένων λέγομεν ἕτι τὸ καθ' ἡμᾶς ἀδυνατοῦμεν νὰ συμφωνήσωμεν τῷ Schulin καὶ τῷ Beauchet διδάσκουσιν ἕτι ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ πρόκειται περὶ καταπιστεύσεως, ἕτι δ' αἱ κληρονομ. καταπιστεύσεις ἐν Ἀθήναις εἶχον τὸν αὐτὸν νομικῶς οὐκ ἰσχυρὸν χαρακτήρα, ὃν καὶ ἐν Ῥώμῃ, ταῦτα δὲ συνάγουσιν ἐκ τούτου ἕτι καὶ εἰ τὸν λόγον λέγοντες, εἰ καὶ ἰσχυριζόμενοι καταπίστευ-

ἀόριστον ἰσχύρισιν τῶν ἐναγόντων, διότι, λέγει, οὐ μόνον δὲν ὑποστηρίζεται διὰ μαρτυρίας, ἀλλ' οὐδ' ἐπαναλαμβάνεται ἐν λόγῳ πλήθοντι ἐπαναλήψεων. Νομίζει δ' ἕτι ἐπίτηδες ὁ Ἰσαίος εἶπεν ἀσφῶς τὰ κατὰ τὴν προσταγὴν, διότι οὐδαμῶς θὰ ὠφέλει τοὺς πελάτας αὐτοῦ ἐὰν ἔγραφεν: «ὁ πάππος προσέταξε Κλεωνύμῳ μὴ ποιῆσαι διαθήκην» ἢ ἐποιήσασθαι διὰ διαθήκης ἕνα ἐξ ἡμῶν». Παρατίθησι δὲ τὴν γνώμην καὶ τοῦ Schulin (Das Gr. Testament verglich. m. d. Römisch. 1882, σ. 29) χαρακτηρίζοντος μὲν τὴν ἐντολὴν τοῦ Πολυάρχου ὡς καθολικὴν κληρονομ. καταπίστευσιν, ἐπίσης δ' ὡς ὁ Beauchet διδάσκοντος ὅτι τοσοῦτον ὀλίγον ἦν ἰσχυρὰ κατὰ τὸ Ἄττ. Δίκαιον, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἀρχαίῳ Ῥωμ. Δικαίῳ. (Περὶ τῆς ὑπερβαλλούσης καὶ δὴ συστηματικῆς δυσπιστίας τοῦ Wyse πρὸς τὸν Ἰσαίον διελάβομεν διὰ μακρῶν ἰκανῶς ἐν Ἀθῆνᾶς τόμ. ΙΗ' σ. 107 ἐπ. ἐκεῖ δ' ἐκτίθεμεν καὶ τοὺς λόγους δι' οὓς ἀποδοκιμάζομεν τὴν περὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἰσαίου κρίσιν Διον. τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς ὡς σφαλερὰν καὶ ἄδικον ἐκ προκαταλήψεως.

(1) Nouv. Rev. Hist. de Droit ἔτ. 1885, σ. 9.

σιν, ὅμως δὲν ἀπαιτοῦσι τούτῳ τῷ λόγῳ τὴν κληρονομίαν τοῦ πάππου.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ (§ 4) οὔτε λέγεται, οὔτε τὸ παράπαν ἐξ αὐτοῦ προκύπτει, ὅτι ὁ Πολύαρχος κατέλιπε διαθήκην. Ἐπειτα τοιαύτη διαθήκη, ὑπόντος γνησίου υἱοῦ, περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ὅλης κληρονομίας τοῦ πάππου εἰς τοὺς ἐγγόνους, οὔτε φαίνεται γραφείσα (τεκμήριον δ' ὅτι οὐδ' οἱ λέγοντες ἐπικαλοῦνται τοιαύτην) οὔτε ἂν ἐγένετο ἐδύνατο νὰ ἦ ἰσχυρά, τὸ μὲν διότι θ' ἀντέβαινε ἀντικρυς πρὸς τὸν περὶ διαθηκῶν νόμον τοῦ Σόλωνος, κωλύοντα διαθέσθαι τὰ ἑαυτοῦ ἐὰν παῖδες ὡσι γνήσιοι ἄρρενες (1), καὶ ἐλευθεριώτατα ἐρμηνευόμενον (2), τὸ δὲ διότι διὰ τοιαύτης διαθήκης περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς ὅλης μάλιστα κληρονομίας, θ' ἀπεκληροῦτο τέλεον καὶ δὴ ἀντικρως ὁ γνήσιος υἱὸς (3), ὅπερ φανερώς παράνομον (4).

Προσθῶμεν δ' ὅτι τῷ ἔχοντι γνησίους υἱοὺς ἀπολύτως ἀπηγορεύετο καὶ ἡ εἰς ἐφήβους ὑποκατάστασις (substitutio vulgaris) (5) ἐπετρέπετο δὲ μόνον καὶ κατ' ἐξαιρέσιν ἡ εἰς ἀνήδους (subst. pu-

(1) Ἰσ. π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 68. Μενεκλ. κλήρ. § 13. Φιλοκτήμ. κλήρ. § 9, 28 Ἀριστάρχ. κλήρ. 13.—Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 14. π. Δεσπίν. § 102.—Πλουταρχ. β. Σόλ. 21 εὐ. κλ.

(2) Κατὰ τὸν **Beauchet** καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 674 ἐπ.) ἡ αὐστηρότης τῆς ἀπαγορεύσεως ταύτης ἐμετριάσθη βαθμηδὸν διὰ τῆς νομολογίας (αὐτόθ. σ. 681) καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἔχων ἓνα ἢ πλείονας γνησίους υἱοὺς δὲν ἐκωλύετο ἵνα διὰ διαθήκης διατιθῆ ἕκαστος τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ὑπὲρ τινος τῶν ἑαυτοῦ τέκνων ἢ καὶ ἄλλων προσώπων μὴ συγγενῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα (αὐτόθ. σ. 686) ἐπίσης διὰ τῆς νομολογίας εἶχεν ἀναγνωρισθῆ τῷ διαθέτῃ τὸ δικαίωμα τοῦ διατιθέναι τὸ ὑπερβάλλον τὴν νόμιμον μοῖραν. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι περὶ ἀμφοτέρων τῶν λύσεων τούτων οὐδὲν σαφὲς μαρτύριον ἔχομεν, ὅτι δὲ αὐταί, πιθαναί βεβαίως, εἰσι προῖόν ἐρμηνείας.

(3) Ὁ **Dareste** (*Plaid. Civ. Démosth.* τόμ. Α', σ. xxxi) δέχεται ὅτι ἡ ἀποκληρώσις ἐπετρέπετο λόγῳ ἀχαριστίας. Τούναντίον ὁ **Beauchet** (αὐτόθ. τόμ. Γ. σ. 682) διδάσκει ὡς βέβαιον ὅτι ἡ ἀποκληρώσις τέκνου ἀπολύτως ἀπηγορεύετο, ὅτι δὲ μόνον διὰ τῆς νομίμου ἀποκηρύξεως ὁ υἱὸς ἐξέπιπτε τῶν κληρονομικῶν αὐτοῦ δικαιωμάτων.

(4) Ἄλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει (αὕτη δὲ εἶνε ἡ μᾶλλον ἀρμόζουσα τῇ παρουσῇ περιστάσει) ὅτι ὁ υἱὸς θὰ ὤφειλε μετὰ θάνατον μόνον ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν πατρικὴν κληρονομίαν εἰς τοὺς ἐγγόνους, ἔχων ἐφ' ὅρου ζωῆς τὴν ἐπικαρπίαν, πάλιν εἰς τὸ αὐτὸ κατανατᾶ τὸ πρᾶγμα ἀποτέλεσμα, διότι ὁ υἱὸς θὰ ἐγένετο κληρονόμος οὐχὶ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἀπλῶς τῆς ἐπικαρπίας, ὅπερ ἐπίσης παράνομον.

(5) Ὁ **Beauchet** (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 30 σημ. 5) ὑπολαμβάνων, φαίνεται, ὅτι ὁ

pillaris) ἔάν ἀποθάνωιν οἱ υἱεῖς πρὶν ἐπὶ διειτὲς ἡβᾶν (1), πρὸ τῆς συμπληρώσεως δηλονότι τοῦ 18 ἔτους τῆς ἡλικίας αὐτῶν, ὅτε ἐνηλικιοὶ γενόμενοι, διὰ δὲ τοῦτο ἐγγραφέντες εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον (2), τὰ τε πατρῷα ἀνελάμβανον

Πολύαρχος διὰ διαθήκης προσέταξε τῷ υἱῷ αὐτοῦ Κλεωνύμῳ, εἴ τι πάθοι ἄπαις, δοῦναι τοῖς ἐγγόνοις τὰ ἑαυτοῦ, ὑποτιθεὶς δ' ἅμα ὅτι ὁ Κλεωνύμος ἦν ἔτι τότε ἄνηθος, τὴν αὐτὴν πράξιν χαρακτηρίζει καὶ ὡς ὑποκατάστασιν ἀνήθων. Τὰ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως μνημονεύμενα ἐκ τοῦ Ἰσαίου π. τ. Φιλοκτῆμ. κλ. § 5,7 καὶ Ἄγν. κλ. § 8 δύο παραδείγματα ὑποκαταστάσεως (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 703 ἐπ.) κατ' οὐδὲν ἀντιβαίνουν πρὸς τὸν κανόνα ὅτι ἡ κοινὴ ἢ εἰς ἐφήβους ὑποκατάστασις (subst. vulgaris) ἀπολύτως ἀπηγορεύετο τῷ ἔχοντι υἱοὺς γνησίους (τούτῃστι κατὰ τὸν Δημοσθ. πρ. Λεωκρ. § 49: γόνῳ γεγονότα) διότι τὸ μὲν πρῶτον ἀφορᾷ εἰς πατέρα ἄπαιδα, ποιησάμενον υἱὸν καὶ γράψαντα αὐτὸν κληρονόμον εἰ μὴ γένοιτο αὐτῷ παιδίον ἐκ τῆς γυναικός, ὑπὸ τὸν ὅρον ἄρα μὴ κτήσεως τέκνου γνησίου, τὸ δ' ἕτερον ἐπίσης ἀναφέρεται εἰς ἄπαιδα, τὸν Ἄγνιαν, ποιησάμενον θυγατέρα διὰ διαθήκης τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφιδὴν καὶ εἰς ταύτην ὑποκαταστήσαντα, εἴ τι πάθοι, ἔάν ἄπαις ὡς εἰκόσ ἀποθάνη, τὸν ὁμομήτριον ἀδελφόν.

(1) Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 24. Νόμος.

(2) Ὅτι ἡ ἐνηλικίωσις καὶ διὰ τὰς ἡλικίας ἢ τελείας ἰκανότης ἐπιήρχετο μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 18 ἔτους, τοῦτο ἀμφισβητούμενον ἄλλοτε (Beauchet τόμ. Β' σ. 103 ἐπ.) σήμερον μετὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐν Ἀθην. Πολ. κεφ. 42 σαφῶς διδασκόμενα, θεωρητέον πλέον ὡς ἀναντίλεκτον, εἰ καὶ προβάλλονται ἔτι ἀντιρρήσεις (δρ. Γίλβερτ. Ἐγχειρ. Ἀρχαιολ. δημ. βίου Ἑλλ. τόμ. Α' σ. 244 σημ. 1 ἑλλ. μετὰφρ. ἔθα ἡ ἀντίθετος γνώμη τοῦ ἡμετέρου Ν. Γ. Πολίτου, ἐπιμένοντος ὅτι εἰς εἰς τοὺς ἐφήβους ἐνεγράφεοντο οἱ συμπληρώσαντες τὸ 17 ἔτος).

Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ἔδει πάντως νὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ εἰς τοὺς δημότας, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης λέγει (αὐτόθ. κεφ. 42) ἢ εἰς τὸ ληξιαρχικὸν γραμματεῖον, ὡς διδάσκουσιν οἱ ῥητορες (Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. § 18, 103. Λυκοῦργ. κ. Λεωκρ. § 76. Δημοσθ. πρ. Εὐδουλ. § 61 κλ.) ἐγγραφῆ, τῆς ἐνηλικιότητος, ὡς ἡμεῖς τοὐλάχιστον ἐκ τῶν οἰκείων χωρίων πειθόμεθα, μὴ δυναμένης ν' ἀποδειχθῇ ἄλλως κατὰ τὸν νόμον. Τῷ ὄντι τῆς εἰς τὸ ληξ. γραμματεῖον ἐγγραφῆς προηγίτο αἰεὶ δημοσίᾳ ἔρευνα καὶ διαψήφισις τῶν δημοτῶν περὶ τῶν ἐμφανιζομένων πρὸς ἐγγραφὴν ἐφήδων, πρῶτον μὲν εἰ δοκοῦσι γεγονέναι τὴν ἡλικίαν, τὴν ἐκ τοῦ νόμου... δεῦτερον δὲ (περὶ ἐνὸς ἐκάστου) εἰ ἐλεύθερός ἐστι καὶ γέγονε κατὰ τοὺς νόμους (Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 42) ἴσως μάλιστα, αὐστηρότερον κρίνοντες, ὀφείλομεν ν' ἀπορνησώμεθα ὅτι προσαπητῆτο πρὸς νόμιμον ἀπόδειξιν τῆς ἐνηλικιότητος καὶ ἡ ἐπίσης ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβαλλομένη δοκιμασία τῶν ἐγγραφέντων ἐφήδων ὑπὸ τῆς Βουλῆς, ζημιούσης τοὺς ἐγγράψαντας δημότας ἂν τις δόξῃ νεώτερος ὀκτωκαίδεκα ἔτων εἶναι (Ἀριστοτ. αὐτόθ. κεφ. 42). Ἐντεῦθεν, νομιζόμεν, γίνεται φανερόν ὅτι τῆς ἐνηλικιότητος ἀμφισβητουμένης, οὐδεμία ἄλλη περὶ αὐτῆς ἀπόδειξις, πλην τῆς εἰς τὸ ληξιαρχεῖον ἐπίσημου ἐγγραφῆς ἐδύνατο νὰ ἐπιτραπῇ καὶ ταῦτα τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ αὐτὴ ἡ πόλις διὰ τῆς Βουλῆς ἐξήλεγχε, ὡς εἴρηται, τὴν ἡλικίαν τῶν ἐγγραφέντων ἐφήδων.

καὶ πᾶσαν τὴν λοιπὴν οὐσίαν, γινόμενοι κύριοι αὐτῶν (1).

Ἐν τῷ χωρίῳ ἄρχ. τούτῳ οὔτε περὶ ἀποκαταστάσεως κλήρου πρόκειται, οὔτε περὶ ὑποκαταστάσεως ἀνήθου ἢ ἐφήθου, οὐδὲ δυνατόμεθα νὰ πείσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ὅτι ἀνὴρ ἐντριβέστατος περὶ τὸ κληρονομ. δίκαιον τῶν Ἀθηναίων, οἷος ὁ Ἰσαίος, ἦν ποτε δυνατόν νὰ ἐμβάλλῃ εἰς τὸ στόμα τῶν ἑαυτοῦ πελατῶν ἰσχύρισιν οὕτω περιφανῶς παράνομον. Κατ' ἀκολουθίαν ἄλλος εἶνε ὁ νοῦς ὧν οἱ ἐνάγοντες περὶ προσταγῆς τοῦ πάππου ἰσχυρίζονται: εἴ τι πάθοι Κλεώνυμος ἄπαις, ἡμῖν δοῦναι τὰ αὐτοῦ.

Καθ' ἡμᾶς ὡδὲ πως ταῦτα νοητέον. Ὁ Πολυάρχος ἄρῶν τὴν ἀπαιδίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κλεωνύμου, προβλέπων δ' ὅτι ἂν οὗτος μέχρι τέλους ἀπέμενεν ἄνευ τέκνων γνησίων, θὰ ἐμερίμνα περὶ τῆς μετὰ θάνατον (: εἴ τι πάθοι (2) τύχης τῆς περιουσίας αὐτοῦ, προσέτι δὲ γινώσκων καὶ τὴν δυσμένειαν τούτου πρὸς τὰ τέκνα τῆς ἑαυτοῦ ἀδελφῆς, διὰ τὴν πρὸς τὸν Δεινίαν ἔχθραν, ἐνετείλατο τῷ Κλεωνύμῳ ἵνα διὰ διαθήκης (δοῦναι) καταλίπη τὰ αὐτοῦ (τοῦ Πολυάρχου) τοῦλάχιστον, εἰς τοὺς ἐκ τῆς θυγατρὸς ἐγγόνους αὐτοῦ. Τοῦλάχιστον δὲ λέγομεν, διότι δυοῖν θάτερον ἢ οὐδεμίαν θὰ κατέλιπε διαθήκην ὁ Κλεώνυμος, καὶ τότε περιττὴ ὅλως θ' ἀπέβαινεν ἡ πρόσταξις τοῦ Πολυάρχου, ἀπάσης τῆς κληρονομίας, ἰδίας τε καὶ πατρῷας, περιερ-

(1) Ἰσ. π. τ. Κέρ. κλ. § 31. π. τ. Ἀριστάρχ. κλ. § 12 Ἀποσπασμ. 90 (25). - Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 20. - Αἰσχ. κ. Τιμάρχ. § 103 - Ὑπερείδ. π. Χάρητ. ἀπόσπ. 192 (ἐκδ. Blass) - Σχολιαστ. Αἰσχ. ὑπὸ § 18 κ. Τιμάρχ. ἐκδ. Dindorf.

Ὅτι δ' οἱ οὕτως ἐγγραφέντες ἀπέλαυνον τελείας ἀστικῆς ἰκανότητος μαρτυρεῖ ἐπίσης αὐτὸς ὁ Ἀριστοτέλης (αὐτόθ. κεφ. 42), διδάσκων ὅτι κατὰ τὴν ἐπὶ δύο συνεχῆ ἔτη, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐγγραφὴν, στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ διδασκαλίαν τῶν ἐφήθων, οὗτοι δίκην οὔτε διδάσκειν οὔτε λαμβάνουσιν, ἵνα μὴ πρόφασις ἦ τοῦ ἀπιέναι, πλὴν κλήρου καὶ ἐπικλήρου κἂν τιμὴ ἰερωσύνη γένηται, ἐξ ὧν ἐπιτεταί ὅτι οὗτοι ἦσαν μὲν ἰκανοὶ κατὰ τὸν νόμον, ἐκώλυοντο δ' ὁμῶς ἢ ἀπηλλάσσοντο, χάριν τῆς διετούς στρατιωτικῆς παιδείσεως, τοῦ ἐνάγειν καὶ ἐνάγεσθαι, πλὴν τῶν διαρρηθῆν, ὡς εἴρηται, ὀριζομένων ἐξαιρετικῶν περιπτώσεων. Παράδειγμα δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἔχομεν ἐνδοξον τὸ τοῦ Δημοσθένους, ἐναγαγόντος τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ εὐθὺς ὡς συνεπλήρωσε τὸ 18 ἔτος. Δημοσθ. κ. Ἀφῶδ. Α' § § 4, 6. πρ. Ὀνήτορ. Α' 5, 17. § § κ. Μειδ. § 78. Περὶ δικῶν ἐπικλήρου ὅρ. τὰς ἐν ἀρχῇ τῆς σημειώσ. ταύτης παραπομπάς.

(2) Πρὸβλ. Ἰσ. π. τ. Ἀπολλοδ. κλήρ. § § 4. 27: εἴ τι πάθοι. - Ὑπερείδ. ὕ. Λυκόφρ. XLVII, 23 (ἐκδ. Blass): εἴ τι ἔπαθεν τὸ παιδίον ἢ γινόμενον ἢ καὶ ἕστερον.

χομένης ἐξ ἀδιαθέτου εἰς τοὺς ἐγγόνους, ἐγγύτητι γένους, ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, μὴ ὑπόντων αὐτῶ τέκνων ἀρρένων γνησίων, θὰ κατέλειπεν αὐτὴν διὰ διαθήκης ὑπὲρ οἴων δὴ ποτε ἄλλων, ἴσως δέ, κατὰ τὰ τότε εἰωθότα (1), ἵνα μὴ ὁ οἶκος αὐτοῦ ἐξερημωθῆ, καὶ υἱὸν θὰ ἐποιεῖτο (2), τὴν περίπτωσιν δὲ ταύτην, λέγομεν, ἔχων μάλιστα ὑπ' ὄψει καὶ ὑπὲρ τῶν θυγατριδῶν φιλοστόργως ὁ Πολύαρχος προνοούμενος, προσέταξε τῷ Κλεωνύμῳ ἵνα τὰ αὐτοῦ (3) τοῦ-

(1). (2) Ἰσ. π. τ. Ἀπολλοδ. κλ. § 30: πάντες γὰρ οἱ τελευτήσων μέλλοντες πρόνοιαν ποιῶνται σφῶν αὐτῶν, ὅπως μὴ ἐξερημώσουσι τοὺς σφετέρους αὐτῶν οἶκους, ἀλλ' ἔσται τις καὶ ὁ ἐναγιῶν καὶ πάντα τὰ νομιζόμενα αὐτοῖς ποιήσων. δι' ὃ κἂν ἄπαιδες τελευτήσωσιν, ἀλλ' ὄν ποιησάμενοι καταλείπουσι κτ. Πρβλ. π. τ. Μενεκλ. κλ. §§ 10, 15, 35. π. τ. Φιλοκτήμ. κλ. § 5—Δημοσθ. π. Μακάρετ. § 11.

(2) Ἐκ τοῦ λόγου δὲν φαίνεται ἂν ὁ Κλεωνύμος διὰ τῆς διαθήκης ἐποιεῖτο υἱὸν τινὰ τῶν γεγραμμένων κληρονόμων, ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸς ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ π. τ. Ἀπολλοδ. κλ. § 30 (ὅρ. ἡγουμένην σημείωσιν) διδάσκει ὅτι πάντες οἱ τελευτήσων μέλλοντες ποιῶνται υἱοὺς κτλ. καὶ ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 175) καὶ ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 176) νομίζουσι πιθανόν ὅτι ἐν τῇ διαθήκῃ περιείχετο κατὰ τάξιν περὶ υἰοθεσίας. Ὁ Wyse μάλιστα, ἔτι περαιτέρω προβαίνει, διατείνεται, ἔνεκα τῆς πρὸς τὸν ῥήτορα δυσπιστίας ἴσως, ὅτι οὗτος ἐπιτήδεις ἀποσιωπᾷ τὴν υἰοθεσίαν, ὡς γεγονός ἐπιπλαθεῖς τοῖς πελάταις αὐτοῦ, ὅτι δ' ἐπειδὴ καὶ περὶ τῆς ἐξερημώσεως τοῦ οἴκου σιωπᾷ ἐπίσης, εἶνε καὶ τοῦτο τεκμήριον, ὅτι ὁ διαθέτης εἶχε προνοήσας καὶ περὶ υἰοθεσίας. Τούναντίον, κατὰ τὸν Dareste (αὐτόθ. σ. 2) δὲν φαίνεται ὅτι διὰ τῆς διαθήκης υἰοθετεῖτο ὁ Φερένικος, ὁ δὲ Beauchel (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 695) τὸ ἐν τῇ § 18 ὑπὸ τῶν ἐναγομένων λεγόμενον ἴτι ὁ Κλεωνύμος ζητῶν ν' ἀναλάβῃ τὴν διαθήκην, ἐβούλετο ἐπανορθῶσαι καὶ βεβαιῶσαι σφίσι αὐτοῖς τὴν δωρεάν, τεκμαίρεται μᾶλλον, ὅτι διὰ τῆς διαθήκης μόνον ἐγκατάστασις κληρονόμων ἐγένετο οὐχὶ δ' εἰσπρήσις τινος ἐξ αὐτῶν. Τούτω συντασσόμεθα καὶ ἡμεῖς. Ἀντιθέτως δὲ πρὸς τὸν Wyse, ἐκ τῆς περὶ υἰοθεσίας σιωπῆς τοῦ ῥήτορος, τούναντίον συνάγομεν, ὅτι ὄφλον ὅτι οὐδεὶς περὶ υἰοθεσίας λόγος ἐγένετο ἐν τῇ διαθήκῃ, ἄλλως θὰ καταγινώσκομεν ἀπειρίαν τοῦ ῥήτορος, μὴ προλαμβάνοντος μάλιστα ν' ἀνασκευάσῃ ἢ ἐξευτελίῃ οὐσιώδη ἰσχυρίσιν, ἧς πάντως οἱ ἀντίδικοι θὰ ἐποιούοντο χρήσιν. Ἐπίσης δὲν εἶνε ἀκριβὲς ὅτι ὁ ῥήτωρ ἀποφεύγει τὸ ζήτημα τῆς ἐξερημώσεως τοῦ οἴκου, διότι καὶ τούτου ἀπτεται ἐν § 44, ἀναφέρων τὴν περίπτωσιν ταύτην ὑποθετικῶς μὲν εἰς τοὺς πελάτας αὐτοῦ, πράγματι δὲ εἰς τὸν Κλεωνύμον: εἰ συνέβη Κλεωνύμῳ μὲν ζῆν ἐξερημωθῆναι δὲ τὸν ἡμέτερον οἶκον κτ.ε.

(3) Ἡ κατασκευὴ τοῦ ὅλου χωρίου (§ 4): ἔτι δὲ Πολυάρχου, τοῦ πατρὸς τοῦ Κλεωνύμου, πάππου δ' ἡμετέρου, προστάξαντος, εἴ τι πάθει Κλεωνύμος ἄπαις, ἡμῖν δοῦναι τὰ αὐτοῦ, σαφῶς δείκνυσαι τὴν πρόνοιαν τοῦ ῥήτορος ἵνα μὴ παρανοηθῶσι τὰ λεγόμενα, ὅτι ὄφλον ὅτι τὸ μὲν: τὰ αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸ: Πολυάρχου, τὸ δὲ: εἴ τι πάθει ὑποκείμενον ἔχει τὸ: Κλεωνύμος, διὸ καὶ ἐπαναλαμβάνει ἐν τῇ ὑποθετοπροτάσει τὸ ὄνομα.

λάχιστον καταλίπη διὰ διαθήκης εἰς τοὺς ὄρφανούς πατρός, πιθανῶς δὲ καὶ μητρός τότε, ἐγγόνους αὐτοῦ.

Βεβαίως τοιαύτη τις ἐντολὴ πατρός πρὸς υἱόν, κύριον μὲν τῶν ἰδίων ὄντα, τῶν δὲ πατρῶων διὰ τοῦ θανάτου τοῦ πατρός κύριον γινόμενον, νομικῶς οὐδὲν κύριος ἐδύνατο νὰ ἔχη ἠθικῶς ὅμως, καὶ δὴ ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅλον σύστημα ἐπιθέσεως τῶν ἐναγόντων, πειρωμένων ἵνα ἐκ παντὸς τρόπου ἀποδείξωσι τὸν διαθέτην παραφρονοῦντα διὰ τὴν πρὸς τὸν Δεινίαν ὀργήν, ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος ἰσχυρισίς ἐδύνατο μεγάλην ν' ἀσκήσῃ βροπὴν ἐπὶ τὴν κρίσιν τῶν δικαστῶν, αὐτόθεν ἀγομένων νὰ ποιήσωνται τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ Κλεωνύμος, οὐ τῆς διαθήκης ἐζητεῖτο ἢ ἀκύρωσις, τοσοῦτο ἐτυφλοῦτο ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἐχθρας, ὥστε οὐ μόνον τῶν αὐτοῦ ἀστόργως ἐστέρησε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν πατέρα ἠσέδησε, μὴ ἐκτελέσας τὴν ἐσχάτην αὐτοῦ ἐντολήν. Ὅτι δὲ τοιαῦτα ἐπιχειρήματα μέγα ἰσχυρὸν παρά τοῖς Ἀθηναίοις δικασταῖς, μάλιστα ἐπὶ κληρονομικῶν δικῶν, οὐδεὶς ἀγνοεῖ τῶν περὶ τὸ Ἄττ. δίκαιον ἀσχολουμένων (1).

Καὶ νῦν ὀλίγα ἔτι τινὰ περὶ τῶν ἐκατέρωθεν νομικῶν ἰσχυρίσεων τῶν ἀντιδικῶν.

Τελευτήσαντος τοῦ Κλεωνύμου, γνωσθέντος δὲ τοῦ περιεχομένου τῆς διαθήκης, οἱ μὲν χειραμμένοι κληρονόμοι ἐτοιμάζονται νὰ ζητήσωσι τὴν ἐπιδικασίαν τοῦ κλήρου κατὰ τὴν διαθήκην, οἱ δὲ ἀδελφίδοι τοῦ διαθέτου, τούναντίον, ἀπειλοῦσι νὰ προσβάλωσι τὸ κύριος αὐτῆς, ἀμφισβητοῦντες τοῦ κλήρου κατὰ γένος.

Τότε παρεμβαίνουνσι πρὸς διαλλαγὴν τῶν διαφορομένων φίλοι τινές, ἐν οἷς καὶ τις Κηφίσανδρος, οἰκείος τῶν ἐναγομένων (§§ 2, 16, 28). Καὶ οἱ μὲν ἀδελφίδοι κυρίως εἰπεῖν δύο τινὰ νομικῶς ἰσχυρίζονται 1) ὅτι ἡ διαθήκη ἦν ἀρχῆθεν ἄκυρος, ἅτε δὴ ἐξ ὀργῆς καὶ δὴ ἄρα οὐκ ὀρθῶς βουλευομένου τοῦ διαθέτου γενομένη καὶ 2) ὅτι κατ' ἀλήθειαν αὕτη δὲν ὑπάρχει πλέον, ἀνακληθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κλεωνύμου

(1) Ὁ ἐπιμελέστατος τὸν Ἰσάϊον καὶ τοὺς ἀστικούς λόγους τοῦ Δημοσθένους μελετήσας καὶ μεταφράσας Dareste, τὰδ' ἀκριδῶς παρατηρεῖ (σ. 2) ἐν τῇ προτασομένη περιλήψει τοῦ λόγου τούτου: *Toute cette argumentation ne paraissait pas aujourd' hui bien solide, mais en pareil cas les juges Athéniens s' attribuaient un pouvoir très large pour disposer des successions suivant ce qui leur semblait équitable.*

(§ 3), μεταμεληθέντος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο προστάξαντος νὰ καλέσωσι τὴν Ἀρχὴν ἐν ἀναλάβῃ τὴν παρ' αὐτῇ κειμένην διαθήκην αὐτοῦ (§§ 14-16 25 (1)). Οἱ ἐκ διαθήκης δὲ κληρονόμοι ταῦτα μὲν ὡς εἰκὸς ἀρνοῦνται, ἀποκρουόμενοι δὲ τὴν περὶ ἀνακλήσεως τῆς διαθήκης ἰσχύρισιν τῶν ἐναγόντων, διατείνονται ὅτι ὁ διαθέτης οὐχὶ τὸ παράπαν ἔνα λύση τὴν διαθήκην, ἀλλὰ, τοῦναντίον, ἔνα ἐπανορθώσῃ καὶ βεβαιώσῃ αὐτοῖς τὴν δωρεάν (§ 18) ἐκάλει παρ' ἑαυτῶ τὴν Ἀρχὴν. Πλὴν δὲ τούτου ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ κατὰ γένος ἀμφισβητοῦντες οὐ μόνον οὐδὲν ἐδικαιοῦντο ἔχειν τῶν Κλεωνύμου ἀλλὰ, τοῦναντίον, καὶ ὀφειλέται εἰσὶ πρὸς τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ (2)

(1) Εἶνε σημειώσεως ἄξιον ὅτι οἱ ἐνάγοντες τηλικαύτην βεβαιότητα ἔχουσιν περὶ τῆς ἀνακλήσεως τῆς διαθήκης ὑπὸ τοῦ Κλεωνύμου, ὥστ' εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου λέγουσι περὶ αὐτοῦ (§ 1): *ἐκεῖνος γὰρ ζῶν μὲν ἡμῖν κατέλιπε τὴν οὐσίαν, ἀποθανὼν δὲ κινδυνεύειν περὶ αὐτῆς πεποιήκε.*

Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 182) ἀναφέρων ἐνταῦθα τὴν τοῦ Lugebil εἰκασίαν περὶ μεταγραφῆς τοῦ ἀορίστου κατέλιπε εἰς παρατακτικόν: κατέλειπε, ὑπερακοντιζῶν δὲ τὴν περὶ τοῦ Ἰσαίου δυσμενῆ γνώμην τοῦ Διονυσίου, εἶνε, λέγει, ψευδὲς τοῦτο, ἡ προτεινομένη δὲ εἰκασία shows insufficient appreciation of the impudence of an Athenian litigant and the unscrupulousness of a δικογράφος. Ὁ ἐξοχώτατος τῶν δικανικῶν ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ὁ κατ' ἐξοχὴν νομοδιδάσκαλος τοῦ ἀττ. κληρονομ. δικαίου, ἀπλοῦς, unscrupulous δικογράφος!

(2) Τοῦτο διαρρηθὴν λέγεται ἐν § 1—2: *οὐ γὰρ τῶν Κλεωνύμου μόνον ἀμφισβητοῦσιν ἀλλὰ καὶ τῶν πατρῶων, ὀφείλουν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἀργύριον καὶ εἰς τοῦτο ἤκουσιν ἀναισχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφαλέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς.* Πόθεν τὸ χρέος προέρχεται ἐν τῷ λόγῳ δὲν λέγεται, ὅμως δὲ φαίνεται ὅτι οἱ ἐκ διαθήκης κληρονόμοι διετείνοντο ὅτι οἱ ἐνάγοντες ἦσαν ὀφειλέται τοῦ Κλεωνύμου διὰ τὰς πρὸς διατροφήν καὶ παιδείαν αὐτῶν δαπάνας· εἰκάζομεν δὲ τοῦτο ἐξ ὧν οὗτοι ἀντιλέγοντες σπεύδουσι νὰ προσθῶσιν, ὅτι ἐκ στοργῆς καὶ κατὰ καθῆκον (§ 29) ὁ θεῖος εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν αὐτοῦς ἐκομίσατο καὶ ἔτρεφε κτλ. οὐδενὸς ἐνδεεῖς ὄντας, ὅτι δὲ ἔσωσε καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν, ἀφελῆσθαι τῶν χρήσιων ἐπιβουλευοάντων κτλ. (§ 12) Ὁ Dareste (αὐτόθ.) τὰ τῆς § 1: *ὀφείλουν ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἀργύριον ἐρμηνεύουσιν, μεταφράζει: qui (τὰ πατρῶα), à les entendre, seraient hypothéqués à une créance de Cléonyme contre nous.* Καθ' ἡμᾶς ἀδύνατον εἶνε νὰ πρόκειται περὶ ὑποθήκης, πιστεύομεν δ' ὅτι ἕκαστος θὰ συμφωνήσῃ ἡμῖν περὶ τούτου ἐνθυμούμενος, ὅτι οἱ μὲν παῖδες ἦσαν τότε ἀνήλικοι, διετέλουν δὲ πιθανώτατα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν αὐτοῦ τοῦ Κλεωνύμου. Ἐπίσης παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Dareste τὰ ἐν § 12: *οὐ περιεῖδεν ἡμᾶς οὐδενὸς ἐνδεεῖς ὄντας, ἀπομακρύνεται πως τοῦ κειμένου μεταφράζων: non seulement il ne nous a laissé manquer de rien, ἐν ᾧ κατ' ἀκρίβειαν ὁ νοῦς τούτων εἶνε: il ne nous a point négligé, bien*

Οἱ παρεμβαίνοντες, ἔργον διαλλακτῶν ποιῶντες, συμβουλεύουσι τοῖς διαφορομένοις ἵνα κατανεύωσιν ἀλλήλοις τὴν ἔλην κληρονομίαν ἐν ἰσομοίρᾳ (§§ 2, 35, 51) οὕτως ὥστε νὰ ἔχωσι καθ' ὁμάδα ἕκαστοι, καὶ δὴ ἄρα καὶ οἱ ἀδελφίδοι ἐν ὁμάδι, τὸ τρίτον μέρος ἀπάντων τῶν Κλεωνύμου (§§ 16. 28. 51).

Ἄλλ' ἢ συμβιδιαστικὴ λύσις αὕτη ἀπέτυχεν. Ἐν τῷ λόγῳ ἔλως ἀποσιωπᾶται ἔαν οἱ ἀδελφίδοι τοῦ Κλεωνύμου ἀπεκρούσαντο ἢ μὴ τὸν συμβιδιασμόν (1), ἐν ᾧ, τοῦναντίον, περὶ τῶν ἀντιδίκων ἐπανειληγμένως οὗτοι διατείνονται ὅτι ἀπεδέξαντο αὐτόν (2), ὅτι δὲ τοσοῦτο εἰσὶν ἀσχυροκερδεῖς καὶ ἀνάσχυνοι, ὥστε ζητοῦσι προσαφελῆσθαι αὐτοὺς καὶ τὰ πατρῷα. Ἐνταῦθα καταφαίνεται ἡ ἔξοχος ἀληθῶς δικανικὴ δεινότης τοῦ Ἰσαίου, ἐπωφελουμένου τὴν πρότασιν καὶ ἀποδοχὴν τοῦ συμβιδιασμοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἵνα ἐντεῦθεν προκατασκευάσῃ τρίτην κατὰ τῆς ἰσχύος τῆς διαθήκης ἐνστάσιν, ὅτι δηλονότι οὗτοι ἀποδεξάμενοι τὸν προταθέντα συμβιδιασμόν (transactio) ἔργῳ ἔλυσαν τὰς διαθήκας καὶ κατ' ἀκολουθίαν δέον εἶνε νὰ χωρήσῃ κατὰ τὸν νόμον ἢ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆ.

Ἐἵπομεν μικρὸν ἀνωτέρω ὅτι οἱ ἐναγόμενοι οὐ μόνον ἀρνοῦνται τὴν περὶ ἀνακλήσεως τῆς διαθήκης ἰσχύρισιν τῶν ἐναγόντων, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι οὗτοι εἰσὶν ὀφειλέται πρὸς τὸν Κλεώνυμον. Τοιαύτη ἰσχύρισις ἦν βεβαίως ἀδύνατον νὰ μείνῃ ἀνευ ἀντικρούσεως, μὴ ἀρκούσης τῆς ἀπλῆς ἀρνήσεως (§ 2): εἰς τοῦτο ἤκου-

que nous ne manquions de rien, mais etc. Ταῦτα δὲ διὰ τὴν υπεράσπισιν οὐ μικρὸν διαφέρουσι.

(1) Εὐλόγως δὲ σιωπᾶσι, διότι ἂν μὲν ἔλεγον ὅτι ἀπεδέξαντο τὸν συμβιδιασμόν, θὰ ἐνέφαινον τὴν αὐτὴν ἀδυναμίαν, δι' ἣν κατηγοροῦσι τῶν ἀντιδίκων καὶ οἰοεὶ θὰ ὡμολόγουν ὅτι ἀρκοῦνται εἰς τὸ προσενεχθῆν αὐτοῖς τρίτον μέρος τῆς κληρονομίας, ἂν δὲ πάλιν διατείνοντο ὅτι αὐτοὶ ἀπεκρούσαντο τὸν συμβιδιασμόν, τότε θὰ ἐνομιζοντο μὲν ἀνεπεικεῖς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ἅτε ἀποποιησάμενοι τὴν προσφορὰν τῶν ἐκ διαθήκης κληρονομῶν, τὸ δὲ χειρίστον θ' ἀπεστέρουν ἑαυτοὺς τῆς ἐνστάσεως συμβιδιασμοῦ, εἰς ἣν ἐπὶ τέλους καταλήγουσι, (§ 51): πάντων ἂν εἴη δεινότερον, εἰ... τοῦτους μὲν ἠγήσεσθε χορῆναι πλείω λαβεῖν ὧν αὐτοὶ σφᾶς αὐτοὺς ἠξίωσαν, ἡμᾶς δὲ μηδὲ τούτων ἀξιῶσθε ὧν οἱ ἀντίδικοι συγχωροῦσιν ἡμῖν.

(2) Οἷον ἐν § 15: οὗτοι δ' ἔργῳ λύουσιν (: τὰς διαθήκας) ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοίρησαι τῆς οὐσίας: Ἐπίσης ἐν § 51: τῶν ἀντιδίκων γινωσκόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν. Ἄλλα περὶ τοῦ τελευταίου τούτου χωρίου, ἐφαρμομένου καθ' ἡμᾶς, ὅρ. κατωτέρω ἐν τοῖς Διορθωτικοῖς ὑπὸ τὴν § 51.

ον αναισχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφελῆσθαι ζητοῦον ἡμᾶς (§ 1), ὀφείλειν ἐπὶ τούτοις ἐκείνω φάσκοτος ἀργύριον. Νῦν δὲ παρατηροῦμεν, ὅτι τὴν περὶ χρέους ἀξίωσιν ταύτην τῶν ἀντιδίκων οὐ μόνον ἀνασκευάζουσιν οὗτοι, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι ἂν τι ὑπὲρ αὐτῶν ὁ θεῖος πρὸς διατροφήν καὶ παιδείουσι ἐδαπάνησε, τοῦτο ἐκ στοργῆς (§ 12) καὶ κατὰ καθήκον ἔπραξεν (§ 29): ᾧ (Κλεωνύμῳ) καὶ ἀναγκαῖον εἶποιεῖν ἡμᾶς καὶ αἰσχροὺς ἡμῶν ἀμελήσαι, ἀλλὰ καὶ ὑποδηλοῦσιν δι' ὧν λέγουσιν, ὅτι ἐν ἀνάγκῃ, ἂν δῆλον ὅτι ἡ διαθήκη κηρυχθῆ κυρία, καὶ νέαν ἀγωγὴν ἐπιφυλάσσονται νὰ ἐγείρωσι κατὰ τῶν ἐκ διαθήκης κληρονόμων, ἀπαιτοῦντες λόγον περὶ τῆς πατρῴας αὐτῶν περιουσίας. Ὅτι δὲ τοιαύτην ἔχουσιν ἀπαίτησιν συνάγομεν τοῦτο μὲν ἐξ ὧν ἐν § 12 περὶ τοῦ Κλεωνύμου λέγουσιν, ὅτι τὴν οὐσίαν ἀφελῆσθαι τῶν χρησίων ἐπιβουλεύσαντων ἔσωσεν ἡμῖν, ἐπεμελεῖτό τε ὁμοίως τῶν ἡμετέρων ὥσπερ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα ἐξ ὧν αὗτοι διαρρήδην ἐν § 46 διατείνονται: οὐ γὰρ δήπου ζῶντες μὲν οὕτως ἂν ἐνεχειρίσαμεν αὐτῶ τὴν οὐσίαν, ὥστε περὶ τῶν ἡμετέρων κυριώτερον εἶναι τὴν ἐκείνου διάνοιαν τῆς ἡμετέρας αὐτῶν κτέ. Ἐχόμεν δ' ὑπ' ὄψει ὅτι πιθανώτατα τὸν Δεινίαν τελευτήσαντα διεδέξατο ὁ Κλεωνύμος εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ὀρφανῶν (1).

(1) Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 228) ἐρμηνεύων τὸ β. ἐνεχειρίσαμεν παρατηρεῖ ὅτι τοῦτο οὐ συνάδει τοῖς πράγμασι, διότι, λέγει, ὅτι ὁ Κλεωνύμος ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας τῶν ὀρφανῶν, οὗτοι ἦσαν ἀνήλικοι καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνίκανοι ἐν αὐτοῖς τιθῶσιν ἐν ταῖς χερσὶν τοῦ θεοῦ τὴν περιουσίαν αὐτῶν. Ὁρθότερον ἴσως θὰ ἔλεγε τις ὅτι τὸ β. ἐχειρίζειν ἐνταῦθα οὐ φαίνεται συνᾶδον τῷ νόμῳ. Πράγματι τοῦ ἐπιτρόπου Δεινίου τελευτήσαντος, τῶν παίδων δ' ἔτι ἀνηλίκων ὄντων, ἔδει κατὰ τὸν νόμον νὰ τιθῶσιν οὗτοι ὑπὸ νέον ἐπιτρόπον, τοιοῦτος δέ, εἰ καὶ διαρρήδην δὲν λέγεται, φαίνεται γενόμενος ὁ Κλεωνύμος: διότι ἄλλως εἶνε ἀδύνατον νὰ νοηθῶσι τὰ περὶ ἐπιμελείας τῶν ὀρφανῶν ὑπὸ τούτου καὶ διαχειρίσεως καὶ διασώσεως τῆς περιουσίας αὐτῶν ἐπανελημμένως ἐκτιθέμενα (§§ 12. 15. 27. 28).

Ταῦτά περὶ τοῦ Κλεωνύμου ὡς ἐπιτρόπου διδάσκει καὶ ὁ Beauchet, (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 170 καὶ σ. 260 σημ. 3) χαρακτηρίζων ἀμφοτέρους, καὶ τὸν τῶς ἐπιτρόπον δῆλον ὅτι καὶ τὸν νέον, ὡς νομίμως ἐπιτρόπος, κληθέντας διαδοχικῶς κατὰ τὸν νόμον εἰς τὴν ἐπιτροπείαν τῶν ὀρφανῶν, κατὰ λόγον ἐγγύτητος γένους.

Πρὸς ἀνάληψιν ὁμως τῆς ἐπιτροπείας καὶ δὴ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ιδιότητός τινος ὡς ἐπιτρόπου ὀρφανῶν, νομίμως ταύτην ἔχοντος, ἔδει πάντως, νομίζομεν, νὰ προηγηθῆ δημοσία τις πράξις, αὕτη δὲ βεβαίως δὲν ἐγένετο εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ προηγουμένην ἐκάστοτε ἔρευναν περὶ τῆς ἱκανότητος ἢ καὶ ἀνικανότητος τοῦ κατὰ τὸν

Καθὰ ἤδη ἐξέθεμεν, τρεῖς κυρίως εἰπεῖν ἦσαν οἱ νόμιμοι λόγοι, οἷς οἱ ἐνάγοντες ἰσχυριζόμενοι, ἐπεδίωκον τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν, κηρυσσμένης ἀρχῆθεν ἀκύρου ἢ ἀκυρουμένης τῆς διαθήκης Α' ὅτι ἡ διαθήκη ἦν ἀρχῆθεν ἀκύρος (1), ἅτε δὴ ἐξ ὁργῆς γενομένη, ἐπὶ ἀδίκῃ ζημίᾳ τῶν ἐγγυτάτω γένους συγγενῶν Β' ὅτι ἡ ἐξ ὁργῆς γενομένη διαθήκη αὕτη, ἀνεκλήθη (2) ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δικ-

νόμου ὑποψηφίου ἐπιτρόπου, ἕνεκα οἷων δήποτε λόγων, οἷον προηγουμένης καταδίκης ἐπὶ κακώσει ὄρφανῶν ἢ ὄρφανικοῦ οἴκου, ἔχθρας πρὸς τοὺς ὄρφανούς κλ. ὅτι δὲ ἀρνούμενου τοῦ "Ἀρχοντος νὰ ἐγγράφῃ ἐπιτροπον, τὸν κατὰ νόμον καλούμενον, ἐχώρει κατὰ τὰς περιστάσεις ἢ ἡ εἰς ἐπιτροπῆς κατάστασιν, ἂν οὐδεὶς ἄλλος ὑπῆρχε νόμος εἰς τὴν ἐπιτροπείαν καλούμενος, ἢ εἰς ἐπιτροπῆς διαδικασίαν, ἂν πλείονες ἡμφεσθῆτον περὶ τῆς ἐπιτροπείας. Οὕτως ἡμεῖς νοοῦμεν καὶ διακρίνομεν τὰς ἐν "Ἀριστ. "Ἀθην. Πολ. κεφ. 56. 6 μνημονευόμενας τρεῖς περιπτώσεις 1) εἰς ἐπιτροπῆς κατάστασιν 2) εἰς ἐπιτροπῆς διαδικασίαν καὶ 3) ἐπιτροπον αὐτὸν ἐγγράφαι. Ἀλλὰ ταῦτα δέονται εὐρυτέρας ἐξετάσεως, ὅπερ ἐπιφυλασσόμεθα ἄλλοτε σὺν Θεῷ νὰ πράξωμεν. Ἀρμοδία πρὸς τοῦτο Ἀρχή, καθὰ ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ("Ἀθην. Πολιτ. κεφ. 56) σαφῶς διδασκόμεθα. Ἦν ὁ Ἀρχων, ἐπιλαμβανόμενος ἐκαστοτε εἴτε αὐτεπαγγέλτως (ex officio), ἅτε δὴ εἰδικῶς ἐντεταλμένος τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ὄρφανῶν καὶ ἄλλων ἐν γένει ἀτελῶν προσώπων, δεομένων τῆς προστασίας τοῦ νόμου, εἴτε καὶ κατ' αἴτησιν τῶν διαφερομένων (Προβλ. Beauchet αὐτόθ. τομ. Β' σ. 169, 180 ἐκ. 187 ἐκ. καὶ τοὺς παρ' αὐτῶ συγγραφεῖς).

Ἐὰν ταῦτα οὕτως ἔχωσιν, ἀρὰ γε πότερον μᾶλλον ὀρθόν, νὰ καταγνώμεν τοῦ Ἰσαίου πλημμελῆ ἢ ἐπίδουλον χρῆσιν τοῦ β. ἐγχειρίζειν ἢ μᾶλλον νὰ παραδεξώμεθα, ὅτι τοῦτοι ἐπίτηδες καὶ συμφωνῶς τοῖς πράγμασιν ἐχρήσατο, ἵνα δηλώσῃ ὅτι οἱ ὄρφανοὶ συντέλεσαν ὅπως δὴ ποτε παρὰ τῷ "Ἀρχοντι ἵνα ὁ μέχρις ἐκείνου τοῦ χρόνου δυσμενῶς πρὸς αὐτοὺς διακείμενος Κλειώνυμος καταστῆ, εὐθὺς ὡς ὁ Δεινίας ἐτελεύτησεν, ἐπιτροπος αὐτῶν, ὅτι δ' οὕτως αὐτοὶ ὡς εἰπεῖν ἐνεχείρισαν αὐτῶ τὴν οὐσίαν;

Παρασημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁ Dareste (αὐτόθ. σ. 17 ἐν σημ. ὑπὸ τὴν § 46) ἄλλως ἐρμηνεύει τὸ ἐνεχειρίσαμεν, διδάσκων ὅτι οἱ τοῦ Κλειώνυμου ἀδελφίδοι ἐνήλικοι γινόμενοι, παρέδοσαν αὐτῶ πρὸς διαχείρισιν τὴν περιουσίαν αὐτῶν, ὅτι δ' οὕτως αἱ δύο περιουσίαι συνεχύθησαν, ἐπελθόντος εἰδους τινὸς κοινοκτημοσύνης, ἧς, λέγει, ἀπαντῶσι καὶ ἄλλα τινὰ παραδείγματα παρ' Ἰσαίῳ.

(1) Οὐ συμφωνοῦμεν ἄρα οὔτε τῷ Dareste (αὐτόθ. σ. 2) ἀποφαινομένῳ: Le testament ne donnait lieu, du reste, à aucune question de droit, οὔτε τῷ Wyse (αὐτόθ. σ. 180) διδάσκοντι ὅτι ἀσύγχροσις μεταξὺ τῆς διαθήκης καὶ τοῦ νόμου οὔτε ὑπάρχει, οὔτε δύναται νὰ ὑπάρξῃ, διότι ὁ νόμος, ὃν οἱ ἀδελφίδοι ἐπικαλοῦνται, εἶνε ὁ νόμος περὶ τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς. Βεβαίως, ἀλλ' ἵνα χωρήσῃ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχή, ὑπὲρ ἧς οὗτοι ἀγωνίζονται, ἦν πάντως ἀναγκαῖον ν' ἀκυρωθῆ πρῶτερον ἡ διαθήκη, ὅπερ ἀδύνατον ἄνευ νομίμου τινὸς λόγου διὰ τοῦτο, ὡς εἶδομεν, τρεῖς τοιοῦτους προτείνουσιν οἱ ἐνάγοντες, ὧν κυριώτατος ὁ ἐξ ἐρμηνείας τοῦ περὶ διαθηκῶν νόμου τοῦ Σόλωνος.

(2) Ἐπ. § 3, 43.

θέτου, μεταγρόντος (§ 19) καὶ ἀποδοκιμάσαντος αὐτήν (§ 35), διὰ δὲ ταῦτα ἐπανελημμένως πρὶν ἀποθάνῃ (§ 14) ζήτησαντος νὰ κληθῶσιν οἱ ἄρχοντες, παρ' οἷς ἦν κατατεθειμένη πρὸς φύλαξιν (§§ 3, 14, 15) ἐν ἀναλάβῃ αὐτήν, ὅτι δ' ἂν μὴ ἔφθασε ν' ἀναλάβῃ (ἀνελεῖν) (1) τὰς διαθήκας αἰτιοί εἰσιν οἱ ἀντιδίκιοι, οἳ οὐ μόνον δὲν ἐξετέλεσαν τὴν ἐντολὴν τοῦ διαθέτου, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐλθόντα τῶν ἀρχόντων εἰς τὴν οἰκίαν ἀπέπεμψαν, οὕτω δὲ τὸ ἀνελεῖν αὐτὰς ἐκείνου βουλομένου διεκώλυσαν (§ 42). Γ' τοῦτο δὲ ἐπιβοηθητικῶς (subsidiarement) ὡς οἱ τὰ δικανικὰ νῦν ἀσχοῦντες λέγομεν, ὅτι οἱ ἐναγόμενοι ἀποδεξάμενοι τὸν προταθέντα συμβιβασμὸν (transactio) περὶ παροχῆς εἰς αὐτοὺς τοῦ τρίτου μέρους τῆς κληρονομίας, δι' αὐτοῦ τούτου ἔργῳ ἔλυσαν τὰς διαθήκας, καὶ δὴ ἐπακολούθως δεόν εἶνε νὰ χωρήσῃ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ.

Περὶ τοῦ πρώτου μόνον τῶν λόγων τούτων προσῆκον νομίζομεν, μᾶλλον δὲ ἀναγκαῖον, νὰ διαλάβωμέν τινα βοηθοῦντες τῷ Ἰσαίῳ.

Περὶ τῆς διαθήκης πλειστάκις καὶ πολλαχῶς ἐπαναλαμβάνουσιν οἱ ἐνάγοντες ὅτι ἐγένετο ἐξ ὀργῆς (2), ὅτι δ' οὗτοι, ἐγγυτάτω γένους ὄντες, ἀδίκως ἀπεξενώθησαν τῆς τοῦ θεοῦ κληρονομίας, χάριν ἀπωτάτων συγγενῶν, ὅτι δ' οὐχὶ ἐξ εὐνοίας τοῦ Κλεωνόμου πρὸς τούτους ἐγένετο ἢ πρὸς αὐτοὺς δωρεά, ἀλλ' ἀπλῶς ἐξ ἔχθρας (3), πρὸς τὸν ἔχθιστον αὐτῷ Δεινίαν, τὸν ἐπίτροπον αὐτῶν. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ διαθήκη προσβάλλεται ὡς testamentum ab irato conditum, καθὰ ἀκριδῶς, μακροτάτους χρόνους ὕστερον, ἐν τῷ ἀρχαίῳ

(1) Τὸ ἔ. ἀνελεῖν (= πάλιν λαβεῖν ἢ ἀναλαβεῖν) ἐρμηνεύει οὕτως ὁ ῥήτωρ αὐτός ἐν § 25: διὰ τί οὐκ ἐν ἐτέρῳ γράφας αὐτὰ γραμματεῖα κατέλιπεν, ἐπειδὴ τὰ γράμματα παρὰ τῶν ἀρχόντων οὐκ ἐδυνήθη λαβεῖν; ἀνελεῖν μὲν γάρ, ὡ ἄνδρες, οὐχ οἶός τ' ἦν ἄλλο γραμματεῖον ἢ τὸ παρὰ τῇ ὀργῇ κείμενον κτέ.

Περὶ τῆς ἀντιθέτου ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων ἐρμηνείας τοῦ μεμαρτυρημένου καὶ ὁμολογούμενου γεγονότος ὅτι ὁ Κλεωνόμος τὴν Ἀρχὴν προσεκάλει πρὸς ἀνάληψιν τῆς διαθήκης αὐτοῦ, τῶν μὲν ἐναγόντων ἰσχυριζομένων ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν λύσιν ἢ ἐξαφάνισιν αὐτῆς, τῶν δὲ ἐναγομένων, ὅτι οὐχὶ λῦσαι ἐβούλετο, ἀλλὰ, τούναντιον, ἐπαγορθῶσαι καὶ βεβαιῶσαι σφίσι αὐτοῖς τὴν δωρεάν (§ 18), ἔπ. εἰ §§ 21 — 26, ἔνθα οἱ λέγοντες πολλαχῶς ἀποφαίνουσιν ἀπίθανον καὶ ἡμαρτημένην τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐκ διαθήκης κληρονόμων.

(2) Ἐπ. π. χ. § § 3, 11, 13, 18, 19, 43 κλ.

(3) Ἐπ. π. χ. § § 9, 10, 15.

Γαλλικῷ Δικαίῳ (1). Καί εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐν τῷ τοῦ Σόλωνος περὶ διαθηκῶν νόμῳ ἡ ὀργή δὲν συναριθμεῖται ἐν τοῖς λόγοις ἀκυρότητας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἐν ὀργῇ γινόμενα πάντως μὲν εἰσὶν ὑποπτα, ὁσάκις δὲ διὰ τούτων βλάπτεται ἢ τιμωρεῖται οὐχὶ ὁ καθ' οὗ ἡ ὀργή (2), ὡς εἶνε εὐλογον, ἀλλ' ἄλλα πρόσωπα, οὐ μόνον οὐδὲν τῷ ὀργιζομένῳ πταίσαντα, ἀλλὰ καὶ φύσει δικαιούμενα νὰ φιλιῶνται ὑπ' αὐτοῦ, αὕτη ἐμφαίνει ποῖάν τινα διατάραξιν τῶν φρενῶν, εὐλογον καὶ εὐκολον τὴν ἐπεκτείνων τις τὴν ἔννοιαν τοῦ σολωνείου νόμου: ἂν μὴ μανιῶν κτέ. νὰ καταλήξῃ διὰ τῆς ἐρμηνείας εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ὀργὴ μανία εἴκει καὶ δὴ ἄρα ζεῖ τούτῳ τῷ λόγῳ νομίμως ἐδύνατο νὰ ζητηθῇ ἡ τῆς διαθήκης ἀκύρωσις (3).

Τὴν θεωρίαν ἀκριδῶς ταύτην, τὸ πρῶτον ἴσως ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ διδάσκων καὶ ἐφαρμοζῶν ὁ ἐπιφανέστατος τῶν Ἑλλήνων δικανικῶν,

(1) Εἶν' ὄντως σημειώσεως ἄξιον ὅτι καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον Γαλλ. Δίκαιον αἱ ἐν ἀδίκῳ καὶ σφοδρῶ ὀργῇ γινόμεναι διαθήκαι, ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμων, ἐδύνατο νὰ προσδληθῶσιν ὡς ἄκυροι, λόγῳ οἰονεὶ πασφόρουν (hoc colore, quasi non sanae mentis fuerint.). Ὡς δὲ διδάσκει ὁ γάλλος νομοδιδάσκαλος Planiol (Droit Civ. τ. Γ' ἀριθμ. 2877) εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐν Γαλλίᾳ ἔφθασαν ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς σκέψεως ὅτι αἱ διὰ διαθήκης δοσθεὶς, οὐσαι δωρεαὶ κατ' οὐσίαν, προσήκον εἶνε νὰ ἐμπνεύονται ὑπὸ τοῦ φίλτρου, ὅτι δὲ διὰ τοῦτο αἱ ὑπὸ μίσους ἐμπνεόμεναι δέον εἶνε ν' ἀκυρῶνται. (Coutume de Bretagne ἀρθρ. 199). Ἐπιθ. εἶτι Aubry et Rau, D' Civ. Franç. τόμ. 7. σ. 16.

Ἀπλῶς παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ἡ περὶ τὸ 200 π. Χ. πιθανώτατα διὰ τῶν ἐθίμων εἰσαχθεῖσα ἐν τῷ Ῥωμ. Δικαίῳ querela inoff. testamenti πρὸς προστασίαν ἰδία τῶν κατιόντων καὶ ἀνιόντων sine causa ἀποκληρωθέντων ἢ παραλειφθέντων ἐν διαθήκῃ, ἐπίσης ἐστηρίζεται ἐπὶ τοῦ λόγου ὅτι τοιοῦτό τι testamentum non ex officio pietatis videtur esse conscriptum, διὰ δὲ τοῦτο ἐπετρέπετο ἡ προσβολὴ αὐτοῦ hoc colore, ὅτι δῆλον ὅτι ὁ διαθέτης quasi non sanae mentis fuerit. Inst. II, 18 de inoff. test.

(2) Ἀριστ. Ῥητορ. Βιβλ. Β' κεφ. β. § 1: "Ἐστὼ δὲ ὀργὴ ὀρεξίς· μετὰ λύπης τιμωρίας φαινομένης διὰ φαινομένην ὀλιγορσίαν τῶν εἰς αὐτὸν ἢ τῶν αὐτοῦ, τοῦ ὀλιγορεῖν μὴ προσήκοντος· εἰ δὲ τοῦτ' εἶσιν ἡ ὀργή, ἀνάγκη τὸν ὀργιζόμενον ὀργιζέσθαι ἀεὶ τῶν καθ' ἕκαστόν τινι, οἷον Κλέωνι, ἀλλ' οὐκ ἀνθρώπῳ. Καὶ κατωτέρω κεφ. δ' § 31: Καὶ ἡ μὲν ὀργὴ ἀεὶ περὶ τὰ καθ' ἕκαστα, οἷον Καλλιᾷ ἢ Σωκράτει.

(3) Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Θεόφραστος ἐν τῷ Περὶ νόμων (παρὰ Στοβαίῳ ΜΔ' 22) διδάσκων τίνων ὄραν τηρουμένων, καθ' οὓς νόμους πόλεων μνημονεύει, ἡ ὀνὴ καὶ ἡ πρᾶξις ἀκινήτου εἶνε ἰσχυρὰ καὶ ἔγκυρος, μεταξὺ τῶν λόγων ἀκυρότητος τῆς ὀραπωλησίας, λόγῳ ἐλαττώματος περὶ τὴν βούλησιν τῶν συναλλασσομένων, καταλέγει διαφρηθὴν καὶ τὴν ὀργήν, οὕτως λέγων: ἀλλὰ τοῦτο προσδιοριστίον, ἐὰν μὴ

πειράται διὰ πλείστων ἐπιχειρημάτων, ἀμέσως ἢ ἐμμέσως, ν' ἀποδείξῃ τὸν διαθέτην οὐκ εὖ φρονούντα, παρανοοῦντα ἢ μανιῶντα. Πράγματι δὲ ὁ διεξερχόμενος τὸν λόγον τοῦτον, καὶ μικρὸν ἂν προσέχη τὸν νοῦν, παρατηρεῖ ὅτι κύριος νόμιμος λόγος δι' ὃν ζητεῖται ἢ τῆς διαθήκης ἀκύρωσις εἶνε ἢ ἄδικος καὶ ἀδικαιολόγητος ὡς πρὸς τοὺς ἐνισταμένους ὀργῇ τοῦ διαθέτου καὶ ἢ ἐντεῦθεν εἰκαζομένη παράνοια αὐτοῦ (1). Οὕτως οἱ ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμοι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ παριστώσι τὸν διαθέτην ὡς δημοσία, εὐθὺς ὕστερον, μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, ὁμολογήσαντα, (§ 11) ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ (τῷ Δεινίῳ) καὶ οὐκ ἄρα ὀρθῶς βουλευόμενος τὰς διαθήκας διέθετο. Πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιῆν ἡμᾶς ἐβουλήθη, τοὺς μηδὲν αὐτὸν ἠδικηκότας; Ὡσαύτως κατωτέρω (§ 20) ἐπὶ τῇ ἰσχυρίσει τῶν ὑπὲρ τῆς διαθήκης ἀγωνιζομένων, ὅτι ὁ διαθέτης μᾶλλον βεβαίωσεν τὴν διαθήκην ἐβούλετο, ἢν ὀργιζόμενος ἐποιήσατο, ἐνθυμῆσθε, λέγουσι πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅτι τοιαῦτα ἰσχυρίζομενοι, παράνοιαν αὐτοῦ τὴν μέγιστην οὗτοι κατηγοροῦσι. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο ταύτης μανίας μείζων ἢ τότε μὲν ὅτε Δεινίῳ διάφορος ὢν ἔνυχεν, ἡμᾶς κακῶς ποιῆν τε καὶ διατίθεσθαι τοιαύτας διαθήκας, ἐξ ὧν οὐκ ἐκείνον ἐτιμωρεῖτο, ἀλλὰ τοὺς οἰκειοτάτους ἠδίκει; Καὶ μετ' ὀλίγα: Καὶ τίς ἂν εὖ φρονῶν τοιαῦτα περὶ τῶν αὐτοῦ βουλεύσασατο; Εἶτα ἐν § 21: εἰ δ' οὕτω παραφρονῶν ἔνυχεν ὡσθ' ἡμᾶς περὶ ἐλαχίστου ποιῆσθαι τοὺς γένει προτεύοντας. . . δικαίως ἂν δήπου τὰς τοιαύτας διαθήκας ἀκύρους ποιήσατε. Ἐπι ἐν § 43: Πρὸς δὲ τούτοις ἐνθυμῆθητε διὰ αὐτὰς ἔλυσε μὲν Κλεώνυμος εὖ φρονῶν, διέθετο δὲ ὀργισθεὶς καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος: ὥστε πάντων ἂν εἴη δεινότατον, εἰ κυριώτερον αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἢ τὴν διάνοιαν ποιήσετε. Καὶ πολλάκις ἀλλαχοῦ.

Προσθῶμεν τούτοις ὅτι ὁ ῥήτωρ τοῦτο μὲν ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν

παρὰ μεθόντος, μηδ' ἐξ ὀργῆς, μηδὲ φιλονικίας, μηδὲ (παρανοοῦντος, ἀλλὰ φρονούντος) καὶ τὸ ὅλον δικαίως, ὅπερ κάκει προσθετόν, ὅταν ἀφορίζῃ παρ' ὧν δεῖ ὠνεῖσθαι εἴκει γὰρ ἐκ καιροῦ τὰ τοιαῦτα καὶ πάθους γίνεσθαι: δεῖ δ' ἐκ προαιρέσεως: οὕτω γὰρ ἔσται δίκαιον.

(1) Πλέον ἢ δεκάκις ἐν οὗτω βραχεῖα ἀγορεύσει διαρρήδην γίνεται λόγος περὶ τῆς ὀργῆς καὶ τῆς ἐντεῦθεν εἰκαζομένης παραφροσύνης, μανίας ἢ παρανοίας τοῦ διαθέτου. Ὁρ. §§ 3, 11, 13, 19, 20, 21, 34, 41, 43, 49, 50. Πολλάκις δ' ἐπι ἐμμέσως:

διδασκαλίαν αὐτοῦ περὶ εὐρυτέρας ἑρμηνείας τοῦ περὶ διαθηκῶν σωλωνείου νόμου, τοῦτο δ' ἵνα μὴ καταπλαγῶσιν οἱ λαχόντες δικάζειν δικασταί, τὸ πρῶτον ἴσως ἀκούοντες ὅτι διαθήκη ἐξ ὀργῆς γενομένη ἐδύνατο νὰ ἦ ἄκυρος, λόγῳ παρανοίας τοῦ διαθέτου, σπεύδει νὰ ὑπομνήσῃ αὐτοὺς ὅτι δὲν εἶνε ἕλως νέον τὸ πρᾶγμα, διότι διαθήκας ἤδη πολλοὶ ψευδεῖς ἀπέφηναν, καὶ οἱ μὲν τὸ παράπαν οὐ γενομένας, ἐνίῳν δ' οὐκ ὀρθῶς βεβουλευμένων (§ 41).

Ἄλλὰ πῶς ἡ δίκη αὕτη ἐτελείωσεν; Τοῦτο ἀγνοοῦμεν, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, εἰ μὴ βεβαίως, οὐδὲ μέλλομέν ποτε νὰ μάθωμεν. Ὅμως ἐκ τῆς ὅλης ὑπερασπίσεως τοῦ Ἰσαίου κρίνοντες, μάλιστα δ' ἐκ τούτου, ὅτι οἱ λέγοντες περαίνοντες τὸν λόγον, ὑπομνήσκουσι μὲν τὴν περὶ τοῦ ἰσομοιοῦσαι συμβιβαστικὴν πρότασιν τῶν ἀντιδίκων, τὴν ἀγωνίαν δ' ἐντείνοντες ταῦθ' ὕστατα λέγουσιν πρὸς τοὺς δικαστάς, ὅτι πάντων ἂν εἴη δεινότατον. εἰ μὴδὲ τούτων αὐτοὺς ἀξιῶσουσιν, ὧν οἱ ἀντίδικοι συγχωροῦσιν αὐτοῖς, ἐκ τούτων, λέγομεν, κρίνοντες οὐδαμῶς ἀπίθανον νομίζομεν, ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν ὥραν, τῇ παρεμβάσει οἰκείων καὶ φίλων ἢ καὶ δικαστῶν, πρὸ τοῦ διαψηφισμοῦ ἢ καὶ τῆς διαριθμήσεως τῶν ψήφων, ἡ δίκη ἐπερατώθη ἴσως διὰ συμβιβασμοῦ (1).

Καὶ νῦν ἐπὶ τὰ εἰς τὸν λόγον τοῦτον διορθωτικά.

(1) Τοιοῦτου συμβιβασμοῦ, ὃν δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν συμβιβασμὸν ἐπὶ δικαστηρίου, μαρτύρια παρέχουσιν ἡμῖν ὅ τε Ἰσαῖος (π. τ. Δικαιογ. κλήρ. §§ 18, 29) καὶ ὁ Δημοσθένης (κ. Ὀλυμπιοδ. §§ 3, 57 ἐπ.). Πρὸλ. Ἰσοκράτ. π. Καλλίμ. § 39. Ἄλλὰ καὶ ἐξωδίκου συμβιβασμοῦ ἔχομεν παραδείγματα Ἰσ. π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 38. Δημοσθ. κ. Νεαίρ. § 53.

2. ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

Ἵπόθεσις. Περὶ τὸ τέλος: οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι ταῖς γενομέναις ἐξ ἀρχῆς διαθήκαις δισχυρίζονται, οἱ δέ, λέγοντες ὅτι μετεκαλέσατο τὸν ἄρχοντα ἵνα λύσῃ αὐτάς, τοῖς τελευταῖον παρὰ τοῦ Κλεωνύμου γενομένοις.

Περὶ τούτων διελάβομεν ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. Θ' σ. 58 ἐπ. ἐκεῖ δὲ ἀντὶ τῶν πρὸς τὸ τέλος φανερώς ἡμαρτημένων, ἠκάσαμεν: καὶ τελευταῖον <ὡς> παρα(φρονοῦντος)—ἢ παρα(νοοῦντος) Κλεωνύμου γενομέν(α)ς.

Εἰς ταῦτα προστίθεμεν νῦν τὰ ἑξῆς:

Πάντες οἱ ἐκδόται ὁμοίως ὡς ἄνω τὸ χωρίον τοῦτο ἐξέδωσαν, πλὴν τοῦ Schömann τισίνεσαντος μὲν τὴν παραδεδομένην γραφήν: οἱ δὲ λέγοντες φασὶν ὅτι μετεκαλέσατο τὸν ἄρχοντα ἵνα λύσῃ αὐτάς καὶ (1) τελευταῖον παρὰ τοῦ Κλεωνύμου γενομένοις, εἰκάσαντος δὲ μόνον πρὸς συμπλήρωσιν ἐν τοῖς Comment. σ. 176: καὶ <τοῖς> τελευταῖον παρὰ τοῦ Κλ. γενομένοις (χρῶνται τεκμηρίοις). Σημειωτέον δ' ὅτι ὁ ἀσίδιμος ἀνὴρ, τῇ συνθηεῖα τοῦ τὰς Ἵποθέσεις εἰς τοὺς Ἰσαίου λόγους γράψαντος στοιχῶν, ἀποφεύγει νὰ στίξῃ διὰ κόμματος πρὸ τοῦ λέγοντες, εὐλόγως ἀποφαινόμενος καὶ ἀποδεικνύς ὅτι οἱ λέγοντες εἰσί, qui hanc orationem habent.

Ἦδη, μετὰ δευτέρας φροντίδας, ἐπῆλθεν ἡμῖν ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίον δύναται πολλῶ κάλλιον καὶ πιθανώτερον νὰ συμπληρωθῇ ὡς ἑξῆς: οἱ δὲ λέγοντες φασὶν ὅτι μετεκαλέσατο τὸν ἄρχοντα ἵνα λύσῃ αὐτάς, καὶ τελευταῖον <ὡς ἐξ ἀρχῆς> παρὰ τοῦ Κλεωνύμου γενομένας. Ὅμοίως λέγει ὁ παλαιὸς τεχνογράφος ἐν τῇ Ἵποθέσει τοῦ π. τ. Ἀστυφ. κλήρ: ὁ λέγων... κατηγορεῖ τῶν διαθηκῶν ὡς πλασιῶν. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀνώμαλον τῆς συνθέσεως, ἢ ὅλη Ἵπό-

(1) Σημειωτέον ὅτι ἀντὶ τοῦ τῶν Χ'φων καὶ τούτου ὁ Sauppe ἤκασε: τοῖς, ὃ καὶ πάντες οἱ νεώτεροι ἐκδόται ἐξεδέξαντο. Πρὸ τούτου δ' ὁ Reiske τὸν μὲν καὶ ἐτήρησε, μετὰ δὲ τὸ τελευταῖον προσέθηκε τὸ ἄρθρ. τοῖς.

θεσις εἶνε τόσον ἀπειροκάλως καὶ ἀμελῶς συντεταγμένη, ὥστε συνάδει μᾶλλον ἢ ἀπάδει ἢ ἡμετέρα προσθήκη.

Ὅτι δ' ὁ νόμιμος λόγος, δι' ὃν μάλιστα ζητεῖται ἡ τῆς διαθήκης ἀκύρωσις, ἦν ἡ ὀργή καὶ ἡ ἐντεῦθεν εἰκασζομένη μανία ἢ παράνοια τοῦ διαθέτου ἱκανῶς κατεδείχθη, νομίζομεν, δι' ὧν ἀνωτέρω ἐν τοῖς Ἑρμηνευτικοῖς διελάβομεν.

§ 2: Καὶ οἱ μὲν οἰκτεῖοι καὶ οἱ προσήκοντες ἐπὶ τούτοις οἱ τούτων ἀξιοῦσιν ἡμᾶς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεώνυμος κατέλιπεν αὐτοῖς τούτων ἰσομοιοῦσαι· οὗτοι δὲ εἰς τοῦτο ἤκουοι ἀνασχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφελῆσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς κτέ.

Πάντες οἱ ἐχδοῦται τὰ ἐπὶ τούτοις πλημμελῆ νομίζοντες, οἱ μὲν ὅλως ἐξέβαλον τοῦ ἐδάφους (Schöm. Scheib. Thalh.) οἱ δ' ἀπλῶς ἐν ἀγκύλαις ἐνέκλεισαν (Buerm. Wyse) ἐπίσης ἀποδοκιμάζοντες αὐτά. Τῷ ὄντι δὲν εἶνε ἀδύνατον ταῦτα κατὰ πλάνην ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφῆως νὰ ἐπανελήφθησαν, τοῦ βλέμματος αὐτοῦ αἰφνης ἀπὸ τοῦ ἀμέσως προηγουμένου στίχου: *οφείλει ἐπὶ τούτοις ἐκείνῳ φάσκοντες ἀοργύριον, ἐπὶ ταῦτα μετενεχθέντος.* Ἄλλὰ περὶ τούτου δὲν πρόκειται.

Τὰ ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ: *κατέλιπεν αὐτοῖς τούτων ἰσομοιοῦσαι*, διαφόρως μὲν ὑπὸ τῶν ἐχδοτῶν ἐνοήθησαν, ὑπὸ τιῶν δ' αὐτῶν καὶ ἐνομήθησαν ἐσφαλμένα. Οὕτως ὁ Schömann στίζει μὲν διὰ κόμματος μετὰ τὴν ἀντων. αὐτοῖς, συντάσσει δ' αὐτὴν πρὸς τὸ ῥ. κατέλιπεν. Ὅτι ἡ ἀντίληψις αὕτη τοῦ σοφωτάτου ἀνδρὸς μάχεται ἀντικρως πρὸς τὴν διάνοιαν τοῦ ῥήτορος, μαρτυροῦσιν αὐτοὶ οἱ ἐνάγοντες, εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου διαρρήδην περὶ τοῦ Κλεωνύμου λέγοντες: *ζῶν μὲν ἡμῖν κατέλιπε τὴν οὐσίαν, ἀποθανὼν δὲ κινδυνεύειν περὶ αὐτῆς πεποίηκε.* Ἀδύνατον ἦν ἄρα οὕτω ταχῶς τούτων ἐπιλαθόμενοι νὰ εἴπωσιν ὅτι ὁ Κλεώνυμος τὰ αὐτοῦ, αὐτοῖς, τοῖς ἀντιδίκου δῆλον ὅτι, κατέλιπεν.

Ὁ Scheibe δὲ καὶ ὁ Buermann, τούτῳ πειθόμενος, στίζουσι μὲν ὀρθῶς διὰ κόμματος μετὰ τὸ κατέλιπεν, ἀμφότεροι δ' ὅμως τὴν ἀντων. τούτων ὀβελίζουσι περικλείοντες ἐντὸς ἀγκυλῶν. Ὁ Buermann μάλιστα (Herm. τ. XIX σ. 362) τῷ τούτων ἀπαρεσχόμενος καὶ ἤμασεν ἀντ' αὐτοῦ αὐτοῖς τούτοις.

Ὁ Wyse ἐπίσης τὸ αὐτοῖς τούτων ἀποδοκιμάζων, ἀποφαίνεται (σ. 184): *The fault is the position of αὐτοῖς, a word which*

here ought to be unemphatic: *τούτων αὐτοῖς* is the proper order. Ὅθεν μετακινῶν τὴν παραδεδομένην γραφὴν, διορθοῖ ἅμα καὶ καταχωρίζει ἐν τῇ ἐδάφει: *αὐτῶν τούτων*.

Μόνος ὁ Thalheim ἐπίσης μὲν στίζει ὀρθῶς διὰ κόμματος μετὰ τὸ β. κατέλιπεν, τηρεῖ δ' ἀμετάβλητον τὴν παλαιὰν γραφὴν: κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι. Τούτῳ δὲ καὶ ἡμεῖς συμφωνοῦμεν πληρέστατα.

Ἀνωτέρω, ἐν τοῖς Ἑρμηνευτικοῖς διελάβομεν περὶ τῶν ἐκατέρωθεν ἀπαιτήσεων τῶν ἀντιδίκων καὶ δὴ ἄρα καὶ περὶ τοῦ βαρύνοντος, κατὰ τοὺς ἐκ διαθήκης κληρονόμους, τὰ πατρῶα τῶν ἐναγόντων χρέους πρὸς τὸν Κλεώνυμον. Ἐπίσης δ' αὐτόθι διελάβομεν καὶ περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν παρεμβάντων προταθέντος συμβιβασμοῦ. Ἄλλ' ἐκεῖ ἐπίτηδες ἀπεφύγομεν τότε νὰ ἐξετάσωμεν ἂν διὰ τῆς συμβιβαστικῆς προτάσεως περὶ τῆς εἰς τρία ἴσα μέρη διανομῆς τῆς ὁμολογουμένης κληρονομίας τοῦ Κλεωνύμου ἀπεσβέννυντο ἢ μὴ καὶ κατ' ἀλλήλων ἀπαιτήσεις τῶν διαφερομένων, ἐκείνων μὲν ἀξιούντων, ὡς εἴρηται, χρέος τι πρὸς τὸν Κλεώνυμον τῶν ἐναγόντων, τούτων δὲ ἀρνούμενων μὲν τοῦτο, τὰ δὲ πατρῶα ἀπαιτούντων ἀνέπαφα.

Λοιπὸν τοῦτο ἐξεταστὸν ἐνταῦθα.

Περὶ τῶν ἐναγόμενων λέγουσιν οἱ ἐνάγοντες (§ 1) ὅτι οὗτοι οὐ τῶν Κλεωνύμου μόνον ἀμφισβητοῦσιν ἀλλὰ καὶ τῶν πατρῶων, ὀφείλειν ἐπὶ τούτοις ἐκείνω φάσκοντες ἀργύριον. Εἰς ταῦτα δ' ἀμέσως, ὡς ὑπὲρ ἑαυτῶν, ἐπάγουσιν οὗτοι, ὅτι οἱ παρεμβαίνοντες ἠξίωσαν αὐτούς: καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεών. κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι. Ἐνταῦθα εἶνε νομίζομεν παντὶ φανερὰ ἢ ἐπιδοτικὴ ἔννοια τοῦ συνδ. καὶ διὸ τὸ ὅλον χωρὶον νοητέον ὧδε: οἱ τούτων οἰκεῖοι καὶ προσήκοντες οὐ μόνον ἔφασαν οὐδὲν ἡμᾶς ἐπὶ τοῖς πατρῶοις ὀφείλειν τῇ Κλεωνύμῳ, ἀλλ' ἠξίωσαν ἡμᾶς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεών. κατέλιπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι.

Ὅτι δ' αὕτη ὄντως εἶνε ἡ ἔννοια τῶν λεγομένων, περιφανῶς αὐθις δηλοῦσιν οἱ ἐνάγοντες, πρὸς δεῖξιν τῆς ἀντιθέτου γνώμης τῶν ἐναντίων, πάλιν ἐπάγοντες: οὗτοι δὲ εἰς τοῦτο ἤκουσιν ἀναισχυντίας, ὥστε καὶ τὰ πατρῶα προσαφελέσθαι ζητοῦσιν ἡμᾶς, ὧν ὁ νοῦς αὐθις, οὐ μόνον οὐ βούλονται ἡμᾶς αὐτοῖς (τοῖς ἀντιδίκοις) τούτων (τῶν Κλεων.) ἰσομοιρῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὰ πατρῶα ζητοῦσι προσαφελέ-

σθαι ἡμᾶς. Πρὸς δὲ καὶ κατωτέρω § 35 τὸ ἰσομοιρῆσαι ὁμοίωτατα συντασσόμενον: οὗτοι δ' ἔργῳ λύουσιν ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας.

Ἄλλὰ διὰ τούτων ἐπίσης ἐδείχθη, νομίζομεν, ὅτι καὶ ἡ ἀντων. αὐτοῖς καλῶς τε καὶ ἐμφαντικῶς ὅπου τέθειται κεῖται, ἀκριβῶς πρὸς δεῖξιν τῆς ἀντιθέσεως.

Παρατηροῦμεν δ' ὅτι καὶ ἐν τῇ γαλλ. μεταφράσει τοῦ Daroste ὁ ἐπιδοτ. συνδ. καὶ πρὸ: τῶν ὁμολογουμένων μένει ὅλως ἀμετάφραστος, διὰ δὲ τοῦτο δὲν διαλάμπει πλήρης ἡ ἔννοια τοῦ ἑλλ. κειμένου. Ἔχει δ' ἡ μετάφρασις ὡς ἐξῆς: Toutes les personnes de leur maison et de leur famille, trouvent juste que, sur les biens reconnus laissés par Cléonyme, nous prenions une part égale à la leur, et eux, ils n' ont pas de honte; ils cherchent à nous enlever jusqu' à nos bien paternels.

Νομίζομεν ὅτι διὰ τινων μεταβολῶν ὁ νοῦς τοῦ χωρίου θὰ ἐδύνατο νὰ ἐκφρασθῇ ἀκριβέστερον ὡδε: Et tandis que les personnes de leur maison et de leur famille, trouvent juste que nous prenions même sur les biens reconnus comme formant l' héritage de Cléonyme, une part égale à la leur, eux, ils sont à ce point dévergondés, qu' ils cherchent à nous enlever en plus nos biens paternels.

Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὁ Wyse (ὠτόθ. σ. 180) ἐν τῇ περιλήψει τῶν §§ 1-8 ἐκφράζει συντόμως ὡς ἐξῆς: For, although the friends of our opponents concede our right to an equal share in Cleonymus' estate, our adversaries themselves not only claim this property, but, on account of alleged debts to Cleonymus, seek also to rob us of our very patrimony.

§ 11. Καὶ εὐθὺς ἐρωτῶντος τοῦ Δεινίου παραχρῆμα εἶ τι ἡμῖν ἢ τῷ πατρὶ ἐγκαλεῖ τῷ ἡμετέρῳ, ἀπεκρίνατο. . . ὅτι οὐδὲν ποτηρὸν ἐγκαλεῖ καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα διέθετο. Πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἐβουλήθη κτέ.

Οἱ λέγοντες κατὰ πολλοὺς ἐκάστοτε τρόπους πειρῶνται ν' ἀποδείξωσι τὸν διαθέτην ὡς ἐξ ὀργῆς οὐκ εὖ φρονῶντα ἢ μακρῶντα, ὅτε τὰς διαθήκας διέθετο, αὐτοὶ δ' ὅμως οὐδέποτε τὸ παράπαν ἀπ'

εὐθείας προτείνουσι τὴν ἰσχύρισιν ταύτην, τὸ μὲν ἴσως ἵνα μὴ ἀσέβειαν οὕτω πρὸς τὸν θεῖον δεικνύντες, δυσαρρεστήσωσι τοῖς δικασταῖς, τὸ δὲ καὶ μᾶλλον προτιμῶντες ἵν' αὐτοὶ οἱ δικασταὶ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο οἴκοθεν καταλήξωσιν.

Ὅμως ἀπίθανον ὅλως ἡμῖν φαίνεται ὅτι ὁ Κλεώνυμος, ὑπὸ τοῦ Δεινίου ἐρωτώμενος, καὶ δὴ παραχρῆμα εὐθύς, μετὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης, εἴ τι τοῖς ὄρφανοῖς ἢ τῷ πατρὶ αὐτῶν ἐγκαλεῖ, ἐδύνατό ποτε αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ, καὶ δὴ δημοσίᾳ, νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ὀργιζόμενος ἐκείνῳ καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ταῦτα(ς) (1) διέθετο.

Ἴσως τις λίαν σπεύδων ν' ἀντιλέξῃ ἡμῖν ἰσχυρίσθαι ὅτι καὶ κατωτέρω ἐν § 43 ὁμοιότατα περὶ τοῦ Κλεωνύμου κεῖται, ὅτι τὰς διαθήκας διέθετο ὀργισθεὶς καὶ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος. Ναί, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν ταῦτα λέγουσιν οἱ ἐνάγοντες, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου, ἐν ᾧ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ, αὐτὸς ὁ Κλεώνυμος παρίσταται δημοσίᾳ περὶ ἑαυτοῦ ὁμολογῶν, ὅτι παρεφρόνει ὅτε τὰ ἑαυτοῦ διέτιθετο.

Διὰ ταῦτα τὸ οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος ἀπλῶς ὡς συμπέρασμα τοῦ ῥήτορος ἐκλαμβάνοντες, τούτῳ δὲ τῷ λόγῳ νομίζοντες τὸ χωρίον μικρὸν ἐφθαρμένον, ὥδε διορθοῦντες ἀναγινώσκομεν: καὶ οὐκ (ἄρ') ὀρθῶς βουλευόμενος κτέ. Ὅτι δὲ ὀντως πρόκειται περὶ συμπεράσματος αὐτὸς ὁ ῥήτωρ ὑποδηλοῖ, ἀμέσως πρὸς δικαιολογίαν αὐτοῦ ἐπάγων: πῶς γὰρ ἂν εὖ φρονῶν, ὦ ἄνδρες, κακῶς ποιεῖν ἡμᾶς ἐβουλήθη κτέ.

Ἀλλὰ καὶ παλαιογραφικῶς ἢ τοῦ ἄρ(α) παράλειψις εὐκόλως ἐξηγεῖται, ὑποτιθεμένου ὅτι ὁ ἀντιγραφεὺς ἐπίτηδες παρέλιπεν νομίσας ἡμαρτημένην ἐπανάληψιν τῆς ἀρχαϊκῆς συλλαβῆς τῆς ἀμέσως ἐπομένης λ. ὀρθῶς (ἄρ-δρ).

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ὁ Dareste ἐν τῇ γαλλ. μεταφράσει (σ. 5 § 11) οὐ μόνον τό: οὐκ ὀρθῶς βουλευόμενος, ὥσπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ τό: ὀργιζόμενος ἐκείνῳ, ἀμφότερα ἐκλαμβάνει ὡς συμπεράσματα τοῦ: ἀπεκρίνατο. . . ὅτι οὐδὲν πονηρὸν ἐγκαλεῖ, διὸ καὶ ὡς ἐξῆς μεταφράζει: Quand, à l' instant même, Dinias lui demanda s'

(1) Ὅρ. κατωτ. ὑπὸ τὴν § 26 τὸν λόγον δι' ὃν διορθοῦντες ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἀναγινώσκομεν: ταῦτα(ς).

il avait quelque grief contre nous ou contre notre père, il repondit . . . qu' il n' avait aucun reproche à faire, *témoignant par là qu' il agissait ainsi par ressentiment contre Dinias, ce qui n' était pas raisonnable.*

Ὡς βλέπει ἕκαστος τὸ ῥ. μαρτυροῦν ἐνταῦθα νοοῦμεν ὡς δηλοῦν ὅτι αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ὁ Κλεώνυμος ἐμαρτύρησεν, ἢ, ὡς λέγομεν σήμερον, ὁμολόγησεν, ὅτι τὰς διαθήκας ὀργιζόμενος διέθετο. Ὅρθως δ' ὁ Wyse ἐν τῇ πολυωφελεστάτῃ ὄντως ἐρμηνευτικῇ ἐκδόσει αὐτοῦ (σ. 196) παραβάλλει τοῦτο πρὸς τὸ τοῦ Δημοσθ. πρ. Πανταίν. § 18: οὐ τοίνυν μόνον ἡμῖν εἶσιν οὗτοι μάρτυρες. ἀλλὰ καὶ Πανταίνετος αὐτός. ὅτι γὰρ λαγχάνων Εὐδέρῳ τὴν δίκην εἶσεν ἐμέ, τότε ἐμαρτύρει πρὸς ἔμ' αὐτῷ μηδὲν ἔγκλημ' ὑπόλοιπον εἶναι.

§ 26: Καίτοι σκοπεῖτε καὶ ἐνιεῦθεν τὴν ἀναισχυντίαν αὐτῶν, οἴνεις ταύτας τὰς διαθήκας ἀξιοῦσιν εἶναι κυρίας, ἃς ὁμολογοῦσι μηδὲ αὐτὸν τὸν διαθέμενον ταῦτα ὁρθῶς ἔχειν ἡγεῖσθαι κτέ.

Πρῶτος ὁ Mai (1815) μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Scheibe καὶ ὁ Buermann καὶ ὁ Thalheim τὴν μετὰ τὸ διαθέμενον ἄντων ταῦτα ἐνέκλεισαν ἐν ἀγκύλαις, καθὰ δὲ ὁ τελευταῖος τῶν ἐκδοτῶν τούτων διδάσκει ἐν ταῖς Ὑποσημειώσ., καὶ ὁ Meutzner ἀντὶ τοῦ ταῦτα ἤμασε: τὰ αὐτοῦ.

Τούνοχτιον ὅτε Schömann καὶ ὁ Wyse ἀνέγκλητον νομίζοντες τηροῦσι τὴν παραδεδομένην γραφὴν.

Καὶ ἡμῖν ὡσαύτως τὸ ταῦτα προσπίπτει πῶς ὑποπτον, εἰ καὶ ἀνωτέρω ἐπίσης ἀπαντᾷ (§ 11): καὶ ἐμαρτύρησεν ὡς ὀργιζόμενος ἐκείνῳ. . . ταῦτα διέθετο. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐτ' ἐκεῖ, οὐτ' ἐνταῦθα, ἔτι ὀλιγώτερον μάλιστα, τὸ ταῦτα εὐαρμοστέι (διότι οὐδαμῶς οὐδαμῶθεν φαίνεται τίνα τὰ ὑπὸ τῆς δεικτ. ἄντωνομίας δεικνύμενα), νομίζομεν ὅτι ἂν ἐν μόνον γράμμα ἐκπεσὸν προσθῶμεν, πάντα καλῶς ἔξουσι. Διὸ ἐνταῦθα μὲν ἀναγινώσκομεν: τὸν διαθέμενον ταῦτα(ς), ἐν δὲ § 11: ταῦτα(ς) διέθετο.

Ὑπὲρ τῆς εἰκασίας δ' ἡμῶν ταύτης συνηγορεῖ αὐτὸς ὁ Ἰσαῖος, πλεον ἢ ἄπαξ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ π. τ. Κλεων. κλήρ. λόγῳ, ὁμοίωτατα λέγων § 11: τὰς διαθήκας ταύτας διέθετο. § 15: Δεινὰ πολεμῶν ταύτας τὰς διαθήκας διέθετο. § 26: ταύτας τὰς διαθήκας

ἀξιοῦσιν εἶναι κυρίας. § 30: *οἶε τὰς διαθήκας ταύτας ἐποίησατο.*
 § 35: *τίς ἂν ὑμῶν ταύτας εἶναι κυρίας τὰς διαθήκας ψηφίσαιτο.*
 § 48: *ὅσῳ γὰρ ἂν... πειρῶνται πείθειν ὑμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο*
ταύτας τὰς διαθήκας. Πρὸλ. ἔτι § 21: δικαίως ἂν δήπου τὰς τοιαύτας
διαθήκας ἀκύρους ποιήσατε.

Οὐδὲν δὲ βλάπτει ἢ ἐπανάληψις τοῦ ταύτας ἐν τῷ ὑποκειμένῳ
 ἡμῖν χωρίῳ· τοῦναντίον εὐτονώτερον τὸν λόγον καθίστησιν, ἐν ἀρχῇ
 μὲν προτασσόμενον, εἰς τὸ τέλος δ' ἐπιτασσόμενον αὐθις. Πρὸλ.
 § 48: *ταῦτα λέγοντες... καὶ ταῦτα πάντα λέγοντες.*

§ 32: *Καὶ ὡς ἀληθῆ λέγω, κάλει μάρτυρας.*

Οὕτως, ἄνευ τοῦ ἄρθρ. τούς, οὐ μόνον ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἀνω-
 τέρῳ, εἰς τὸ τέλος τῆς § 16 ἀναγινώσκεται: *καὶ τούτων μοι κάλει*
μάρτυρας. Καὶ ἐν μὲν τῷ δευτέρῳ τῶν χωρίων τούτων ὁ Schömann
τισὶ τῶν κωδίκων ἀκολουθῶν, τὸ ἄρθρον προσέθετο, ὡσπερ καὶ ὁ
Βεκκῆρος πρότερον, ἀλλ' οἱ νεώτεροι ἐκδόνται πάντες τῷ Κριψιανῷ
λεγομένῳ κώδικι (A) καὶ τῷ Ἀμβροσιανῷ (Q) στοιχοῦντες, ἀμφό-
τερα ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐξέδοσαν.

Ἡμεῖς τῷ Schömann ἀνεγδοιάστως πειθόμενοι (αὐτόθ. σ. 190),
 δοξάζομεν σὺν αὐτῷ, ὅτι τὸ ἄρθρον τούς μάρτυρας plane necessa-
 rium ὄν, ἐξ ὀλιγωρίας ἢ ἀβλεψίας παρελείφθη ὑπὸ τῶν βιβλιογρά-
 φων. Σημειωτέον δ' ὅτι, καθὰ ἐπικαίρως παρατηρεῖ ὁ Wyse (σ.
 201) ἐν τῷ ἀρίστῳ τῶν κωδίκων, τῷ Κριψιανῷ, ἐν τῶν κυριωτάτων
 σφαλμάτων εἶνε ἢ παράλειψις τῶν μικρῶν λέξεων, ὅτι δ' ἐν μόνῳ
 τῷ Ἰσαίῳ τὸ ἄρθρον ἐλλείπον, διὰ χειρὸς μὲν τοῦ πρώτου διορθωτοῦ
 τοῦ Χ' γ' φου (A 1) 19κις προστέθεται, 17κις δὲ ὑπὸ τῶν νεώτερων
 κριτικῶν. Ἐπίσης παρατηρεῖ ὁ λογιώτατος ἀνὴρ, ὅτι ἐν τῷ σώματι
 τῶν Δημοσθενείων λόγων οὐδεμία ἄλλη ἐκφορὰ εὐρέθη πλὴν τῆς
 κρατούσης συνάρθρου: *κάλει... τοὺς μάρτυρας (1).*

Ἄλλὰ καὶ ἄνευ τούτων, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ ἔκφρασις κάλει
 μάρτυρας τοσοῦτον εἶνε φανερώς πλημμελὴς καὶ ἀνόητος, ὅσον καὶ
 αἱ ἐξῆς παραπλήσιοι καὶ ὡς εἰπεῖν στερεότυποι, εἰ ἀνάρθρως ἐξεφέ-

(1) Ἡμεῖς ὁμοῦς εὐρομεν ἀπαξ ἐν τῷ κ. Μειδ. § 174 (ἔκδ. Dindorff 1851)
 καὶ τὴν ἑλλιπῆ γραφὴν: *κάλει μοι καὶ τούτων μάρτυρας, ἀντὶ τῆς πλήρους (§ 121):*
κάλει μοι καὶ τούτων τοὺς μάρτυρας. Ἐπίσης ἐν τῷ πρ. Εὐδουλίδ. § 27: κάλει
καὶ τούτων μάρτυρας.

ροντο: ἀνάγνωθι μαρτυρίας ἢ νόμον—ἀναγίνωσκε μαρτυρίαν ἢ νόμον—λαβὲ μαρτυρίαν ἢ νόμον—λέγε μαρτυρίας—λέγε δόγματα, ψήφισμα, γραφήν—φέρε καιάλογον, διαμαρτυρίαν καὶ μυρία ἄλλα, ἀντὶ τῶν ὀρισμένως ἀεὶ καὶ μετὰ τοῦ ἄρθρου ἐκφερομένων, ὧν βρῆθουσι τὰ κείμενα τῶν ῥητόρων. Προσθῶμεν δ' εἰς ταῦτα ὅτι ὡσπερ αἱ ἐπιγραφαὶ *Μάρτυρες*, *Μαρτυρίαί*, *Νόμος* οὐ λίαν σπανίως τέλεον ἐλλείπουσιν (1) ἢ ἡμαρτημένως καταχωρίζονται, (2) οὕτως ἐπίσης ἐν τοῖς νῦν σφισσομένοις ἀντιγράφοις τῶν ῥητόρων ἢ ὅλως ἐλλείπει (3) ἢ εἶνε ἡκρωτηριασμένη (4) ἢ πολλάκις μονολεκτικῶς μόνον ἐκφέρεται ἢ τοῦ λέγοντος ἐντολῇ πρὸς κλήσιν τῶν δεδηλωμένων μαρτύρων ἢ ἀνάγνωσιν τῶν προσκομιζομένων ἐγγράφων. (5).

Τὰ δ' εὐάριθμα χωρία, ἐν οἷς ἀπαντᾷ ἢ ἄνευ τοῦ ἄρθρου ἐκφορὰ τῆς προσκλήσεως κάλει *μάρτυρας* καὶ εἰς ἃ παραπέμπουσιν οἱ ἐκδότης, εἰσὶ τάδε: Δυσ. κ. Ἀγοράτ. § 66, π. δημ. ἀδικτημ. §§ 2, 3, 9, ὑπ. Πολυστρ. § 26. — Ἰσοκρ. Τραπεζ. §§ 12, 16. πρ. Καλλιμάχ. §§ 8, 54.—Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. §§ 35, 56. Τούτοις δὲ προσ-

(1) Οὕτω λ. χ. ἐν τῷ π. τ. Κλεων. κλ. λόγῳ § 32 ἢ ἐπιγραφῇ *Μάρτυρες* λείπει ὅλως ἀπὸ τῶν κωδ. ABQ, προστεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Mai. Ὡσαύτως ἢ ἐπιγραφῇ *Νόμος* λείπει ἔτι καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ π. τ. Μενεκλ. κλήρ. § 13 μὴ προστεθεῖσα.

(2) Ὁμοίως, ἐπὶ παραδείγματι, ἐν τῷ Δημοσθ. πρ. Σπουδιάν § 18 κακῶς νῦν κεῖται *Μάρτυρες* ἀντὶ *Μαρτυρίαί*, τοῦ ἀντιγραφῆως πλανηθέντος ἐκ τῶν ἐπίσης ἡμαρτημένως ἐν τῷ ἀμέσως ἡγουμένῳ στίχῳ ἀναγινωσκομένων: τῶν μαρτύρων ἀκούσατε. λέγε, ἀντὶ: τῶν μαρτυριῶν ἀκούσατε, ὡς σαφῶς μαρτυρεῖ τὸ λέγε, αἰεποτε δηλοῦν ὅτι πρόκειται περὶ ἀναγνώσεως μαρτυρίας, νόμου, προσκλήσεως, διαμαρτυρίας καὶ τῶν τοιοῦτων. Πρβλ. αὐτόθι. §§ 10, 28. κ. Τιμοκρ. §§ 41, 44, 53 καὶ ἐπ. ὡς ἐπίσης ὅπου τὸ λέγε ἀπαντᾷ ἐν τοῖς ἄλλοις λόγοις τοῦ ῥήτορος.

Ἐπίσης ἐν τῷ κ. Εὐεργ. κ. Μνησιβ. § 44 κακῶς νῦν ἀναγινώσεται *Μαρτυρίαί*, ἐν ᾧ διαρρήδην ὁ ῥήτωρ λέγει ὅτι *μάρτυρας* παρέξεται.

(3) Εἰ καὶ περιττὰ τὰ παραδείγματα, διότι πάμπολλά εἰσιν. ὅμως ὅρ. Δημοσθ. π. Ἀφοβ. § 39. πρ. Ἀπατούρ. § 3, πρ. Πανταίν. § 8, πρ. Βοιωτ. π. τ. ὄνομ. §§ 5, 19, 24 κλ. πρ. Βοιωτ. π. τ. προικ. §§ 7, 15, 18 καὶ πλεισταίς ἀλλαχού ἐν τε τούτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν Δημοσθένους καὶ τῶν ἄλλων ῥητόρων λόγοις.

(4) Ὡσπερ λ. χ. ἐν τῷ Δυσ. ὑπ. τ. Ἀριστοφ. χερμ. § 59, κ. Ἀγοράτ. § 81 (ἐκδ. μείζ. Thalheim) Ἀντιφ. π. τ. Ἡρώδ. φόν. §§ 61, 83. π. τ. Χορευτ. § 15 (ἐκδ. Blass 1892).

(5) Ὡς γνωστὸν δὲ ἢ μὲν πρὸς ἀνάγνωσιν ἐντολῇ ἐδίδοτο τῷ γραμματεῖ τοῦ δικαστηρίου (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 67. 3) ἢ δὲ πρὸς κλήσιν τῶν μαρτύρων τῷ δικαστικῷ κήρυκι (Δημοσθ. κ. Θεοκρ. § 42. Αἰσχ. π. Παραπρεσδ. § 36) ἔχοντι καὶ ἄλλα καθήκοντα (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 64. 3, 66. 1, 68. 4, 69. 1).

τίθεμεν καὶ ἡμεῖς ἕτερα δύο δημοσθενικά χωρία, τὸ μὲν ἐκ τοῦ πρ. Μειδ. § 174, τὸ δὲ ἐκ τοῦ πρ. Εὐδουλίδ. § 27. Σημειωτέον δὲ περὶ ἐνὸς τούτων, τοῦ Ἰσοκράτ. Τραπεζ. § 12, ὅτι καθὰ παρατηρεῖ ὁ ἡμέτερος Κοράης (1) ἀντὶ τοῦ: *κάλει τούτων μάρτυρας*, ἐν τῷ ὑπὸ Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεῶς παρατιθεμένῳ ἀποσπάσματι ἀναγινώσκεται: *καὶ μοι ἀνάβητε τούτων μάρτυρες*, ὅπερ μὴνύει ὅτι ἐν τῷ ᾧ ἐχρήτο ὁ Διονύσιος παλαιότερῳ ἀντιγράφῳ ἢ γραφῇ αὕτη καὶ οὐχὶ ἢ παραδοθεῖσα ἡμῖν ἔκειτο.

Ἐκ τούτων πάντων τί συνάγομεν;

Ὅτι πρῶτον αἱ περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος συνηθέσταται ῥήσεις ἢ ἀμελῶς πολλάκις ὑπ' αὐτῶν τῶν ῥητόρων ἐγράφοντο ἢ καὶ παρελείποντο ὅλως ἐνίοτε, οἰκεῖται καὶ γνωριμώταται οὐσαί τοῖς πᾶσιν καὶ δῆ, ὡς εἴπομεν, στερεότυποι, δυνάμεναι ν' ἀναπληρῶνται προχείρως ἐκάστοτε καὶ διὰ μιᾶς μόνον λέξεως σίτον *κάλει*, *λέγε*, *ἀνάγνωθι* κλ. ἢ καὶ διὰ νεύματος τοῦ λέγοντος *ἀπλῶς*: οὕτω μάλιστα νομίζομεν ἐξηγεῖται ἢ ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς ἀντιγράφοις παρατηρουμένη τελεία πολλάκις ἔλλειψις αὐτῶν. Ἐἴτα δ' ὅτι τοιούτων ὄντων τῶν παλαιωτάτων ἀρχετύπων, οἱ μεταγενέστεροι διασκευασταὶ καὶ βιβλιογράφοι προθυμούμενοι ν' ἀποδείξωσι τελειότερον τὸν λόγον, πολλάκις προσετίθεσαν οἴκοθεν τὰ ἐλλείποντα, ὁδηγούμενοι μάλιστα ὑπὸ τῆς οἰκείας ἐκάστη ῥήτορι χρήσεως, οἷα ἐν τοῖς νῦν σφριζομένοις Χ'φοῖς βλέπομεν ταῦτα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κρατοῦσα παρὰ πᾶσι τοῖς ῥητορσιν ἐκφορὰ εἶνε ἢ συναρθρὸς: *κάλει τοὺς μάρτυρας*, οὐδεὶς δὲ λόγος οὔτε γραμματικὸς οὔτε ἐρμηνευτικὸς δικαιολογεῖ τὸ παράπαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ἄρθρου, πάντως ἀναγκαίου ὄντος, ἡμεῖς τοῦλάχιστον ἀνεγδοιάστως ἀποφαινόμεθα, ὅτι, ὅπου τὸ ἄρθρον ἐλλείπει, καὶ δῆ ἄρα καὶ ἐν τοῖς περὶ ὧν ἡμῖν ὁ λόγος δύο καὶ μόνοις χωρίοις τοῦ Ἰσαίου, ὀφείλομεν ὡς τάχιστα ν' ἀποκαταστήσωμεν αὐτό.

§ 45: *ἐπειδὴ δὲ τῷ Ξενοκλεῖ ἡγγύα ὁ Ἐνδιος τὴν ἀδελφιδῆν σου, ἐπέτρεψας (ἄν), ᾧ Νικόδημε, τὴν ἐκ τῆς ἐγγυητῆς τῷ Πύρρῳ γεγεννημένην ὡς ἐξ εἰαίρας ἐκείνῳ οὖσαν ἐγγυᾶσθαι;*

Οὕτως: *ἐπέτρεψας (ἄν)*, κατὰ τὴν τοῦ Ἄλδου ἔκδοσιν, οἱ ἐκδό-

(1) Ἐν ἐκδ. Ἰσοκράτ. Μέρ. Β' σ. 260.

οὐ πάντες, πρὸ τοῦ Buermann, μετὰ δ' αὐτὸν καὶ ὁ Thalheim, εἰς Buermann καὶ ὁ Wyse παραλείπουσιν ὅλως τὸν ἄν.

Καθ' ἡμᾶς ὑπάρχει τι ἐνθάδε σφαλμάτιον ἢ μᾶλλον παρά-
 τικον, νομίζομεν δ' ὅτι ἄρτιον τὸ χωρίον ἀποκαθίσταται ἂν ἀμέ-
 ρως πρὸ τοῦ ἐπέτρεψας προσθῶμεν ἐκπεσόν τὸ προσήκον ἐρωτημα-
 τικὸν μόριον: <πῶς> ἐπέτρεψας, ὦ Νικόδημε, κτέ. ὡς ἀκριδῶς
 ἄρτιον ἀνωτέρω κεῖται § 40: φέρε γάρ, ὦ Νικόδημε, εἰ ἦσθα
 ἠγνηκῶς... τὴν ἀδελφὴν καὶ εἰ ἦδεις... πῶς ἐπέτρεψας... ἐπι-
 στασασθαι τοῦ κλήρου κλ. Φιλεῖ δ' ὡς γνωστὸν τὰς ἐπαναλήψεις
 τῶν ἰσχυρῶν.

§ 47: οὔτε γὰρ ἐπιτίμιον ταῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα εἰσαγγελίας
 εἴσιν, οὔδ' ἐν μηδεμίαν τῶν ψήφων οἱ εἰσαγγέλαντες μεταλά-
 σσιν, οὔτε πρυτανεῖα οὔτε παράστασις οὔδεμια τίθεται τῶν εἰσαγγε-
 λῶν.

Ὅβτω κατὰ τὰς ἐκδόσεις ἀπάσας. Ἄλλ' ἄρα γε ἔχει ἐν πᾶσιν
 τῶς τὸ χωρίον ἢ μὴ πρὸς τὸ τέλος ὑπολείπεται τι σφαλμάτιον;
 Καθ' ἡμᾶς ἀντὶ: οὔδεμια ἀναγνωστέον: οὔδεμιᾶ.

Ἀνεγνώσθη δὲ φάνεται παλαιόθεν ἤδη κακῶς τὸ: οὔδεμιᾶ, συν-
 ἔθεν ὑπὸ τοῦ ἀντιγραφέως πρὸς τὴν ἀμέσως ἡγουμένην λ: παρά-
 στασις, ἐν ᾧ κατ' ἀλήθειαν καὶ ἡ νομικὴ ἐρμηνεία καὶ ἡ γεν. τῶν
 εἰσαγγελῶν κελεύουσι ν' ἀναγνώμεν: οὔδεμιᾶ... τῶν εἰσαγγελῶν.

Περὶ τῶν πρὸς τὸν Ἄρχοντα εἰσαγγελῶν τούτων, αἷς οὔτε ἐπι-
 στασιον εἴσιν, οὔτε πρυτανεῖα οὔτε παράστασις τίθεται, διελάβομεν

§ 112 ἐπ. τῶν Συμβολῶν εἰς τὸ Ἄττ. Δίκαιον (ἐν Ἀθηνᾶ τόμ.

τ. 1 ἐπ.) ἐρμηνεύοντες τὴν λ. Εἰσαγγελία τοῦ Κανταβρίγ. Δεξι-

αὐτόθι δὲ διεξηγούμεθα καὶ πῶς, καθ' ἡμᾶς, ἀδικήματ' αἷνα

κατὰ τὸν νόμον διὰ γραφῶν πρὸς τὸν Ἄρχοντα διωκόμενα (Ἀριστοτ.

ἠθ. Πολ. κεφ. 56.6) κατήντησαν βαθμηδὸν διὰ τῆς αὐθαρέτου

ἐρμηνείας νὰ διώκωνται δι' εἰσαγγελίας: περὶ τούτων δ'

ὡς εἶνε ὁ λόγος ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ.

Ἡ κατάχρησις δ' αὕτη ἔτι μᾶλλον ἐκορυφώθη ἐπὶ τῶν χρόνων

Ἰππείδου ἐν δικαίᾳ ἀγανακτήσει ἀναφωνούντος ἐν τῷ ὕ.

§ 2: οὕτως ὑπὲρ μεγάλων ἀδικημάτων καὶ περιφανῶν αἷ

εἰσαγγελίαι τότε ἦσαν, νυνὶ δὲ τὸ γινόμενον ἐν τῇ πόλει πάνυ κατα-

γέλασιόν ἐστιν. Διομήδης μὲν καὶ Ἀντίδωρος ὁ μέτοικος εἰσαγγέλλονται ὡς πλίονος μισθοῦντες τὰς ἀθλητρίδας ἢ ὁ νόμος κελεύει... Εὐξένιππος δ' ὑπὲρ τῶν ἐνυπνίων ὧν φησὶν ἔσορακέναι ὧν οὐδὲ μία δῆπου τῶν αἰτιῶν τούτων οὐδὲν κοινωνεῖ τῷ εἰσαγγελτικῷ νόμῳ. Ἐπ. ἐτι ὁ. Λυκόφρ. § 12.

Ἐντεῦθεν δ' ἐπίσης γίνεται δῆλον, ὅτι ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος κατάχρησις προῦκυψεν ἐκ τῆς ὑπεράγαν εὐρείας ἐρμηνείας τοῦ εἰσαγγελτικοῦ νόμου.

§ 48. Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, ᾧ πάντας ἡμᾶς προσέχειν δεῖ τὸν νοῦν· ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι καὶ πειρῶνται πείθειν ἡμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο ταύτας τὰς διαθήκας... κα ταῦτα πάντα λέγοντες καὶ δυσχυριζόμενοι μηδέτερον ἀποφαίνωσι μήθ' ὡς ἐγγυτέρῳ τῷ γένει προσήκουσι μήθ' ὡς οἰκειότερον ἡμῶν πρὸς Κλεώνυμον διέκειντο, ἡμεῖς ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐκεῖνου κατηγοροῦσιν κτέ.

Ταῦτα λέγουσιν οἱ ἐνάγοντες, ἅμα μὲν διὰ βραχέων ἀνακεφαλαιοῦντες πάντα τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἀντιδίκων, ἅμα δὲ καὶ ἀνασκευάζοντες αὐτά.

Τὰ ἐν ἀρχῇ: ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι ἐσφαλμένα ὑποληφθέντα, παρέσχον χώραν εἰς πολλὰς εἰκασίας. Οὕτω πρῶτος ὁ Δοδραῖος διττῶς περὶ αὐτῶν ἤκασεν, ὅτι τουτέστιν ἀναγνωστέον ἢ: ἐν ὅσῳ, ἀπαλείφοντες τὰ: ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι καὶ ἢ: ὅσῳ γὰρ ἂν <μᾶλλον>, πάλιν ἀπαλείφοντες τὰ: ταῦτα λέγοντες. Τοῦτῳ δ' ἐν μέρει ἀκολουθῶν καὶ ὁ Buermann ἤκασεν: ὅσῳ γὰρ ἂν <μᾶλλον αἰ> ταυτιά, μεταβάλλων, ὡς βλέπομεν, καὶ τὸ ταῦτα εἰς: ταυτιά, ὡς ὅλως ἄσχετον ὄν πρὸς τὰ ἡγούμενα, ἐπικαλούμενος δὲ πρὸς τοῦτο καὶ τὴν γνώμην τοῦ μεγάλου Κοβήτου, ἐπίσης περὶ τοῦ ταῦτα λέγοντες ἀποφηνομένου ὅτι εἰσὶν ἐφθαρμένα (Hermes XIX σ. 326).

Ὁ Schömann, περὶ τοῦ ὅσῳ μόνον ἀμφιβάλλων, ἀντ' αὐτοῦ ἤκασεν: ἐν ᾧ «ut haec sit structura»: ἐνθυμεῖσθε ὅτι, ἐν ᾧ ἂν ἀποφαίνωσιν - ἐκεῖνου κατηγοροῦσιν». Ὁ Thalheim δὲ τὸ μὲν ὅσῳ ἐτήρησε, τὸ δὲ ταῦτα, ὅλως ἐξαλείφων, ἀντ' αὐτοῦ ἤκασεν ἅμα καὶ κατεχώρισεν ἐν τῷ ἐδάφει πλείω: ὅσῳ γὰρ ἂν πλείω λέγοντες κτέ

Ὁ Wyse τέλος τηρεῖ μὲν ἀναλλοίωτον τὴν παραδεδομένην γραφήν, ὀβελίζων ὅμως καὶ οὗτος ὡς ἐφθαρμένα τὰ: ὅσα γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες ἀποφαίνωσι, ἀντ' αὐτῶν εἰκάζει διερωτώμενος: Quidni ὅσοι γὰρ ἂν τἀναντία λέγοντες ἀναβαίνωσι?

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιφανέστατοι κριτικοὶ ἀποφαίνονται, ἡμεῖς δ' ὅμως περὶ μὲν τοῦ ὄσα ὑπὸ τοῦ Scheibe διδασκόμενοι (1), περὶ δὲ τοῦ ταῦτα τῷ Ἰσαίῳ μάλιστα πειθόμενοι, νομίζομεν ὅτι ἀμφότερα καλῶς τε καὶ ὑγιῶς ἔχουσι. Τῷ ὄντι ἢ ὄσα, ὡς διδάσκουσιν αἱ ὑπὸ τοῦ Scheibe παρατιθέμεναι παραπομπαί, οὐ μόνον καθ' ἑαυτὴν ἔχει ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ τελῶς ἀρμόζει ἐνταῦθα, σημαίνουσα ὅτι καὶ παρ' ἡμῖν σήμερον τὰ ἐν ὄσα ἢ ἐφ' ὅσον ἢ τὸ τῶν γάλλων tantque (2). Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν δεικτ. ἀντ. ταῦτα, πλὴν ὅτι οὐδὲν μέγα σημαίνει ἂν τῶν δεικνυμένων προτάσσηται, εὐθύς παραχρῆμα ἐν καθ' ἐν εἰδικῶς ἐπιφερομένων (3): ὡς (= ὅτι δηλον ὅτι) ἐκεῖνος διέθετο ταύτας τὰς διαθήκας κτέ. (4) αὐτὸς ὁ Ἰσαῖος ἐξ Ἄδου ὡς εἰπεῖν

(1) Τάδε παρατηρεῖ ὁ σοφὸς ἀνὴρ ἐν Praef. Grit. σ. XV: ὄσα] Cave mutare animum inducas. «cfr. Ellendt. lex. Soph. 2 p. 378. Intpp. ad Thucyd. 6. 89». Turr. Adde Lysiae or. 4 § 13. Herod. V. 49 κτέ. Πρὸς ταῦτα βεβαίως στρέφεται ἡ τοῦ Wyse ἀπορητικὴ παρατήρησις (αὐτῶν. σ. 230: «It is strange that any one should ever have thought the text adequately defended by references to Ellendt, Lex. Soph. s. v. ὄσος, Thuc. 6. 89. 6, 92. 5. 40, Lys. 4. 13».

(2) Ὁ Dareste ἀπεμακρύνθη μικρὸν τῆς διανοίας τοῦ ῥήτορος μεταφράζων: Quand ces hommes entreprennent de vous prouver. . . quand avec tous leurs discours et toutes leurs affirmations ils ne prouvent etc. Νομίζομεν δ' ὅτι ὡδέ πως θὰ ἔλεγέ τις ἀκριβέστερον: Tant que ces hommes entreprennent de vous prouver. . . et tout cela disant et prétendant, ils ne prouvent etc.

(3) Σημειούσθω δ' ἄλλως ὅτι οὐδὲν τούτων εἶνε νέον, ἀλλὰ πάντα ἐν κεφαλαίῳ ὑπόμνησις τῶν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἐκτεθέντων καὶ ἀνασκευασθέντων ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιδίκων.

(4) Πρὸ βλ. νεώτατον παράδειγμα Ἄριστ. Ἄθην. Πολ. Κεφ. 9. 1: δοκεῖ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τρία ταῦτ' εἶναι τὰ δημοικιώτατα πρῶτον κτέ. "Ὅμως δὲ σπεύσωμεν νὰ προσθῶμεν ὅτι καὶ ἐνταῦθα τὸ ταῦτα ἀπεδοκιμάσθη ὑπὸ τε τοῦ αἰδίου Blass (ἐκδ. 4η App. σ. 124: falsum est ταῦτα pro τάδε; delere rectius videtur quam mutare) καὶ ἄλλων ἐπιφανεστάτων φιλολόγων ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτῶν, τῶν Herwerden - van Leeuwen καὶ τῶν Kaibel - Wilamovitz. Ὁ Kaibel 144 μάλιστα ἀντὶ τοῦ τρία ταῦτ' (α) καὶ ἤρασε: τρία πάντων. Τούναντιον ὁ Kenyon (ἀκαδ. ἐκδ. Βερολ. 1903), ὁ Sandys (ἐκδ. β') καὶ ὁ Thalheim (ἐκδ.

μετακαλούμενος μαρτυρεῖ καὶ βοᾷ ὅτι τὰ ταῦτα οὐ μόνον ὑπ' αὐτοῦ ἐγράφη, ἀλλὰ καὶ κάλλιστα ἔχει, διὸ καὶ αὐθις ἐπαναλαμβάνει αὐτὸ ἐπιδεικτικῶς: ὅσῳ γὰρ ἂν ταῦτα λέγοντες . . . πειρῶνται πείθειν ἡμᾶς ὡς ἐκεῖνος διέθετο . . . καὶ ταῦτα πάντα λέγοντες . . . μηδέτερον ἀποφαίνωσιν . . . ἡμεῖς ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἐκεῖνον κατηγοροῦσι κτέ.

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· τοῦτο δὲ μόνον προστίθεμεν ὅτι ἀντὶ τῶν ἐν ἀρχῇ τῆς § 48: προσέχειν δεῖ τὸν τοῦν προτιμῶμεν ν' ἀναγνώμεν, συμφώνως τῷ κώδ. 2: δεῖ προσέχειν τὸν τοῦν.

§ 51: Πάντων γὰρ ἂν εἴη δεινότατον, εἰ τῶν ἀντιδίκων γνωσκόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν, ἡμεῖς ἅπαντ' αὐτοὺς ἔχειν ψηφίσαισθε (1) κτέ.

Καθὰ ἐν § 16 περὶ τῶν ἐναγομένων λέγεται, οἱ τούτων φίλοι καὶ Κηφισάνδρος παρεμβαίνοντες ἠξίουν νειμῶσθαι τῆς οὐσίας καὶ τὸ τρίτον μέρος ἀπάντων τῶν Κλεωνύμου ἔχειν τοὺς λέγοντας. Οὗτοι δ' αὐθις ἐν § 28 ἐπαναλαμβάνουσιν: ὅτι ὁ τούτων οἰκείος Κηφισάνδρος δίκαιον ἠγεῖτο εἶναι μέρος ἕκαστον ἡμῶν ἔχειν τῆς οὐσίας. Λέγουσι δ' οἱ αὐτοὶ ἐν ἀρχῇ μὲν τοῦ λόγου § 2 ὅτι οἱ τῶν ἀντιδίκων οἰκείοι καὶ προσήκοντες ἠξιώσαν αὐτοὺς καὶ τῶν ὁμολογουμένων, ὧν Κλεωνύμος κατέλειπεν, αὐτοῖς τούτων ἰσομοιοῦσαι, εἶτα δ' αὐθις ἐν § 35 ὅτι τὰς διαθήκας αὐτοὶ οἱ ἀντίδικοι ἔργῳ λύουσιν ἐθέλοντες ἡμῖν ἰσομοιοῦσαι τῆς οὐσίας.

Κατὰ ταῦτα τὰ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἡμῖν χωρίῳ ἀναγινωσκόμενα: δίκαιον εἶναι τὸ μέρος αὐτῶν λαβεῖν δὲν δύνανται νὰ ἔχουσιν ἢ ἦν καὶ τὰνωτέρω παρατιθέμενα χωρὶα σαφῶς ἐμφανίζουσιν ἔννευσιν, τὴν διανομὴν δῆλον ὅτι τοῦ κλήρου εἰς τρία ἴσα μέρη καὶ τὴν παροχὴν τοῦ τρίτου μέρους εἰς τοὺς λέγοντας. Ἄλλ' ἄρα γε ὀρθῶς ταῦτα ἔχουσιν ἢ μὴ μᾶλλον εἰσὶν ἐφθαρμένα;

Καθ' ἡμᾶς (καίτοι ἐξ ὧν πρὸ ὀφθαλμῶν ἐκδόσεων ἔχομεν οὐδένα

1909) τηροῦσι τὴν παραδεδομένην γραφὴν. Πρὸβλ. ἐτι Ἰσ. π. τ. Μενεκλ. κλ. § 8: εἶδετο οὖν ἡμῶν δοῦναι χάριν ταύτην αὐτῷ, ἐκδοῦναι ἄλλῳ αὐτὴν κτέ.

(1) Οὕτως ὁ Scheibe, ὁ Buermann καὶ ὁ Wyse, καὶ κατωτέρω: ἠγγήσαισθε - ἀξιώσατε, ἀκολουθοῦντες τῷ Βεκκέρῳ, ὃν ἀποδοκιμάζει ὁ Schömann ὅτι contra libros et praeter necessitatem τὰς γραφὰς ταύτας εἰσήγαγεν. Ὁ δὲ Thalheim μόνον ἀντὶ ψηφίσασθε ἐξέδωκε ψηφιεῖσθε, τὰ δ' ἄλλα ἀκολούθως τῇ παραδεδομένην γραφῇ: ἠγγήσασθε - ἀξιώσατε.

τῶν κριτικῶν ὀρῶμεν τούτοις προσκρούσαντα) τὸ χωρίον περιφανῶς νοσεῖ. Πρῶτον διότι ἀδύνατον εἶνε νὰ εὔρεθῇ ἐν τοῖς συμφραζομένοις τὸ ὄνομα ἀνθ' οὗ ἢ ἐπαναληπτ. ἀντων. αὐτῶν τέθειται: αὐτῶν τίτων; Εἰς τὸ ἐγγύτατα δὲ κείμενον ὄνομα: τῶν ἀντιδικῶν κατ' οὐδένα τρόπον δύναται ὀρθῶς ν' ἀναφέρηται, διότι τὸ μέρος εἶνε οὐχί τῶν ἀντιδικῶν, ἀλλὰ τοῦ κλήρου ἢ τῆς οὐσίας τοῦ Κλεωνύμου. Ἡ ἀντων. ἄρα αὐτῶν βεβαίως ἔσφαλται.

Εἶτα δὲ διότι καὶ τὸ μετὰ τοῦ ἄρθρου φερόμενον: τὸ μέρος ἐπίσης παρέχει ὑπόνοιαν φθοράς. Τῷ ὄντι, καίτοι τὸ ποσοστὸν τοῦ μέρους διὰ τοῦ ἄρθρου παρίσταται ὠρισμένον, ὅμως κατ' ἀλήθειαν μένει ἀόριστον. Καὶ τοῦτο ἄρα καθίστησι τὸ χωρίον ὑποπτον.

Ὅθεν διορθοῦντες τὰ ἐφθαρμένα ταῦτα ἀναγινώσκομεν ὡδε: τὸ <ἴσον> μέρος αὐτοῖς λαβεῖν.

Οὕτω διαλάμπει, νομίζομεν, πλήρης καὶ ἀκέραιος ἡ ἐννοια τοῦ ἀναγράφους: πάντων γὰρ ἂν εἴη δεινότερον, εἰ τῶν ἀντιδικῶν γινωσκόντων ἡμᾶς δίκαιον εἶναι τὸ <ἴσον> μέρος αὐτοῖς λαβεῖν, ἡμεῖς ἂν αὐτοὺς ἔχειν ψηφίσαιμε (1).

Εἶνε παντὶ φανερόν ὅτι τὸ: ἴσον μέρος αὐτοῖς λαβεῖν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλῶς παράφρασις τοῦ ἰσομοιρῆσαι τίνα τινός, ἢ δις ἐν ἑκαστῷ λόγῳ τούτῳ χρῆται ὁ ῥήτωρ, ἐν § 2: αὐτοῖς τούτων ἰσομοιρῆσαι καὶ ἐν § 35: ἰσομοιρῆσαι τῆς οὐσίας.

Ὅτι τὸ αὐτοῖς εὐκόλως ἐδύνατο νὰ παραφθαρῇ εἰς αὐτῶν οὐδεὶς πιστεύομεν ἀντερεῖ· προέκυψε δὲ πιθανώτατα ἐκ πλημμελοῦς ἀντιλήψεως τοῦ ἀντιγράφους, συντάξαντος αὐτὸ πρὸς τὸ ἐγγύτατα κεί-

(1) Ὁ Dereste (αὐτόθ. σ. 14) ὡς ἐξῆς μεταφράζει τὸ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος τῶν κριτικῶν: Ce serait en effet une chose déplorable si, quand nos adversaires reconnaissent eux-mêmes qu'il est juste de nous faire une part de ces biens, vous alliez décider qu'ils auront tout. Ὡς βλέπει ὁ κριτικὸς, βιαζόμενος τὸ γράμμα τοῦ πλημμελοῦς ἔχοντος χωρίου, μεταφράζει ὡς εἰς ἀπλοῦς ἐκείτοις: μέρος τι τούτων λαβεῖν. Κατὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν προτεινομένην διορθοῦσιν ὁ δὲ πῶς ταῦτα μεταφραστέον: nous faire une part égale à la leur. ἢ ἀλλοῦ (§§ 2, 35) ὁ σοφὸς γάλλος μεταφράζει: τὸ ἰσομοιρῆσαι.

Δυστυχῶς στερούμεθα τῆς ἐν ἔτει 1901 ὑπὸ Fil. P. Caccialanza μετὰ προλεγομένων καὶ σημειώσεων δημοσιευθείσης ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ Ἰσαίου, ἣν μόνον εἶδε τῆς ἐν Neue Jahrbücher σ. 66 ἐπ. τοῦ 1903 βιβλιογραφίας τοῦ κριτικωτάτου Dr. Βλασσίου γινώσκομεν.

μενον: ἀντιδίκων, εἰς ὃ ἔτι καὶ νῦν κακῶς ἀναφέρεται (1).

Ἡ δὲ παράλειψις τοῦ ἴσον φαίνεται ἀρχαιοτέρα τῶν νῦν σφζομένων ἀντιγράφων, διότι καὶ ἐν αὐτοῖς ἐπίσης παραλείπεται (2).

Τῆς λ. μέρος ποιεῖται πολλάκις χρῆσιν ὁ ῥήτωρ ἐν τε τῇ παρόντι λόγῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, μετὰ τοῦ ἄρθρου μὲν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔστιν ὅτε δὲ καὶ τοῦ ὀρίζοντος τὸ μέρος ἀριθμητικοῦ (3), σπανίως δὲ ἄνευ τοῦ ἄρθρου (4), ὅπου ἀορίστως ἢ περὶ γνωστοῦ ἤδη μέρους λέγει. Περὶ τούτων θὰ διαλάβωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς σὺν Θεῷ ἐν τῇ οἰκείῳ τόπῳ ἐκάστοτε, ὅσάκις ἀνάγκη παρίσταται.

B'.

Εἰς τὸν Περὶ τοῦ Μενεκλεοῦς Κληροῦ

1. Ἑρμηνευτικά

Ἐν τῇ προτασσομένη τοῦ λόγου τούτου παλαιᾷ ὑποθέσει, οἱ διώκοντες λέγονται κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἀδελφοί, προστίθεται δ' ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἐναντίος τῇ π. τ. Κλεωνύμ. κλήρου: ἐκεῖ μὲν γὰρ ὑπὲρ συγγενείας εἶπεν, ὧδε δὲ ὑπὲρ διαθήκης.

Τὶ κατὰ νοῦν εἶχεν ὁ τεχνικὸς λέγων ὅτι ὁ θετὸς υἱὸς ὑπὲρ διαθήκης ἀγωνίζεται ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν, ὅμως ὁ ῥήτωρ δις διαρρήδην διαφεύδει αὐτὸν λέγων (§ 14): ἐμὲ ποιεῖται, οὐκ ἐν διαθήκαις. . . γράφας καὶ κατωτέρω (§ 44): ἀπέφηνα. . . οὐ λόγῳ οὐδὲ διαθήκῃ

(1) Τοιαῦτα, ἐκ γραμματικῆς ἀφομοιώσεως, ὡς λέγονται, σφάλματα τοῦ κώδ. Α παρατίθηναι ἰκανὰ ὁ Wyse ἐν σ. XXXIX τῆς Κριτ. Εἰσαγωγῆς, ἐπίσης δὲ παρετήρησε καὶ ὁ Buermann.

(2) Κατὰ τὸν Wyse, ἐπιμελέστατα μελετήσαντα τὰ κατὰ τοὺς κώδικας, ἐκ τῶν παμπολλῶν παραλείψεων τοῦ κώδ. Α πλείστα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰσι σφάλματα αὐτοῦ τοῦ ἀρχετύπου. Ἐνθ' ἄνωτ. σ. XXXVI.

(3) Ὁρ. π. τ. Κλων. κλ. § 16. Δικαιογ. κλ. §§ 6, 8, 16, 29. Φιλοκτ. κλ. § 46. Ἀπολλ. κλ. §§ 23, 24, 25. Ἀγν. κλ. § 23 κλ.

(4) Ὁρ. π. τ. Κλων. κλ. §§ 28, 35. Ἀπολλ. κλ. § 20 κλ.

τὴν ποιήσῃν γεγενημένην, ἀλλ' ἔργῳ κτέ. Σημειωτέον δι' ὅτι οὐδὲ καθ' ὑπόνοιαν συνάγεται ποθεν τοῦ λόγου ὅτι ὁ Μενεκλῆς κατέλιπε διαθήκην ὅλως τοῦναντίον μάλιστα.

Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸν τῶν διωκόντων ἀδελφῶν ἀριθμὸν, οὗς ὁ γραμματικὸς θέλει δύο τοῦλάχιστον (ἀδελφῶν ἀμφισβητησάντων τοῦ κλήρου) οἱ νεώτεροι ἐρμηνεύται ἀποφαίνονται ὅτι οὗτος ἐπλανήθη, διότι ὁ Μενεκλῆς ἓνα μόνον ἀδελφὸν κατέλιπε. Οὕτως ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 199) νομίζει ὅτι ὤφειλε μᾶλλον νὰ εἶπη ἀδελφοῦ ἀμφισβητήσαντος· nam unum Meneclis fratrem fuisse apparet et § 21. Sed induxit fortasse grammaticum nostrum, quod passim adversarios plurali numero designari videret, ut §§ 15, 17, 31, 33, 38. Nimirum filius quoque adversarii, particeps quodammodo causae paternae, in iudicio aderat. Ταῦτά διδάσκει καὶ ὁ Jebb (1), κατηγορηματικώτερον μάλιστα, ἀποφαινόμενος ὅτι ἐκ μὲν τῆς § 21 δείκνυται ὅτι ἓνα μόνον ἀδελφὸν εἶχεν ὁ Μενεκλῆς, διὰ δὲ τοῦ ἐν § 38 ἀμφοτέρω οὔτοι καὶ τῆς κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾶς δηλοῦνται ὁ μόνος ἀδελφὸς οὗτος καὶ ὁ τοῦτου υἱός. Τὴν αὐτὴν τῷ Schömann περὶ ἐνὸς ἀδελφοῦ γνώμην ἔχουσιν ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 237) ἔτι δὲ ὁ Scheibe καὶ ὁ Thalheim, ὡς δείκνυται ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν αὐτῶν γενεαλ. πινάκων, ὡσαύτως δὲ ὁ Buermann, καθὰ δηλοῖ οὗτος ἐν ταῖς κριτ. ὑποσημειώσεσιν, ἐπίσης δὲ καὶ ὁ Moy (2), διδάσκοντες ὅτι ὁ Μενεκλῆς ἓνα μόνον ἀδελφὸν κατέλιπε, τὸν διώκοντα. Ὁ δὲ Dareste ἐν τῇ γαλλ. μεταφράσει (3) περὶ τοῦ διώκοντος ἀποφαίνεται ὅτι εἶνε ἐκ τῶν τοῦ Μενεκλέους ἀδελφῶν, ὅτι δὲ οὗτος ἀγωνίζεται οὐ μόνον ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς, τῆς ἀνεψιᾶς καὶ τοῦ ἀνεψιοῦ καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν (§ 21) γεννηθέντων, ὡς λέγει, μετὰ τὴν υἰοθεσίαν (4).

(1) Jebb, Att. Orators τόμ. Β σ. 337 σημ. 1.

(2) Les Plaid. d' Isée σ. 147, 156.

(3) καὶ (4) Σελ. 19 καὶ σημ. 1. Σημειωτέον ὅτι τὰ τελευταῖα ταῦτα εἰσὶν ἀπλῶς εἰκασία τοῦ λογιστάτου ἀνδρός, διότι οὐδαμοῦ τοῦ λόγου λέγεται ὅτι οἱ ἐκ πλαγίου συγγενεῖς οὗτοι, μνημονεύμενοι ἐν § 21, ἐγέννησαν τέκνα μετὰ τὴν υἰοθεσίαν, οὐδ' ὅτι ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἀγωνίζεται καὶ ὑπὲρ αὐτῶν φαίνεται δ' ὅτι εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην προήλθεν ἐκ τῆς ἐν § 21 φράσεως: ἀλλὰ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐγένετο αὐτῶ

Πρὸς ταῦτα παρατηροῦμεν ὅτι, κατὰ τὸν νόμον, μόνον ἀδελφοὶ ἢ τετελευτηκῶτων ἀδελφῶν παῖδες ἐδύνατο νὰ ὦσι διώκοντες ἐν τῇ δίκῃ ταύτῃ, ἀποκλείοντες τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς πάντας τοὺς ἐν τῇ § 21 μνημονευομένους ἐτέρους ἐκ πλαγίου συγγενεῖς τοῦ Μενεκλέους, τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ δῆλον ὅτι, τὴν ἀνεψιᾶν (ἐξαδελφὴν) καὶ τὸν ἀνεψιὸν (ἐξάδελφον), περὶ ὧν ἄλλως μικρὸν κατωτέρω προστίθεται (§22) ὅτι ἦν οὐδεὶς ἄλλος συγγενὴς αὐτῶ πλὴν τούτων. Ταῦτὸ δ' ὡς εἰκὸς ῥητέον καὶ περὶ τοῦ υἱᾶ (§§10, 21) τοῦ διώκοντος, ἐπίσης ἀποκλειομένου ὑπὸ τοῦ ἑαυτοῦ πατρὸς. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων φθάνομεν εἰς ὃ καὶ ὁ Schömann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν λογιώτατοι ἄνδρες συμπέρασμα, ὅτι τοῦτέστι ὁ ἡμέτερος τεχνικὸς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπλανήθη ἐκ τῆς κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορᾶς (οὔτοι, τούτους, τούτων §§ 14, 15, 17, 31, 33, 38, 47 κλ.) ἐπίσης δ' ἴσως καὶ ἐκ τοῦ ἐν § 38 κειμένου: τὰς γὰρ διαλύσεις φαίνονται πρὸς ἐμὲ ποιησάμενοι ἀμφοτέροι οὔτοι (1), ἐξ ὧν συνήγαγεν ὅτι οἱ διώκοντες ἦσαν δύο καὶ δὴ ἄρα

οὐδεὶς τούτων τῶν συγγενῶν, ἣν μεταφράζει: *mais au début il ne lui était encore né aucun de ces parents.* Ἡμεῖς ὅμως ἀμφιβάλλομεν ἂν τοιαύτην ἐνονοῖαν παρέχει τὸ ἐλλ. κείμενον, νομίζομεν δ' ὅτι ἀκριβέστερον θὰ μετέφραξέ τις: *mais absolument aucun il ne lui était né de ces parents.*

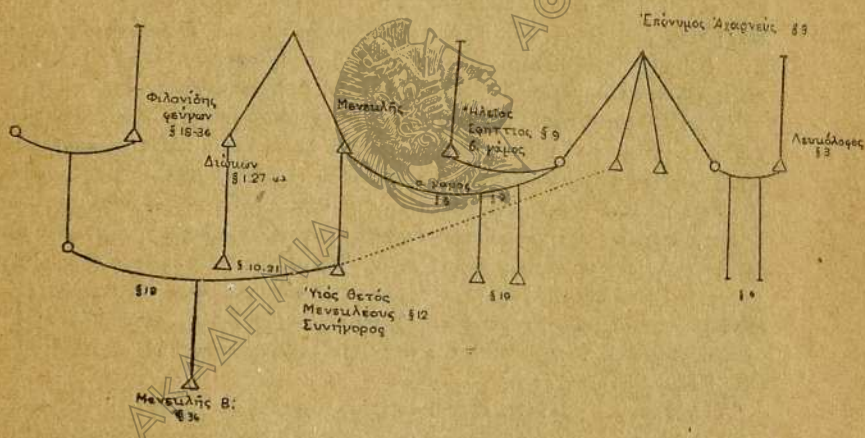
Ἐν δὲ τῷ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 50: οἶμαι δὲ οὐδ' ἂν τὴν ἀρχὴν ἐκείνον, οὐδ' ἄλλον... οὐδένα, ὁ Dareste μεταφράζει διαφόρως τὸ τὴν ἀρχὴν: *mais je crois que ni Endios, à commencer par lui, ni en général aucun adopté.* Ἄλλ' ὁ ῥήτωρ, ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἐνδιον νομίζει τοῦτο ἀδύνατον, ἐπάγει δ' ὅτι οὐδ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν εἰσποιήτων θὰ ἐδείκνυτο οὕτως εὐήθως καὶ ὀλίγως τῶν νόμων, ὥστε κτλ.

(1) Τὸ ἀμφοτέροι οὔτοι, ὡς ἤδη παρατηρήθη (Jebb, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 337 σημ. 1. Wyse, αὐτόθ. σ. 265) δύναται νὰ νοηθῆ ὡς ἀναφερόμενον εἰς τὸν διώκοντα ἀδελφὸν καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ, ἀμφοτέρους ποιησαμένους τὰς διαλύσεις πρὸς τὸν λέγοντα, κατὰ τὰ ἐν § 38 ἐπιτιθέμενα. Ἐκεῖ πράγματι πρόκειται περὶ ἐξωδίκου συμβιβασμοῦ καὶ ἐνόρκου βεβαιώσεως ὅτι θὰ σεβασθῶσιν ἐν τῷ μέλλοντι τὰ ὁμολογηθέντα, οὐ μόνον αὐτοὶ οἱ τότε διαφερόμενοι ἀδελφοί, ἀλλὰ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτῶν. Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἐπεται οὔτε ὅτι ὁ υἱὸς οὗτος ἐδύνατο νὰ ᾖ διάδικος, ἴδιον διώκων συμφέρον ἐν τῇ παρούσῃ δίκῃ, οὔτε ὅτι οὗτος τε καὶ ὁ τούτου πατὴρ ἦσαν, ὡς νῦν οἱ νομικοὶ λέγομεν, ὁμόδικοι (litiscorsortes). Μόνον ὡς συνήγορος τῷ πατρὶ παρῆσθη ἴσως, καὶ ταῦτα διότι οὗτος μὲν ἦν ἡδὴ πρεσβύτης, ἐπίσης δὲ παρίστατο συνηγορῶν τῷ διωκομένῳ Φιλωνίδῃ ὁ τούτου ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός, ὁ λέγων τὸν λόγον. Ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 237) τὸν τοῦ ἀδελφοῦ υἱὸν ὑποτίθεισιν ἀπλῶς παρόντα κατὰ τὴν δίκην.

ἄδελφοὶ ἀμφότεροι τοῦ Μενεκλέους, δικαιούμενοι εἰς ἀμφισβήτησιν τοῦ κλήρου αὐτοῦ.

Ὅπως δὴποτε ὅμως ἢ κατὰ πληθυντ. ἀριθμὸν ἐκφορά, ἢ πολλακίς χρηταὶ ὁ ῥήτωρ, μένει ἀνεξήγητος, οὐδεμίαν δι' ἄλλην ὁρῶμεν διάδυσιν ἢ νὰ ὑποτιθῶμεν ὅτι κατὰ τὴν δίκην, ὅπισθεν τοῦ διώκοντος, πρεσβύτου ὄντος, ὡς κατωτέρω δειχθήσεται, παρίσταντο οἱ ἐγγύτατοι οἰκείοι αὐτοῦ, ἰδίᾳ διαφερόμενοι ὑπὲρ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως αὐτῆς, οἱ υἱοὶ αὐτοῦ (1) ὅθλον ὅτι, ἴσως δὲ καὶ ὁ γαμβρὸς αὐτοῦ ἐπὶ θυγατρὶ (2).

Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως· ἵνα δὲ βέλτιον νοηθῶσι τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην προσήκον νομίζομεν ἵνα προτάξωμέν τινα πρὸς πιθανὸν ὄρισμὸν κατὰ χρόνον τῶν ἐν τῇ λόγῳ ταύτῃ μνημονευομένων κυριωτέρων περιστατικῶν καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἡλικίας τῶν ἀγωνιζομένων.

Ἐν § 6 κεῖται: ἐκδόντες τοίνυν τὰς ἀδελφάς . . . ὄντες αὐτοὶ ἐν ἡλικίᾳ, ἐπὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐτραπόμεθα, καὶ ἀπεδημήσαμεν μετὰ Ἴπικράτους εἰς Θράκην. Ἀλλὰ πότε ἡ ἀποδημία αὕτη ἐγένετο, ἢ

(1) Διότι, καθὰ ἐν τῇ § 23 διαρρήθην λέγεται, οὗτος πλὴν τοῦ ἐν § 21 ἀναφερομένου υἱοῦ, εἶχε καὶ ἄλλους παῖδας.

(2) Τοῦτο συνάγομεν ἐκ τῆς § 29: εἶδοσαν ἡμῶν χοῆναι . . . ἐπιτρέψαι τῷ τε κηδεστῇ τῷ τούτου καὶ τοῖς φίλοις δαιτηῆσαι. Ὅμως ἐδύνατο νὰ ἦ καὶ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς τοῦ διώκοντος, καὶ δὴ τῇ ἐν § 21 μνημονευομένῃ, οὕτῃ ἐγγάμῃ.

μᾶλλον, κατὰ τίνα τῶν εἰς Θράκην ἐκστρατειῶν τοῦ Ἰφικράτους (1) οἱ Ἐπωνύμου τοῦ Ἀχαρνέως δύο υἱοὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὡς ἐθελονταί (2);

Ἡμεῖς τῷ Blass μᾶλλον πειθόμενοι, τιθεμένῳ τὴν εἰς Θράκην στρατείαν τοῦ Ἰφικράτους τῷ 383 π. Χ., ἐντεῦθεν δὲ λογιζόμενοι, συνάγομεν τὰ ἐξῆς περὶ τούτων πορίσματα:

1) ὅτι ὁ λέγων τὸν λόγον, ὅτε εἰς Θράκην τῷ 383 ἀπέπλευσε, δὲν ἐδύνατο νὰ ᾖ νεώτερος τῶν ἐτῶν 21, ὅτι δὲ πιθανώτατα, εἰ μὴ βεβαίως, ᾖν τοῦλάχιστον 21ετής (3).

(1) Κατὰ τὸν Schömann (αὐτόθ. σ. 198 ἐπ.), νοητέον τὴν ἐν ἔτει 389 π. Χ. ἐκστρατείαν τοῦ Ἰφικράτους εἰς Ἑλλησποντον (Ξενοφ. Ἑλλ. Δ' 8. 34 ἐπ.). Ἐντεῦθεν δὲ λογιζόμενος οὗτος τὴν μὲν ἐπάνοδον τοῦ λέγοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας τίθησι τῷ 388 ἢ 386, τὸ διαζύγιον τοῦ Μενεκλέους τῷ αὐτῷ ἔτει ἢ τῷ 386, τὴν δὲ υἰοθεσίαν περὶ τὸ 383, ἐπειδὴ δὲ ὁ Μενεκλῆς ἐτελεύτησε ἔτει 23ῳ μετὰ τὴν υἰοθεσίαν, τάσσει τὸν λόγον τοῦτον περὶ τὸ 360 π. Χ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχουσιν ὁ Scheibe, ὁ Buermann καὶ ὁ Thalhein διδάσκοντες ὅτι ὁ λόγος οὗτος δὲν ἀπηγγέθη πρὸ τοῦ 360 π. Χ. Ἐπίσης δὲ ὁ Dareste (αὐτόθ. σ. 18).

Ὁ δὲ Βλάσιος (Att. Berred. τόμ. Β' σ. 533) ἐπειδὴ, λέγει, ἐκ τοῦ τρόπου καθ' ὃν ὁ ῥήτορ περὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐκφράζεται, φαίνεται ἀποκλειομένη ἡ ἔννοια μεγάλου πολέμου τῶν Ἀθηναίων, ἐντεῦθεν εἰκαστέον μᾶλλον ὅτι πρόκειται περὶ τῶν κατὰ τὸ ἔτος 383 π. Χ. ἀρξαμένων ἐχθροπραξιῶν τοῦ Ἰφικράτους κατὰ τοῦ Κότυος, ἀκριβῶς τότε ἀναλαβόντος ἐν Θράκῃ τὴν ὑπερτάτην ἀρχήν, διὰ δὲ ταῦτα τάσσει τὸν λόγον τοῦτον περὶ τὸ 354 π. Χ. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχει καὶ ὁ Jebb (αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 337 ἐπ.) διὸ καὶ τάσσει τὴν υἰοθεσίαν μὲν τοῦ λέγοντος ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, γενομένην 6 περίπου ἔτη βραδύτερον (§§ 7-19), κατὰ τὸ ἔτος 377, τὸν θάνατον δὲ τούτου, ἐπελθόντα 23 ἔτη μετὰ τὴν υἰοθεσίαν τῷ 354 π. Χ., ὅτε μετὰ μικρὸν ἢ δίκῃ ἐπηκολούθησεν.

Ὁ Wyse τέλος (αὐτόθ. σ. 236 ἐπ.) δέχεται μὲν ὅτι ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἐκ τῶν τελευταίων τοῦ ῥήτορος, ἀποφαίνεται δ' ὅτι κατ' ἀλήθειαν στερούμεθα ἐπαρκῶν εἰδησεων ὅπως προσδιορίσωμεν κατὰ χρόνον πότε ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Ἀθηναίων καὶ πότε ἐν τῇ τῶν ἐπιχωρίων ἡγεμονίᾳ αἱ εἰς Θράκην στρατεῖαι τοῦ Ἰφικράτους ἐγένοντο.

(2) Ὡς ἐθελονταί λέγομεν, διότι τοιοῦτό τι προδήλως ἐμφαίνει ἡ φράσις: ἐπὶ τῷ στρατεύεσθαι ἐτραπόμεθα.

(3) Τῆς εἰς τὸ Ληξιαρχ. Γραμματεῖον ἐγγραφῆς γενομένης ἅμα τῇ συμπληρώσει τοῦ 18 ἔτους, ταύτη δὲ ἐπακολουθήσῃ κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐπὶ δύο ἔτη στρατιωτικῆς τῶν ἐφήδων παιδείσεως (ὄρ. ἀνωτ. σ. 16 σημ. 2 καὶ σ. 17 σημ. 1, ἔπεται ὅτι εἶχον ἤδη συμπληρώσει τὸ 21 ἔτος. Ἐκ τῶν ἐν §§ 3-5 ὁμοῦ λεγομένων, ὅτι τελευτήσαντος τοῦ πατρὸς, οὗτος καὶ ὁ ἀδελφὸς πρῶτον μὲν ἐξέδωσαν τὴν πρεσβυτέραν ἀδελφὴν Λευκολόφῳ, μετὰ δὲ 4 ἢ 5 ἔτη καὶ τὴν νεωτέραν τῷ Μενεκλεί, ἔπεται ὅτι ὅτε τὴν πρῶτην ἀδελφὴν εἰς γάμον ἐξεδίδωσαν ἦσαν ἤδη ἐνήλικοι, 18ετής ἄρα τοῦλάχιστον

2) ὅτι οὗτος ἐπιστρέφων ἐκ Θράκης εἰς Πειραιᾶ κατέπλευσε μετὰ 3 ἔτη περίπου (1), τουτέστι τῷ 380.

3) ὅτι ὁ τοῦ Μενεκλέους γάμος μετὰ τῆς νεωτέρας τούτου ἀδελφῆς, οὐπω πλήρως ἐφήθου (2) οὔσης, ἐτελέσθη μὲν μικρὸν πρὸ τῆς εἰς Θράκην στρατείας, ἐλύθη δὲ μετὰ τετραετῆ περίπου συμβίωσιν (3), περὶ τὸ 379, ταύτης ἐκδοθείσης Ἡλείῳ Σφηττίῳ (§ 9) εἰς δεύτερον γάμον.

4) ὅτι ἡ υἱοθεσία ἐγένετο μετὰ πάροdon 3 ἐτέρων περίπου ἐτῶν (4), ἦτοι περὶ τὸ 376 καὶ

5) ὅτι τοῦ Μενεκλέους τελευτήσαντος ἔτει 23ῳ μετὰ τὴν υἱοθεσίαν (§§ 15, 45), ὁ λόγος οὗτος ἀπηγγέλη περὶ τὸ 352½ π. X. καὶ δὴ ἄρα ἐκ τῶν περιωθέντων λόγων εἶνε ὁ τελευταῖος ἴσως, ὃν ὁ Ἰσαῖος συνέγραψεν (5), ἤδη πρὸς οὗτος ὢν καὶ αὐτός (6).

ὁ νεώτερος, ὁ καὶ υἱοθετηθεὶς, καὶ δὴ κατ' ἀκολουθίαν, ἐπειδὴ ἔκτοτε μέχρι τῆς ἐκστρατείας παρήλθον 6 ἔτη περίπου, οὗτος ἦν 24ετής ὅτε ἀπεδήμησε.

(1) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῆς § 6 ἔνθα λέγεται ὅτι ἐκ τῆς στρατείας δεῦρο καταπλεύσαντες κατέλαβον τῇ προσβυτέρα ἀδελφῇ ὄντα δύο παιδιά· ἡ ἀποδημία ἄρα διήρκεισε 3 ἔτη περίπου.

(2) Ἡ νεωτέρα σχεδὸν ἡλικίαν εἶχεν ἀνδρὶ σνωικεῖν (§ 4). Ἐντεῦθεν συνάγεται ὅτι πάντως ἦν νεωτέρα τῶν 14 ἐτῶν, τοῦ νόμου διὰ τὰς ἐπικλήρους τοῦλάχιστον (Ἄριστος. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 56 § 7 κατὰ τὴν καλλίστην τοῦ αἰοδίου Βλασίου συμπλήρωσιν: ἕως ἂν τις τεταρτάκις γένηται) τὴν ἐφηθείαν ὀρίζοντος εἰς τὸ 14 ἔτος συμπληρωμένον τῆς ἡλικίας αὐτῶν. Εἰ καὶ ἡ διάταξις αὕτη φαίνεται εἰδικὴ οὔσα, ὅμως οὐδὲν κωλύει νὰ ἐφημῶζετο κατ' ἀναλογίαν καὶ γενικώτερον, ὡς ἀνάγκη παρίστατο. Ἄλλ' ἐντεῦθεν οὐδαμῶς ἐπιτεταίνεται ὅτι πρὸ τοῦ 14 ἔτους ὁ γάμος ἀπηγορεύετο. Τούναντίον πιθανώτατον εἶ μὴ βέβαιον νομιζομεν, ὅτι καθάπερ ἐν Κρήτῃ, (Νόμ. Γορτ. ΒΒ^ο 35) οὕτω καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπανταχοῦ ἴσως τῶν ἑλλ. χωρῶν ἡ γυνή, κατὰ τὸν νόμον τοῦλάχιστον, ἐθεωρεῖτο ἰκανὴ πρὸς γάμον μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 12 ἔτους, καθὰ ἄλλως τε καὶ παρ' ἡμῶν ἔκτοτε μέχρι σήμερον. Πρὸβλ. Beauchot, αὐτόθ. τόμ. Α' σ. 158 ἐπ. Wyse, αὐτόθ. σ. 310.

(3) Διότι, ἀρ' οὐ μετὰ τριετῆ περίπου ἀπουσίαν οἱ ἀδελφοὶ ἐπανήλθον εἰς Ἀθήνας, παρήλθον δὲ καὶ 2 ἢ 3 μῆνες ἀπὸ τῆς ἐπανόδου (§ 7), ὁ Μενεκλῆς ἤρξατο δεύμενος αὐτῶν ἐκδοῦναι ἄλλῃ τὴν ἀδελφὴν (§ 8), ἔκτοτε δὲ πάλιν παρήλθε χρόνος τις, ἄχρις οὗ ἐκείνη μόλις ἐπεισθῆ (§ 9).

(4) Τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς § 19 ἔνθα λέγεται ὅτι ἡ ποίησις ἐγένετο πολλῶν χρόνων μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ὅτε ἡ ἀδελφὴ δύο παῖδας εἶχεν ἤδη ἐκ τοῦ δευτέρου ἀνδρός,

(5) Τελευταῖον ὁ Schömann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν νομίζουσι τὸν π. τ. Ἀπολλοδώρ. κλ. τάσσοντες αὐτὸν τῷ 354/3 π. X.

(6) Ἐκ τῆς χρονολογήσεως τινῶν τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος καὶ τῆς παρ' αὐτῷ μα-

Τὴν ἡλικίαν τοῦ Μενεκλέους κατὰ τὰς σπουδαιοτάτας περὶ στάσεις τῆς δίκης ταύτης, τὸν γάμον αὐτοῦ δῆλον ὅτι μετὰ τῆς ταθετοῦ υἱοῦ ἀδελφῆς καὶ τὴν υἰοθεσίαν τούτου, μόνον κατὰ συμπερσμονὴν δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν· ὁμοίως νομίζομεν ὅτι οὐ λίαν ἀφιστμεθα τῆς ἀληθείας ὑποτιθέμενοι αὐτὸν πλεόν μὲν ἢ πεντηκονταπετούτη μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ δευτέρου τούτου γάμου (1), πάντως ὑπερεξηκοντούτη (2) κατὰ τὴν ποίησιν τοῦ θετοῦ υἱοῦ.

Τέλος περὶ τοῦ διώκοντος τοῦτο μόνον λέγομεν, ὅτι ἐκ τῆς ὄλου λόγου φαίνεται μὲν νεώτερος ὢν τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Μενεκλους, ἀλλὰ καὶ οὗτος πάντως ἦν ἤδη πρεσβύτερος κατὰ τὴν δίκην ἑβδομηκοντούτης ἴσως, εἰ μὴ καὶ πρεσβύτερος (3).

Τὴν ὑπόθεσιν δὲ ἐκ τοῦ λόγου τεκμαιρόμενοι φανταζόμεθα ἔχουσαν κατ' ἀλήθειαν ὡς ἔξης.

Ὁ Μενεκλῆς, ἀθηναῖος εὐπόρος (4), ἔγγαμος, ἦν φίλος καὶ ἐπ

θητείας τοῦ Δημοσθένους, τασσομένης περὶ τὸ 365 - 363, καθίσταται σφόδρα πιθανόν ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἐγεννήθη περὶ τὸ 420 π. Χ. Ἡ γνώμη Διονυσίου τοῦ Ἀλικαρνασσεύς ὅτι ὡς ἐκ τῶν λόγων τοῦ ῥήτορος τεκμαίρεται, οὗτος ἤκμασε μετὰ τὸν Ἰλοπονησιακὸν πόλεμον καὶ μέχρι τῆς Φιλίππου δυναστείας προεξέτεινεν, οὐκ διδάσκει ἡμᾶς περὶ τοῦ ἀκριβοῦς χρόνου τοῦ θανάτου τοῦ ῥήτορος· τοῦτο δὲ μόνον ἴσως δυνάμεθα ἐκ τῶν ῥημάτων τούτων νὰ συναγάγωμεν, ὅτι ὁ ἐπιφανέστατος τῶν φιλολόγων τῆς ἀρχαιότητος, ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς λοιποὺς λόγους τοῦ Ἰσαίου, ἡμεῖς νῦν σπεραῦμεθα, ἐκ τούτων συνήγαγεν ὅτι ὁ ῥήτωρ φαίνεται ζῶν ἔτι ἐπὶ τῆς δυναστείας Φιλίππου (359-337/6 π. Χ.) ὅπερ εὐλογον, διότι καὶ κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτι ἔτος αὐτῆς (337/6) ἂν ὑποτεθῆ τελευταίως, πάλιν θὰ εἶχεν ἡλικίαν 83 περιττῶν. Ἡβλ. Scöhmman, αὐτόθ. σ. V ἐπ. Jebb, αὐτόθ. τόμ. Β' σ. 264.

(1) Τοῦτο συνάγεται ἐκ τῶν §§ 7 καὶ 8 ἐνθα ὁ Μενεκλῆς παρίσταται ὁμολογῶν ἑαυτὸν γέροντα, διὸ καὶ μετὰ τριετίαν ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ γάμου, ταύτην ζητεῖ τὴν χάριν παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῆς μόλις ἐκκαιδεκέτιδος τότε γυναικὸς αὐτοῦ, ἐκδοῦν ἄλλω αὐτὴν μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἑαυτοῦ.

(2) Διότι, ὡς ἀνωτέρω ἐδείχθη ἡ ποίησις ἐγένετο 7 ἔτη περίπου μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ γάμου.

(3) Τοῦτο εἰκάζομεν πρῶτα μὲν ἐκ τῆς κατὰ μέσον ὄρον πιθανῆς διαφοράς ἡλικίας μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν, εἶτα δ' ἐκ τῶν §§ 10, 23 ἐνθα οὗτος λέγεται πατὴρ παίδων κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς υἰοθεσίας, ἴσως δὲ ἤδη τότε εἶχε καὶ θυγατέρας ἔγγαμον. Ὁρ. ἀνωτέρω.

(4) Εἰκάζομεν τοῦτο, διότι ἀνὴρ γέρον καὶ ἄπορος οὔτε κόρη μόνον τριακαίδεκάκις εὐρίσκει νὰ λάβῃ εἰς γάμον, οὔτε ἄνδρα συναινοῦντα ἵνα υἰοθετηθῆ ὑπ' αὐτῆς. Σημειωτέον δ' ὅμως ὅτι ὁ λέγων, ἐν' ἀποδείξει ἀφιλοχρηματίαν, ἀποσιωπᾷ μὲν ὅλα τὰ τῆς λεγομένης ἀφανοῦς οὐσίας, μόνον δὲ περὶ τῆς φανερᾶς, τῆς ἐγγείου δηλοῦν ὅτι, ποιεῖται λόγον, ἤτοι τοῦ πωληθέντος χωρίου καὶ ἐνὸς οἰκιδίου, ὃ μόνον ἐκεῖ

τήδειος Ἐπωνύμου τοῦ Ἀχαρνέως, ὃς ἐπίσης φιλίως καὶ οἰκείως διάκειτο πρὸς αὐτόν. Τελευτήσας οὗτος, πάντως πρὸ τοῦ 390 π. Χ. (1), κατέλιπεν υἱοὺς δύο καὶ θυγατέρας δύο, περιουσίαν δὲ μικράν (2), μόλις ἐξαρκέσασαν ἴσως πρὸς προίκισιν τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς, ἐκδοθείσης τῇ Λευκολόφῃ (§ 3). Ἐκλιπόντος τοῦ Ἐπωνύμου ἢ πρὸς τοὺς οἰκείους ἐκείνου οἰκειότης τοῦ Μενεκλέους οὐ μόνον κατ' οὐδὲν ἠλαττώθη, ἀλλὰ, τούναντίον, καὶ ἐπετάθη ὅτε καὶ τῇ Μενεκλεῖ ἐτελεύτησεν ἡ γυνή (§ 4).

Οὗτος, εἰ καὶ προβεβηκῶς ἤδη τὴν ἡλικίαν, ὅμως ἐπειδὴ ἦν ἄπαις, εἶχε δὲ καὶ χρεῖαν περιθάλψεως, προσήκον ἐνόμισεν ἄσυν- ἔλθῃ εἰς δεύτερον γάμον, εὐθὺ δ' ἀπέδωκε πρὸς τὴν μόλις τριακαιο- δεκέτιδα κόρην τοῦ ἐκλιπόντος παλαιοῦ φίλου. Οἱ ἀδελφοί, εἰδότες ὅτι καὶ ὁ πατήρ οὐδενὶ ἂν ἔδωκεν ἥδιον ἢ ἐκείνη (§ 5) προθύμως συνήνεσαν, εἰ μὴ κατ' ἀλήθειαν καὶ παρσκευάσαν τὸν γάμον τοῦ- τον ἵνα νυμφεύσωσιν ἀδάπάνως τὴν ἀδελφήν. Καὶ εἶπε μὲν ἀληθὲς ὅτι οὗτοι διατείνονται, ὅτι οὐκ ἄπροικοι, ἀλλὰ τὴν ἴσην προίκα ἐπι- δόντος ἤνπερ καὶ τῇ πρεσβυτέρᾳ ἀδελφῇ, ἐξέδωσαν αὐτήν, εἴκοσι μνᾶς δῆλον ὅτι, μάλιστα δὲ καὶ μαρτυρίαν τινὰ περὶ τούτῳ παρέ- σχοντο (§ 5) ἡμεῖς δ' ὅμως σφόδρ' ἀμφιβάλλομεν ἂν ὄντως ἡ προίξ αὕτη κατεβλήθη, μᾶλλον δὲ πιστεύομεν ὅτι ἀνὴρ πρεσβύτης καὶ εὐπορος, αὐτὸς ζητῶν καὶ λαμβάνων εἰς γάμον κόρην νεωτάτην καὶ ὀρφανήν, οὐδέποτε θὰ ἐτόλμα καὶ προίκα ἐπ' αὐτῇ νὰ ζητήσῃ, καὶ

κατέλιπε καὶ ὃ ἔστιν οὐκ ἄξιον τριῶν μνῶν (§ 35). Πειράται δὲ νὰ πείσῃ τοὺς δι- καστὰς ὅτι ὁ Μενεκλῆς καὶ τὴν προίκα τῆς ἀδελφῆς ἀπέδωκε (§ 9) καὶ εἰς αὐτὸν μετὰ τὴν υἰοθεσίαν παρῆχε τὰ μέσα ἵνα γυμνασιαρχῇ ἐν τῷ δήμῳ καὶ φιλοτιμηταί ὡς υἱὸς ὢν ἐκείνου, (§ 42) ἀπὸ τῆς μισθώσεως τοῦ οἴκου τῶν παίδων Νικίου, ὅτι δὲ ἐπειδὴ ἔδει τῷ ὀρφανῷ (τῷ ἐνηλίκῳ δηλονότι γενομένῳ τῶν παίδων Νικίου) τὰ χρήματα ἀποδιδόναι, (§ 28) κατ' ἀνάγκην ἐπώλησε τὸ χωρίον καὶ οὐδὲν, πλὴν τοῦ οἰκίδιου, ὑπόλοιπον τῆς οὐσίας ἀπέμεινε.

(1) Ἐὰν ἡ εἰς Θράκην στρατεία ἐγένετο τῇ 383, ἐν δ' ἔτος περίπου πρὸ ταύτης ὁ γάμος τῆς ἀδελφῆς, πρὸ τούτου δ' αὖθις ὅ ἔτη ὁ τῆς πρεσβυτέρας ἀδελφῆς, ἀμφο- τέρων ἐκδοθεισῶν ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, ὁ πατήρ κατὰ ταῦτα ἦν ἤδη τετελευτηκῶς, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐτελεύτησε τοῦλάχιστον πρὸ τοῦ 390 π. Χ.

(2) Πλὴν ὅτι τοῦτο ἐμφαίνει ἡ ἐπὶ μισθῷ στρατεία τῶν ἀδελφῶν πρὸς πορισμὸν χρημάτων, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ θεοῦ υἱοῦ ὅτι ἀπὸ τῆς οὐσίας τῆς ἐκείνου, τοῦ Με- νεκλέους δῆλον ὅτι, *γυμνασιάρχει* (§ 42), ἐκ παντὸς ἐν γένει τοῦ λόγου συνάγεται ὅτι ὁ πατήρ αὐτῶν ἐλαχίστην περιουσίαν κατέλιπεν.

δὴ παρ' ἀδελφῶν οὐκ εὐπόρων. Εἰν' ἄρα πιθανώτατον ὅτι ἐπίτηδες οὗτοι διέδοσαν ἔκτοτε καὶ ἐβεβαίωσαν, συναينوῦντος ὡς εἰκὸς καὶ τοῦ Μενεκλέους, τὴν περὶ προικὸς φήμην, τοῦτο μὲν ἔν' ἀποδείξωσι τὸν γάμον τῆς ἀδελφῆς τιμώτερον(1), τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα ἔν' ἐξασφαλίσωσιν αὐτῇ τὴν ἀπόδοσιν τῆς μὴ καταβληθείσης προικὸς, ἐν περιπτώσει λύσεως τοῦ γάμου, εἴτε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ γέροντος Μενεκλέους εἴτε καὶ ἄλλως.

Οἱ ἀδελφοὶ ἀπαλλαγέντες οὕτω καλῶς καὶ ἐπωφελῶς καὶ τῆς δευτέρας ἀδελφῆς, ἐστερημένοι δὲ ἰδίας περιουσίας, τρέπονται ἐπὶ τὸ στρατεύεσθαι ἐπὶ μισθῷ, ἕθεν ἤλπιζον καὶ τινα κέρδη ν' ἀποκομίσωνται, ὡς καὶ πράγματι συνέβη, διότι περιποιησάμενοί τι δεῦρο κατέπλευσαν (§ 6).

Ἄλλὰ δυστυχῶς ὁ Μενεκλῆς διέψευσε τὰς ἐλπίδας καὶ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῆς· διότι ἔτε οὗτοι ἐπανήλθον εἰς Ἀθήνας, ἐκ τῆς μετὰ Ἰφικράτους στρατείας, ἡ νεωτέρα ἀδελφή, ἦν εἶχε Μενεκλῆς, ἦν ἔτι ἄπαις, καὶ ταῦτα μετὰ τετραετίαν ὄλην ἀπὸ τοῦ γάμου (§ 6).

Διὰ τοῦ γάμου ἄρα οὐ μόνον ὁ σκοπὸς ὃν ἐπεδίωκον δὲν ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ χείρων κατέστη ἡ θέσις τῆς ἀδελφῆς, ἠναγκασμένης μὲν νὰ γηροκομῇ τὸν ὑπερήμερον Μενεκλέα, νὰ στερῆται δὲ πάσης τέρψεως, οὐδεμίαν δὲ νὰ ἔχη ἐλπίδα κληρονομίας. Διότι ἐξ ἀδιαθέτου μὲν οὐδὲν κατὰ τὸν νόμον δικαίωμα εἶχεν ἐπὶ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀνδρός(2), ἐκ διαθήκης δέ, — ἐπὶ τῇ ὑποθέσει, ἐννοεῖται, ὅτι ὁ Μενεκλῆς θὰ ἐπέθετο νὰ γράψῃ ὑπὲρ αὐτῆς διαθήκην — πλὴν ὅτι τὸ κύρος αὐτῆς, μάλιστα διὰ τὴν μεγίστην διαφορὰν τῆς ἡλικίας, εὐλόγως καὶ πειστικῶς θὰ ἠμφεσβητεῖτο, κατὰ τοὺς ὅρους τοῦ περὶ διαθηκῶν νόμου τοῦ Σόλωνος: ἐὰν μὴ μαριῶν ἢ γήρως ἢ φαρμάκων ἢ νόσου ἔνεκα ἢ γυναικὶ πιθόμενος κτέ. (3), καὶ δὴ πιθανῶς

(1) Διότι ὁ γάμος ἦν ἔγκυρος καὶ ἄνευ προικὸς· ἄλλως οὐδ' οἱ ἀντίδικοι καίπερ ἀρνούμενοι τὴν προίκα, λέγουσι διὰ τοῦτο τὸν γάμον ἄκυρον. Παραδείγματα γυναικῶν ἐκδοθειῶν ἀπρόικτων ὄρ. παρὰ Schömann, αὐτόθι σ. 233. Beauchet, αὐτόθι. τόμ. Α' σ. 253 ἐπ.

(2) Τὸ ἀττ. δίκαιον οὐδὲν, ἐν οὐδεμίᾳ τάξει, οὔτε τῷ ἀνδρὶ οὔτε τῇ γυναικὶ ἐπὶ τῆς κληρονομίας ἑκατέρου παρεῖχε δικαίωμα Beauchet, αὐτόθι. τόμ. Γ' σ. 572.

(3) Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' §§ 14, 16. Πρὸς. Ἄριστ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 35. 2. Ὑπερβ. κ. Ἀθηνογ. § 17 ἐκδ. Blass.

ἄρα θὰ ἐκηρύσσετο ἄκυρος, πάλιν τίς οἶδεν ἂν αὕτη θὰ ἐφθάνε ποτε νὰ κληρονομήσῃ τὸν Μενεκλέα. Διότι τότε οὗτος θ' ἀπέθνησκε; Καί πράγματι, ὡς ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη 30 ἔλα ἔτη τῷ γάμῳ ἐπέζησε.

Περὶ δὲ υἰοθεσίας τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν, συνεστῶτος τοῦ γάμου τῆς ἀδελφῆς, οὐδὲ σκέψις ἔδει νὰ γένηται· διότι τότε δὴ τότε οἱ ἀγχιστεῖς θὰ ἐπεκαλοῦντο ἐπιτυχῶς τὸν ἄρτι διαληφθέντα νόμον (1), θὰ καθίστατο δὲ καὶ γελοῖος ὁ θετὸς υἱός, παριστάμενος πρὸ τῶν φιλογελώτων ἐκείνων Ἀθηναίων ὡς πατέρα μὲν ἔχων τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ, οἶονεὶ δὲ μητέρα τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφήν, καὶ ταῦτα νειωτέραν αὐτοῦ οὖσαν κατὰ 12 ἔτη τοῦλάχιστον.

Ἐἴν' ἀληθὲς ὅτι ὑπελείπετο ἢ προῆ· ἀλλὰ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους καὶ ἡ ἐντεῦθεν ἐπικουρία συκίνη· διότι οὐ μόνον θὰ ἡμφεσθητεῖτο ἐπίσης—ἀφ' οὗ καὶ νῦν ἀρνοῦνται αὐτὴν οἱ διώκοντες(2)—ἀλλὰ καὶ ἂν ἡ δίκη προικὸς ἐπετύγχανε, πάλιν εἰς τοὺς ἀδελφούς, ἅτε δὴ κυρίους τῆς ἀδελφῆς, ἢ προῆς κατὰ τὸν νόμον θὰ ἐπεστρέφετο, οὐδὲν ἀποκερδαιούσης ἐκείνης. Ἐπειτα τίς εἶδε πότε θ' ἀνελαμβάνετο ἕνα χρηοιμεύσῃ τῇ γυναικί πρὸς δευτέρου γάμον.

Λοιπὸν ἦν ἀνάγκη νὰ ἐξευρεθῇ ἄλλος τις τρόπος, πάντων θεραπεύων τὰ συμφέροντα, νὰ συναινέσῃ δὲ εἰς τοῦτον καὶ ὁ Μενεκλῆς εἴτε οἴχοθεν, εἴτε καὶ πειθόμενος κατὰ μικρόν. Ἐξεῦρον δὲ οἱ διαφερόμενοι τὸν ἐξῆς τρόπον, ὃς καὶ νόμιμος ἦν καὶ οὐ λίαν ἀσυνήθης ἐν Ἀθήναις. Πρῶτον μὲν λυομένου τοῦ γάμου ἀμοιβαίᾳ συναινέσει(3) τῶν συζύγων, νὰ ἐκδοθῇ ἄλλῃ ἢ τοῦ Μενεκλέους γυνῆ, μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἑαυτοῦ (§ 8), συναινούντος δῆλον ὅτι καὶ ἐκεῖνου εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου ἀνδρός(4), ἐννοεῖται δὲ καὶ προικίζον-

(1) Διότι, ὡς γνωστόν, ἐπὶ υἰοθεσίας οἱ αὐτοὶ κατ' ἀρχὴν ὄροι ἴσχυον, οἱ καὶ ἐπὶ διαθήκης, πιθανῶς δ' ἐφηρμόζοντο κατ' ἀναλογίαν καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις κατὰ τὰς γενικὰς περὶ ἐλευθερίας τῆς βουλήσεως ἀρχάς.

(2) Ὅρα § 5: δίδομεν αὐτῶ οὐκ ἀπροικίον. ὡς οὗτος λέγει ἐκάστοτε, ἀλλὰ κτέ.

(3) Ὁ Μενεκλῆς βεβαίως ἐδύνατο καὶ μονομερῶς δι' οἷον δήποτε λόγον ἢ καὶ ἄνευ λόγου, νὰ λύσῃ τὸν γάμον, τοῦ ἀττ. δικαίου πλήρη πρὸς τοῦτο ἐλευθερίαν παρέχοντος τῷ ἀνδρὶ· προτιμήθη δ' ὅμως τὸ ἀμοιβαίᾳ συναινέσει διαζύγιον (communi consensu) χάριν τῆς γυναικός, ὑπὲρ ἧς καὶ ἐπῆλθεν, ἕνα μεταπηδήσῃ αὐτὴ ἄνευ σκανδάλου εἰς νέον γάμον.

(4) Παραδείγματα ἀνδρῶν ἐκδόντων τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας εἰς ἄλλους μνημο-

τος αὐτήν. Οὕτως ὁ Μενεκλῆς θὰ ἐξηκολούθει φιλῶν τὴν οἰκογένειαν καὶ ἀπολαύων τῶν περιποιήσεων αὐτῆς, ὡσπερ καὶ πρότερον. Καὶ πράγματι, μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, κατ' οὐδὲν ἡλαττώθη ἡ τοῦ Μενεκλέους πρὸς τὸν οἶκον τοῦ Ἐπιωνύμου προτέρα οἰκειότης καὶ ἡ πρὸς τὴν τέως σύζυγον στοργή· τοῦναντίον, ὡς οἱ ἀδελφοὶ μαρτυροῦσιν, ἐτι μᾶλλον ἠῤῥησαν (§ 11).

Εἶτα δέ, ἐπειδὴ ὁ Μενεκλῆς θὰ ἐξηκολούθει σκοπῶν πάντοτε ὅπως μὴ ἔσοιτο ἄπαις (§ 10), νὰ προβῶσιν εἰς τὴν τέλεσιν τῆς υἱοθεσίας, οὐχὶ διὰ διαθήκης (1), κινδυνευούσης μὲν πάντοτε διὰ τοὺς διειλημμένους νομίμους λόγους ν' ἀκυρωθῇ, μελλούσης δὲ νὰ ἐσχύσῃ μόνον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ διαθέτου, ἀλλὰ ζῶντος τοῦ Μενεκλέους καὶ ἔργῳ (§ 44) εὐθὺς ὡς μετὰ πάροδον χρόνου τινὸς ἠθέλε καταστῆ δυνατόν, πιστουμένης δημοσίᾳ τῆς εἰσποιήσεως (2) διὰ τῆς εἰς τοὺς

νεύομεν λ. γ. τὸ τοῦ Πρωτομάχου ὅστις ἐπέβη ἐμελλε νὰ λάτῃ εἰς δεύτερον γάμον ἐπίκληρον εὐπορον, ἔπειτα τὸν ἑαυτοῦ γνωρίμον Θούκριτον ἵνα λάτῃ γυναῖκα τὴν σύμδιον αὐτοῦ (Δημ. π. Εὐδουλίδ. § 41). Ἐπίσης τὸ τοῦ Τιμοκράτους παραχωρήσαντος Ἀρόβῳ εἰς γάμον τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα, ἐπειδὴ ἐπίκληρον λαμβάνειν ἐμελλε (Δημ. π. Ὀνητορ. Α. ἐν Ὑπόθ.) Πλουτάρχ. β. Περικλ. 24.

(1) Ὁ τρόπος οὗτος ἦν ὁ πολλῶ μᾶλλον συνηθής, κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα ὁ Σόλων διὰ τοῦ περὶ διαθηκῶν νόμου εἰς τοῦτο ἰδίᾳ ἀπέβλεψεν, ἵν' ἐξασφαλίσῃ ὀφθαλμῶν ὅτι τὸ ἀγνόν τῆς υἱοθεσίας, χωρούσης, ὡσπερ καὶ ἡ διαθήκη αὐτή, μόνον ἐλλείψει τέκνων γνησίων ἀρρένων. Ὅθεν δυνάμεθα εἰπεῖν ὅτι, κατὰ κανόνα, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ διαθήκη, περιεῖχεν ἀεὶ καὶ ποίησιν υἱοῦ, ἵνα μὴ ὁ οἶκος ἐξερημωθῇ, τοῦ διαθέτου ἀποθνήσκοντος ἀπαιδός. Τοιαύτη δὲ πιθανῶς εἶνε καὶ ἡ ἔννοια ὧν ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ π. τ. Ἀριστάρχ. κληρ. § 9 διδάσκει: οἶμαι τοῖνυν πάντας ὑμᾶς εἰδέναί, ὧ ἄ., ὅτι κατὰ διαθήκας αἱ εἰσαγωγαὶ τῶν εἰσποιήτων γίνονται, διδόντων τὰ ἑαυτῶν καὶ ὑεῖς παρόντων, ἄλλως δὲ οὐκ ἔστιν. Ἐντεῦθεν ὅμως οὐδαμῶς ἐπιτεταί οὔτε ὅτι τις δὲν ἐδύνατο διαθέσθαι τὰ ἑαυτοῦ διὰ διαθήκης, χωρὶς νὰ υἱοθετήσῃ, οὔτε ἔτι ἤττον ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ ποιήσῃται υἱὸν ἔργῳ καὶ ἐν ζωῇ, (inter vivos), διὰ δημοσίας δηλώσεως, ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον καὶ ὁ Μενεκλῆς, ὡς αὐτὸς αὐθις ὁ ῥήτωρ μαρτυρεῖ λέγων (§ 25): Οἶμαι δὲ καὶ τοῦτον εἶ τις ἐρωτήσειεν αὐτὸν τί δή ποτ' ἂν ἐποίησεν εἰς τὴν αὐτὴν τύχην ἐκείνῳ καταστάς, οὐκ (ἂν) ἄλλ' οὐδὲν εἰπεῖν ἢ ὅτι ἐποιήσεται ἂν... καὶ ὄφρα ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον νόμον ἢ ποίησις ἐγένετο ἂν, καθ' ὃν περὶ ἡ ἐμῆ, Πρὸλ. Beauchet, ἀνθ. τόμ. Γ' σ. 691 ἔπ.

(2) Ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Beauchet (ἀνθ. τόμ. Β' σ. 9 ἔπ.) ἡ ἔργῳ ποίησις υἱοῦ προηγῆθη πάντως διὰ τῆς διαθήκης, οὕσα προγενεστέρα αὐτῆς καὶ μόνη ἐν ἀρχαιοτάτοις χρόνοις ἐν χρήσει. Ὡς ὅμως νοεῖ ἕκαστος, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ πράξις τῆς υἱοθεσίας, ἵνα δύνηται νὰ παράγῃ νομικὰ ἀποτελέσματα, ἔδει πάντως νὰ ὑπόκειτα εἰς ἀναγκαίως τινὰς διατυπώσεις, δημοσίᾳ τελουμένας, οἷον ἡ εἰσαγωγή εἰς τοὺς φράκτας καὶ ἡ ἐγγραφή εἰς τὸ κοινὸν γραμματεῖον, ἐπίσης ἢ εἰς τοὺς δημότας ἐγγραφή

φράτερας εισαγωγῆς τοῦ θετοῦ υἱοῦ καὶ τῆς ἐγγραφῆς αὐτοῦ εἰς τοὺς δημότας καὶ εἰς τοὺς ὀργεῶνας, οὕτως ὥστε ὁ θετός υἱὸς νὰ

καὶ ἡ εἰς τοὺς ὀργεῶνας καὶ εἰς τὴν ἄλλη. "Ἐπειτα, εἰ καὶ ὁ αὐτὸς ῥήτωρ ἐν τῷ π. τ. Ἀπολλοδ. κληρ. § 16 λέγει περὶ τῆς εισαγωγῆς εἰς τοὺς γεννήτας καὶ τοὺς φράτερας: *ἔστι δ' αὐτοῖς νόμος ὁ αὐτός, ἐὰν τέ τινα φύσει γεγονότα εισάγη τις ἐὰν τι ποιητόν, ἀδύνατον ἡμῖν φαίνεται νὰ μὴ ἐγίνετο διάκρισις μεταξύ γεννησίων καὶ ποιητῶν τέκνων, κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν διατυπώσεων τούτων ἐπὶ υἰοθεσίας, ἔτι δὲ μᾶλλον μεταξὺ ἀνήθων καὶ ἐφήθων τέκνων θετῶν.* Ὁ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους λ. γ. υἰοθετηθεὶς, ὅτε ἡ ποίησις ἐγένετο, ἦν ἤδη ἀνὴρ τριακοντούτης περίπου καὶ δὴ ἄρα ἐγγεγραμμένος ἔν τε τοῖς γραμματεῖσι τῶν φρατέρων καὶ ὀργεῶνων ὑπὸ τοῦ φύσει πατρὸς αὐτοῦ, ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῷ ληξιαρχικῷ γραμματεῖῳ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς καταλόγοις τοῦ δήμου καὶ τῆς φυλῆς Ἐπωνύμου τοῦ Ἀγαρνέως, ὡς γόνυ ἐκείνου υἱός. Αἱ νόμοι ἐγγραφῆς αὐταὶ τί ἐγένοντο; Δὲν μετεβάλλοντο; Βεβαίως ἐπὶ τῇ ποίησι μετεβάλλοντο, ἀφ' οὗ αὐτὸς ὁ λέγων διαρρηθῆν μαρτυρεῖ λέγων (§ 42): *καὶ ἐγυμνασιόχορον ἐν τῷ δήμῳ καὶ τὰς στρατείας, ὅσα ἐγένοντο ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, ἐσοπαύεμαι ἐν τῇ φυλῇ τῇ ἐκείνου καὶ ἐν τῷ δήμῳ.*

Ἐπειτα ἂν ἐπὶ πάντων ἐν γενεῖ τῶν παιδῶν, κατὰ τὴν ἐγγραφὴν αὐτῶν ἐν τῷ φρατρικῷ γραμματεῖῳ, ἀπητήτο ἡ ἔνορκος βεβαίωσις τοῦ πατρὸς, ὅτι ὁ εισαγόμενος παῖς ἦν υἱὸς αὐτοῦ γνήσιος ἐξ ἀστῆς καὶ ἐγγυητῆς γυναικίος, ταῦτο δὲ πάλιν σὺν ἄλλοις ἐξ-τάξτεο κατὰ τὴν εἰς τὸ ληξιαρχ. γραμματεῖον ἐγγραφὴν τὴν ἐφήθων, διατί αὐθι, ὅσακις μάλιστα ὁ υἰοθετούμενος ἦν ἤδη ἀνὴρ, ὁ υἰοθετῶν νὰ ὁμνῆ ὅτι οὗτος ἦν ἐξ ἀστῆς καὶ ὀρθῶς γεγονώς. Ἐντεῦθεν ἐπιταί ὅτι ἡ εἰς τοὺς φράτερας εισαγωγὴ καὶ ἡ εἰς τοὺς δημότας καὶ τοὺς ὀργεῶνας ἐγγραφὴ, ἦσαν οὐχὶ ἀπλατῆ ἐπαναλήψεις, ἀλλὰ διατυπώσεις ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπιβεβλημένοι, τούτο μὲν πρὸς πίστωσιν τῆς περὶ τῆς ἔργῳ (οὐχὶ διὰ διαθέκης) υἰοθεσίας βουλήσεως τοῦ τε θετοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ, τούτο δὲ νὰ μὴ λάθρα καὶ παρὰ τὸν νόμον, διὰ τῆς υἰοθεσίας εισαγόμενοι, μετέχῃσι τῆς πολιτείας ἄνθρωποι μὴ ἀμφοτέρωθεν ἐξ ἀστῶν καὶ κατὰ τοὺς νόμους γεγονότες (Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολιτ. κεφ. 42). Οὐδαμῶς ἄρα συμφωνοῦμεν τῷ Beauchet (αὐτὸθ. τόμ. Β' σ. 10 ἐπ.) διδάσκοντι, ὅτι καὶ ἄνευ τῶν διατυπώσεων τούτων ἡ υἰοθεσία ἦν ἐγκυρὰ συντελουμένη διὰ τῆς ἀπλῆς συμπτώσεως τῶν βουλήσεων, σαφῶς ἐκπεφρασμένων, τοῦ τε υἰοθετοῦντος καὶ τοῦ υἰοθετουμένου. Τοιαύτη λύσις ἄγει εἰς τὸ ἐξῆς ἄτοπον, ὅτι τις ἐδύνατο νὰ ἦ μὲν θετός υἱὸς τοῦ δέινο; καὶ νὰ μετέχη τῆς ἀρχιστείας, καίπερ ἀπορριφθείσης τῆς ἐγγραφῆς αὐτοῦ ὑπὸ τῶν δημοτῶν, νὰ ἐξακολουθῇ δ' ἅμα ἀνήκων εἰς τὸν τοῦ φύσει πατρὸς οἶκον καὶ ὡς γνήσιος ἐκείνου υἱός νὰ πολιτευθῆται, νὰ στρατεύηται, νὰ ἐκκλησιάσῃ κλ. κλ. ἅ πάντα προδήλως ὑπεναντία πρὸς τὸ πολιτειακὸν σύστημα τῶν Ἀθηναίων.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν διὰ διαθέκης υἰοθεσίαν, ἡ βούλησις τοῦ υἰοθετοῦντος ἐξεδηλοῦτο μὲν δι' αὐτῆς, ἐβεβαιούτο δ' εἴτα διὰ τῆς ἐπιδικασίας, ἐν ᾗ ἐπὶ τῆς ἔργῳ μετὰ ζώντων υἰοθεσίας, ἂν αἱ διαληφθεῖσαι ἐπίσημοι διατυπώσεις ἔλειπον ἢ μὴ ἦσαν ἀναγκαῖαι, δὲν βλέπομεν κατὰ τίνα ἄλλον τρόπον θὰ ἐβεβαιούτο νομίμως ἡ περὶ υἰοθεσίας βούλησις τοῦ τε θετοῦ πατρὸς καὶ τοῦ ποιητοῦ υἱοῦ, ἂν μάλιστα οὗτος ἐτύγχανεν ἀνήλικος ὄν. Πλεονα περὶ τούτων, εἰ καὶ ἱκανὰ ἔχομεν ἔτι νὰ παρατηρήσωμεν, ἀδύνατον εἶνε παρεκδοτικῶς νὰ προσθῶμεν ἐνταῦθα.

καταλάβῃ μὲν περιφκνῶς καὶ παραχρῆμα τὴν θέσιν νομίμου τέκνου παρὰ τῇ Μενεκλεί, ἅμα δὲ ν' ἀναλάβῃ συμπράττων ἐκείνῳ καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας αὐτοῦ (1). Οὕτω δὲ πράγματι πάντα ταῦτα καὶ ἐγένοντο.

Ὁ θετὸς υἱὸς οὐτ' ἀμελῆς οὐτ' ἀγνώμων τὸ παράπαν πρὸς τὸν πατέρα ἐδείχθη, καθάπερ ἄλλως μετὰ πολλῆς θέρμης διατείνεται, καὶ μάρτυρας προσαγόμενος (§ 37) καὶ τοὺς δημότας ἅπαντας μαρτυρόμενος (§§ 18, 36, 45)· τὸνναντίον, καὶ ζῶντα ὥσπερ γόνιφ ὄντια πατέρα ἑαυτοῦ ἐθεράπευε καὶ ἡσχύνετο, καὶ αὐτὸς καὶ ἡ γυνὴ ἢ αὐτοῦ, καὶ τῷ παιδίφ ἔθειο τὸ ὄνομα τὸ ἐκείνου καὶ τελευτήσαντα ἔθαπεν ἀξίως ἐκείνου τε καὶ ἑαυτοῦ. . . καὶ πάντα τὰλλα. . . ὡς οἶόν τε κάλλιστα ἐποίησεν, ὥστε τοὺς δημότας ἐπαίνεῖν ἅπαντας.

Τοιαύτην τινὰ φανταζόμεθα τὴν ὑπόθεσιν. Ὡς βλέπει ἕκαστος, αὕτη ἐμφανίζει πολλὰ τὰ τρωτὰ καὶ ὑποπτα, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ποίησιν τοῦ θετοῦ υἱοῦ. Τῷ ὄντι ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία τοῦ Μενεκλέους, ἡ ὑπερβάλλουσα στοργὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν οἶκον Ἐπώνυμου τοῦ Ἀχαρνέως, ἐπιδειχθεῖσα μάλιστα ὅτ' ἔμεινε μόνος, τελευτησάσης αὐτῷ τῆς προτέρας γυναικὸς, ἡ εὐπορία αὐτοῦ, τοῦναντίον ἢ σχεδὸν πενία τοῦ θετοῦ υἱοῦ καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, τὸ ἄκρως νεαρὸν τῆς δευτέρας γυναικὸς, τὸ κατὰ συνθήκην διαζύγιον καὶ ἡ ἔκδοσις αὐτῆς Ἡλείφ τῷ Σφητιφ, τῇ συναινέσει ἢ μᾶλλον τῇ ὑποδείξει αὐτοῦ τοῦ Μενεκλέους, ἢ μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου ἐξακολούθησις τῶν στενῶν σχέσεων τοῦ γέροντος πρὸς τὴν οἰκογένειαν τῆς τέως συμβίου, μέχρι τῆς τελέσεως τῆς υἱοθεσίας, ἴσως δὲ καὶ μετ' αὐτήν, πάντα ταῦτα, λέγομεν, καθίστασαν σφόδρα ὑποπτον τὴν ποίησιν, συνηγοροῦντα ἰσχυρῶς ὑπὲρ τῆς ἰσχυρίσεως τοῦ διώκοντος ὅτι ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ παρανοῶν καὶ γυναικὶ πιθόμενος ἐποίησατο υἷόν τὸν τῆς τέως γυναικὸς ἀδελφόν. Προσθῶμεν δ'

(1) Οὕτω λ. γ. πρὸς λύσιν τῆς μεταξύ τῶν δύο ἀδελφῶν διαφορᾶς διὰ διαιτητῶν ὁ θετὸς υἱὸς συναποφασίζει μετὰ τοῦ πατρός (§ 29 ἐπ.): ἔδοξεν ἡμῖν χοῖναι, ἵνα μὴ ποτε εἴη τις ἐμὲ φιλοζωρηματεῖν. . . ἐπιτρέψαι τῷ τε κηδεστῇ τῷ τούτου καὶ τοῖς φίλοις διαιτησῶν. . . καὶ ἡμεῖς. . . οὕτως ἐπιτρέπομεν καὶ ἐκείνοι ὁμόσαντες ἡμῖν. . . διήτησαν ἡμᾶς ἀποσιῆσαι κτέ. Πρὸβλ. ἐτι § 39 ἐπ. Ἐν τῷ π. τ. Ἀπολλοδ. κλ. § 15, ὁ θετὸς πατὴρ τοσοῦτο παρίσταται σπεύδων, ὥστε ἑυθέως (τὸν μέλλοντα ποιητῶν υἷόν) λαβῶν ὄχει ἔχων πρὸς αὐτὸν καὶ πάντα τὰ αὐτοῦ διοικεῖν παρέδωκε κτέ. πρὸ τῆς τελέσεως τῆς υἱοθεσίας.

ὅτι καὶ ὁ φεύγων, ὁ μαρτυρήσας ὄηλον ὅτι οὐκ ἐπίδικον εἶναι τὸν Μενεκλέους κληρον, ὄντος ἐκείνου υἱοῦ, ἦν αὐτὸς ὁ πενθερὸς τοῦ θετοῦ υἱοῦ, ὁ Φιλωνίδης, οὗ τὴν θυγατέρα οὗτος ἔγημε, κατ' ἐκλογὴν αὐθις καὶ τῇ ὑποδείξει, ὡς λέγει, τοῦ Μενεκλέους (1).

Μᾶλλον ὑποπτος ὑπόθεσις σπανίως ἴσως προεβλήθη πρὸς ὑπερασπισιν τῷ Ἰσαίῳ, διὰ δὲ τοῦτο εἶνε πολλῆς προσοχῆς ἄξιος ὁ τρόπος καθ' ὃν ὁ ρήτωρ εὐφυῶς ἅμα καὶ προσφυῶς ὑπερασπίζει αὐτήν, τὰ μὲν τρωτὰ κατὰ τὸ ἐνὸν συγκαλύπτων καὶ ἐμφανίζων ἐπὶ τὸ εὐπρεπέστερον, τὰ δὲ ὑπὲρ τῶν πελατῶν αὐτοῦ νομικὰ καὶ ἄλλα ἐπιχειρήματα ἐξαίρων καὶ πολλαχῶς ἐρμηνεύων, εἰς ἓν δὲ σὺν τοῖς ἄλλοις ἰδίᾳ ἀποβλέπων, πῶς ὄηλον ὅτι ν' ἀποδείξῃ οὐ μόνον ἀσεβῆ (2), ἀλλ' ἀνωφελῆ καὶ ἄσκοπον κατ' οὐσίαν τὸν ἀγῶνα τοῦ διώκοντος, ὑπὸ μοχθηρίας μόνον κινουμένου, ἄνευ οὐδενὸς πλέον χρηματικοῦ συμφέροντος (3), πρὸς ἀκύρωσιν τῆς υἰοθεσίας ἀπλῶς (4). Γινώσκων δὲ τὸ φιλόσκαμμον τῶν ἀθηναίων δικαστῶν, καὶ τούτου χρῆσιν ποιεῖται διδοὺς αὐτοῖς ἀφορμὴν πρὸς γέλωτα, οὐχ' ἅπαξ ἀλλὰ τρίς (5), ὅταν ὁ θετὸς υἱὸς ἀποκαλεῖ θεῖον τὸν διώκοντα. Ἐνθυμηθῶμεν δ' ὅτι, ὡς ἤδη ἐδείχθη, κατὰ τὴν δίκην εἰσεπρεσβύται ἀμφοτέροι, οὗτος μὲν ἤθετῆς καὶ πλέον ἴσως, ἐκεῖνος δὲ ὑπερεβδομηκοντούτης (6).

(1) Οὗτω νοητέον τὰ ἐν § 18: *Πραχθέντιον δὲ τούτων ἐσκόπει ὁ Μενεκλῆς γυναῖκά μοι, καὶ ἔφη με χοῖναι γῆμαι καὶ ἐγὼ λαμβάνω τὴν τοῦ Φιλωνίδου θυγατέρα*. Ὁμοίως ἐνόησε ταῦτα καὶ ὁ Dareste: *Quand tout cela fut fait Ménécclés me chercha une femme et dit qu' il fallait me marier. Je recus donc la fille de Philonide*.

(2) Ὁρ. § 2 1, 15, 46.

(3) Ὁρ. § 2 27, 35, 41: *ἔστι γὰρ ὑπόλοιπον οὐδὲ ἓν, ὡς καὶ ἡμᾶς οἴομαι αἰσθάνεσθαι*. Καὶ κατωτ. § 47: *Μὴ οὖν, ὦ ἄνδρες, πεισθέντες ὑπὸ τούτων ἀφέληλησθέ μου τὸ ὄνομα τῆς κληρονομίας, ὃ ἔτι μόνον λοιπὸν ἔστιν*.

(4) Διότι οὕτως ἦν ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς δίκης ψευδομαρτυριῶν, κατεδικασθέντος ὄηλον ὅτι τοῦ μάρτυρος ὡς τὴ ψευδῆ διαμαρτυρήσαντος, νὰ κηρυχθῆ ἄκυρος ἡ υἰοθεσία (§ 2): *ὁ μάρτυς διεμαρτύρησε τἀληθῆ (§ 47): μὴ οὖν... ἄκυρον τὴν ποιήσιν καταστήσητε*.

(5) Ὁρ. §§ 1, 24, 35.

(6) Βεβαίως ὁ φιλολοσίας Διονύσιος πάντ' ἄλλον λόγον ἢ τούτον ἰδύνατο νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει, ὅς● συγχρίνων τὰ προοίμια τῶν λόγων Ἰσαίου καὶ Λυσίου καὶ τὸν χαρακτηριστῆρα ἐκάτερου, λέγει (ἐν Κρίσει Ἰσαίου § 11): *τίς ἂν οὖν οὐκ ἂν ὁμολογήσειε τὸν μὲν Λυσίου νέον καὶ ἰδιώτην καὶ ἀπράγμονα ἀρχέντυπὸν τινα εἶναι τῆς ἀληθείας, διαφέροντα ἐκείνης οὐδ' ὅτιοῦν, τὸν ἕτερον δὲ ἀπόγραφόν τινα καὶ οὐ λαν-*

Κυρίως εἰπεῖν δύο εἰσὶν οἱ νόμιμοι λόγοι, ἐφ' οὓς στηρίζει τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ ἐπὶ ψευδεὶ δικαμαρτυρίᾳ διωκομένου Φιλωνίδου, καὶ δὴ ἄρα καὶ τὴν τοῦ θετοῦ υἱοῦ, οὗ τῆς ποιήσεως διὰ τῆς δίκης ψευδομαρτυρίων σκοπεῖται ἡ ἀκύρωσις· α') ὅτι ἡ υἰοθεσία προσηκόντως τε καὶ κατὰ τοὺς νόμους ἐγένετο (§§ 2, 13), τηρηθεισῶν ἀπαρῶν τῶν νομίμων διατυπώσεων διὰ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ ἐγγραφῆς τοῦ θετοῦ υἱοῦ εἰς τε τοὺς φράτερας, τοὺς δημότας καὶ τοὺς ὀργεῶνας (§§ 14, 16, 45), ὅτι δ' ἡ ποίησις οὕτως ὄντως ἐγένετο οἷ τε φράτερες καὶ οἱ δημόται καὶ οἱ ὀργεῶνες μεμαρτυρήκασιν, καὶ κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἀντίδικοι, πρὸς γὰρ τὴν ποίησιν αὐτὴν, λόγον οὐδ' ὄντιον ἔδυναντ' ἂν ἀντιπεῖν (§ 17)· β') ὅτι ὁ θετός υἱὸς τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ταύτης ὡς υἱοῦ ποιητοῦ τοῦ Μενεκλέους οὐκ ἀπὸ ἐνόου ἢ δύο, ἀλλ' ἀπὸ τριῶν καὶ εἴκοσιν ἐτών, (§§ 15, 45) δημοσίᾳ τε καὶ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀπολαύει, ὅτι δ' ἐκ τούτου τῷ χρόνῳ, τοσοῦτον ὄντι, οὐ μόνον οὐδὲν ἐκεῖνος μετέγνω τῶν πεπραγμένων ἐαυτοῦ (§ 15) ἀλλ' οὐδεὶς οὐδέποτε ἠμφισβήτησεν αὐτῷ τὴν ιδιότητα ταύτην, οὐδ' αὐτὸς ὁ διώκων· τούναντίον μάλιστα οὗτος, ζῶντος ἐκεῖνου, καὶ ἀνεγνώρισεν αὐτήν, δοὺς τῷ θετῷ υἱῷ καὶ λαθῶν παρ' αὐτοῦ ὄρκους φιλίας ἐπὶ τῇ διαλύσει διαφορᾶς περὶ μέρους τινὸς ἀμφισβητουμένου χωρίου (§§ 32 ἐπ. 38 ἐπ.). Ἐν ἄλλοις λόγοις, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς νομίμου αὐτοῦ ιδιότητος ὡς υἱοῦ ποιητοῦ, πλὴν τῶν ἄλλων νομίμων ἀποδείξεων, ὡς ὡς εἴρηται παρέσχετο, ἐπικαλεῖται καὶ τὴν παρὰ γάλλοις λεγομένην possession d' état (1).

θάνοντα ὅτι πλεῖστασι ὀητορικῇ τέχνῃ; Τοσοῦτον δυσμενῶς αἰεὶ κρίνει τὸν Ἰσαίον καθόλου ὁ Διονύσιος, ὥστε οὐκ ἀδίκως ἴσως θὰ ἐδύνατό τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτοῦ ὅτι περὶ τοῦ φίλου αὐτοῦ Καικιλίου λέγει ὁ οὐ πολὺ ἀμφοτέρων (τούτων μεταγενέστερος, εἰ μὴ σύγχρονος, ἀγνωστος συγγραφεὺς τοῦ Περὶ Ὑψους Κεφ. 32 § 8: φίλων γὰρ τὸν Ἀνυσίαν ὡς οὐδ' αὐτὸς αὐτὸν, ὅμως μᾶλλον μισεῖ τῷ παντὶ Πλάτωνα ἢ Ἀνυσίαν φιλεῖ. Ἐπ. ἡμέτερα Ἑρμην. καὶ Διορθ. εἰς τὸ περὶ Ὑψους τοῦ Διονυσίου κλ. ἐν Ἀθηνᾶς τόμ. ΔΒ'.

(1) Οἰκοθεν νοεῖ ἕκαστος ὅτι ὁ τρόπος οὗτος ἀποδείξεως, ἐφ' ὧν ἰδίᾳ θεμάτων σήμερον ἀπαιτεῖται ἡ σύνταξις ληξιαρχ. πράξεως, εἶνε τῶν ἀρχαϊκωτάτων καὶ ἀπλουστάτων, προσθῶμεν δὲ καὶ ἀσφαλεστάτων. Διὸ καὶ νῦν ἔτι, ἐν ἐλλείψει ληξιαρχ. πράξεων, ἢ ὑσάνις αὐταὶ κατεστράφησαν ἢ δὲν παρέχουσιν τελείαν πίστιν, κατ' ἀνάγκην προσφεύγομεν εἰς αὐτόν, ἡμεῖς μὲν πάνυ συνήθως, οἱ δὲ γάλλοι καθ' ὀρισμένους περιστάσεις, οἷον λ. χ. τὴν τοῦ ἄρθρ. 320. Ἄστ. κώδ. πρὸς ἀπόδειξιν τῆς νομίμου υἰότητος, τῶν ἀποδεικτικῶν συντόμως ἐκφραζομένων διὰ τῶν νομικῶν ὄρων

Καὶ ἤδη ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς δίκης αὐτῆς.

Ὡς ἐκ τοῦ ὄλου λόγου συνάγεται ὁ θετὸς υἱὸς εὐθὺς ὡς ἐποιήθη ἀνέλαβε τὴν διαχείρισιν τῆς περιουσίας τοῦ Μενεκλέους, ἐκείνου δὲ τελευτήσαντος κατέλαβε πᾶσαν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ καὶ ταῦτα αὐτοδικαίως, κατὰ τὸν νόμον, ἄνευ παρεμβάσεως τῆς Ἀρχῆς, ἅτε δὴ ἔργῳ καὶ οὐ διαθήκῃ εἰσποιηθεὶς. Ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἵνα ἐκβάλῃ τοῦ οἴκου (§ 33) τὸν ποιητὸν υἱόν, οὐ τὴν υἰοθεσίαν ἄλλως ἐνόμιζε παράνομον, δι' αἰτήσεως πρὸς τὸν Ἀρχοντα (1), ἐπίσης λήξεως (2) καλουμένης, ἐξηγήσατο ὡς ἐγγυτάτω γένει προσήκων τὴν εἰς αὐτὸν ἐπιδικασίαν τοῦ Μενεκλέους κλήρου, χαρακτηρίζων αὐτὸν ὡς ἐπίδικον, ἠλείψει νομίμου κατιόντος. Κατ' ἀνάγκην τότε ὁ θετὸς υἱὸς, πρὸς περιφρούρησιν τῶν ἑαυτοῦ κληρονομικῶν δικαιωμάτων, ἵνα δὲ διακωλύσῃ τὴν πρόσοδον τῆς ἐπιδικασίας, ὑπέβαλε διαμαρτυρίαν, μάρτυρι χρώμενος τῷ πενθερῷ αὐτοῦ Φιλωνίδῃ μαρτυροῦντι ὅτι ὁ Μενεκλέους κληρὸς οὐκ ἔστιν ἐπίδικος, ἐκείνου καταλιπόντος υἱόν, προσηγόντως τε καὶ κατὰ τοὺς νόμους ποιηθέντος (3).

Κατὰ τῆς διαμαρτυρίας ταύτης εἰσῆχθη ἡ δίκη *ψευδομαρτυ-*

nomen, tractatus, fama. Ὁρ. Aubry & Rau, D. Civ. Franc. τόμ. ἡ σ. 11 ἐπ. Ὁ Ἰσαῖος ἐν τῷ παρόντι λόγῳ κατ' ἐπικουρίαν, ὡς εἰπεῖν, ἐπικαλεῖται τὴν ἀπόλαυσιν τῆς τοῦ θετοῦ υἱοῦ ιδιότητος, πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι οὐ μόνον ἐποιήθη νομίμως ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πάντων καθόλου τῶν πολιτῶν καὶ ὑπὸ τοῦ δήμου καὶ ὑπ' αὐτῶν τοῦ ἀντιδίκου θείου ἀνεγνωρίσθη πάντοτε ὡς ποιητὸς ἐκείνου υἱός, οὗ τὸ μὲν ὄνομα ἔφερεν ἐν τοῖς δημοσίοις καταλόγοις καὶ πίναξι, τὴν δὲ προστασίαν κατ' ἀγάπην ἔσχε μέχρι τέλους, θεωρούμενος ὑπ' αὐτοῦ ὡς υἱός, καὶ ταῦτα ἐπὶ χρόνον μακρόν. Δῆλα δὴ πλείω ἢ ὅσα ἐνδεικτικῶς ἀπαιτεῖ ἐν ἄρθρ. 321 ὁ γαλλ. ἀστ. κώδιξ πρὸς ἀπόδειξιν τῆς possession d' état ἐν τῇ περιπτώσει νομίμου υἰότητος.

(1) Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. Κεφ. 56. 6. — Δημοσθ. κ. Στεφ. Β' § 29. πρ. Μακάρτ. § 16. — Ἰσ. π. τ. Φιλοκτ. κλ. § 12. Συμφωνοῦμεν τῷ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 602, τόμ. Α' σ. 443) διδάσκοντι ὅτι ἀπητήτετο ἔγγραφος αἴτησις πρὸς τὸν Ἀρχοντα. Ἰσ. π. τ. Πύρρ. κλ. § 30. Νικοστρ. κλ. § 2.

(2) Ἰσ. π. τ. Δικαιογ. κλ. § 17. — Πολυδεύκ. Η' 29. — Ἀρροκρ. λ. λήξεις.

(3) Δαξάζομεν ὅτι κατὰ τὸν νόμον ἡ διαμαρτυρία εἶδει νὰ ἦ πλήρης, νὰ ὀρίζηται δῆλον ὅτι ἐν αὐτῇ οὐ μόνον ὅτι ὁ τοῦ δεινὸς κληρὸς οὐκ ἔστιν ἐπίδικος, ὄντος τῷ τελευτήσαντι υἱοῦ, ὡς συντόμως λέγεται ἐν τῇ § 2, ἀλλὰ προσέτι νὰ προσδιορίζηται ὅτι ὁ υἱὸς οὗτος, εἴτε γόνῳ γεγονώς εἴτε ποιητός, ἐγεννήθη ἢ ἐποιήθη κατὰ τοὺς νόμους. Τὸν πλήρη τύπον βλέπομεν παρὰ Δημοσθ. π. Λεωχάρ. § 46.

οίων (1), τύποις μὲν κατὰ τοῦ μάρτυρος, πράγματι δὲ κατὰ τοῦ ἀξιουόντος ὅτι ἐποιήθη νομίμως καὶ προσηκόντως.

Κατ' ἀκριβείαν ἄρα δύο εἰσὶ τὰ υποβαλλόμενα τῇ Δικαστηρίῳ πρὸς ἐπίλυσιν ζητήματα: 1) ὕπάρχει ὄντος ποιήσις υἱοῦ; 2) ἢ ποιήσις αὕτη εἶνε νόμιμος καὶ ἀνέγκλητος κατὰ τὸν Σόλωνος νόμον;

Ἡ λύσις τοῦ πρώτου ζητήματος ἐλαχίστην, μᾶλλον δὲ οὐδεμίαν ἐμφανίζει δυσκολίαν, τοσούτων μαρτύρων μαρτυρούντων ὅτι ὁ λέγων ὄντως ἐποιήθη ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, εἰ δὲ περὶ τούτου μόνον ἦν ἡ διαμαρτυρία, βεβαίως ἢ κατὰ τοῦ Φιλωνίδου δίκη περὶ ψευδοῦς μαρτυρίας ἔδει ν' ἀπορριφθῆ. Ὅσον ὅμως ἀφορᾷ εἰς τὸ δεύτερον

(1) Λέγομεν δ. *ψευδομαρτυρίων* ἀντὶ δ. *ψευδομαρτυριῶν*, διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ Κοδῆτου (Var. Lect. ἐκδ. β' σ. 623) ἀποφαινομένου: *Analogia et usus ψευδομαρτυρίων et ψευδομαρτυρία verum esse docent, scribae ψευδομαρτυρία Graecum esse opinantur, quae forma cum analogia pugnans plane barbara est. . . . Unus Platonis locus nescio quo pacto intactus et integer evasit in Theaet. p. 148 B. ὥστε μοι δοκεῖ ὁ Θεόδωρος οὐκ ἔνοχος τοῖς ψευδομαρτυρίαις ἔσεσθαι, ad quam normam caeteri omnes loci tandem aliquando corrigantur.* Ἐπίσης ὁ Βλάσιος ἐν ἐκδ. Ὑπερείδ. κ. Φιλιππίδ. § 12 τῷ αὐτῷ πλατων. χωρίῳ στοιχῶν ἐξέδωκε: *τοῖς τῶν ψευδομαρτυριῶν.* Τὴν γνώμην δὲ τῶν ἐπιφανεστάτων τούτων ἀνδρῶν λαμπρῶς ἐπεκύρωσε τὸ ἐν Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 59. 6 περὶ τῶν θεσμοθετῶν ἀναγινωσκόμενον, ὅτι οὗτοι εἰσάγουσι καὶ τὰ *ψευδομαρτυρία* (τὰ) ἐξ Ἀρείου Πάγου, ἀνθ' οὗ ὁ μὲν αἰδίδιμος διδάσκαλος ἡμῶν Κόντος (ἐν Ἀθην. τῆμ. Δ' σ. 172) τῷ Πολυδεύκ. Η'. 88 ἀκολουθῶν, ἀνέγνω: καὶ τὰς τῶν *ψευδομαρτυριῶν* (τῶν) ἐξ Ἀρείου Πάγου, ὁ δὲ Βλάσιος (ἐν ἐκδ. Δ'): καὶ τὰς *ψευδομαρτυριῶν* (τῶν) ἐξ Ἀρείου Πάγου.

Παρά τῷ Ἰσαίῳ, κατὰ τὰ Χ/φα, ἐν τῷ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 4 κεῖται: *τὴν τῶν ψευδομαρτυριῶν δίκην εἴλομεν, ἐν δὲ τῷ υ'. Εὐφιλήτ. § 5: πῶς ἂν τις ὑμῶν καταγνοῖ ψευδομαρτυρίαν Δημοσίου τοιούτου κτέ. Καὶ ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῶν χωρίων τούτων πάντες οἱ ἐκδῶται ἀντί: ψευδομαρτυριῶν ἐξέδωσαν, ἀκολουθῶν τῷ Reiske, ψευδομαρτυριῶν (ὡς ἄλλως ἐν τοῖς αὐτοῖς Χ/φοῖς πανταχοῦ ἀναγινώσκονται: τ. Πύρρ. κλήρ. §§ 24, 54. Νικοστράτ. κλ. § 17. Δικαιογ. κλ. §§ 12, 15, 17, 19. Ἀγν. κλ. §§ 45, 65) πλὴν τοῦ Wyse ἐκδόντος: ψευδομαρτυριῶν. Ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ ἀντί: ψευδομαρτυρίαν, ὃ περιφανῶς ἐσφαλμένον, πρῶτος ὁ Schömann (αὐτῶν σ. 483) ἤκασε: ψευδομαρτυριῶν. τούτῳ δὲ πάντες οἱ ἐκδῶται ἠκολούθησαν, πλὴν αὐθις τοῦ Wyse ἐκδόντος: ψευδομαρτυριῶν. Καθ' ἡμᾶς ἐν τῷ δευτέρῳ τούτῳ χωρίῳ, ὡς ἐπίσης καὶ ἐν Δημοσθ. πρ. Σπουδ. § 16: *κινδυνεύει τὴν ψευδομαρτυρίαν, ὀρθότερον ἴσως δυνάμεθα ν' ἀναγνώμεν: καταγνοῖ ψευδομαρτυρίου καί: κινδ. τὴν ψευδομαρτυρίου.* Μαρτυρεῖ δὲ ὑπὲρ τῆς καθ' ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐκφορᾷ ὁ Πολυδεύκης Η'. 31: *Κρατῖνος δὲ καὶ ψευδομαρτυρίον εἶρηκε. Κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν Πολυδεύκη Η'. 37 καὶ ὁ Λυσίας εἰπέ που δίκη κακοτεχνίων ἀντὶ δ. κακοτεχνιῶν.**

ζήτημα, πλεισταὶ καὶ εὐλογοὶ ἀμφισβολαὶ καὶ υποψίαι ἐδύναντο γὰρ ἐγερθῶσι, διὸ καὶ περὶ τοῦτο μάλιστα διεξάγεται ὁ ἀγών. Περὶ τῶν ἑκατέρωθεν ἐπιχειρημάτων τῶν ἀντιδίκων διελάβομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν διὰ μακρῶν ἰκανῶς, τοῦτο δὲ μόνον λέγομεν ὅτι, καὶ σήμερον ἔτι, εἰ προυδάλετο τὸ αὐτὸ ζήτημα τοῖς ἡμετέροις δικαστηρίοις, ἠκούετο δὲ καὶ πάλιν ἡ φωνὴ τοῦ Ἰσαίου, ὑπερασπιζόντος τὴν ποίησιν τοῦ θεοῦ υἱοῦ κατὰ τῶν περὶ παρανοίας ἢ ἐπιβολῆς τῆς γυναικὸς ἰσχυρίσεων τοῦ διώκοντος καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, πολὺ πιθανῶς θ' ἀπερρίπτοντο αὐταὶ καὶ δὴ ἄρα καὶ ἡ κατὰ τοῦ Φιλωνίδου δ. ψευδομαρτυρίων. Τούναντίον, περὶ τῆς γνώμης τῶν Ἀθηναίων δικαστῶν, οὐδὲν δυνάμεθα γὰρ προεικάζωμεν. διότι μάλιστα πρόκειται περὶ ζητήματος κλήρου καὶ δὴ εἰδικώτερον περὶ τῆς ἐκ τοῦ σολωνείου νόμου πολυθρυλήτου ἐνστάσεως: ἐὰν μὴ μακίων . . . ἢ γυναικὶ πιθόμενος κτέ. Οἱ δικασταὶ κύριοι τῆς κρίσεως ὄντες, ἤκιστα δ' ὑπὸ τοῦ νόμου δεσμευόμενοι, ἕκαστος ἕκαστοτε ἀπεφαίνοντο κατὰ τὰς ἰδίας αὐτοῦ ἀντιπαθείας ἢ συμπαθείας (1).

(1) Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. κεφ. 9. 1. Δοκῆ δὲ τῆς Σόλωνος πολιτείας τοῖα ταῦτ' εἶναι τὰ δημοτικώτατα . . . τρίτον δέ, (ὅ) μάλιστα φασὶν ἰσχυκέναι τὸ πλήθος, ἢ εἰς τὸ δικαστήριον ἔφασκε· κύριος γὰρ ὢν ὁ δῆμος τῆς ψήφου κύριος γίγνεται τῆς πολιτείας. "Ἐπι δὲ καὶ διὰ τὸ μὴ γεγράφθαι τοὺς νόμους ἀπλῶς μηδὲ σαφῶς, ἀλλ' ὥσπερ ὁ περὶ τῶν κλήρων καὶ ἐπικληρῶν, ἀνάγκη πολλὰς ἀμφισβητήσεις γίνεσθαι . . . Οἴονται μὲν οὖν πνευ. ἐπίτηδες ἀσαφεῖς αὐτὸν ποιῆσαι τοὺς νόμους, ὅπως ἢ τῆς κρίσεως ὁ δῆμος κύριος. Οὐ μὴν εἰκός, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθόλου περιλαβεῖν τὸ βέλτιστον οὐ γὰρ δίκαιον ἐκ τῶν νῦν γιγνομένων, ἀλλ' ἐκ τῆς ἄλλης πολιτείας θεοφρεσίν τὴν ἐκείνου βούλησιν. Ὁρθοτάτη ἡ γνώμη τοῦ σωφιστάτου ἀπάντων Ἑλλήνων περὶ τῆς προσούσης μεγίστης δυσκολίας εἰς τὸ περιλαβεῖν καθόλου ἐν τοῖς νόμοις τὸ βέλτιστον, διδακτικωτάτη δὲ καὶ ἡ παρατήρησις αὐτοῦ ὅτι οὐ δίκαιον ἐκ τῶν νῦν γιγνομένων ἐν τοῖς δικαστηρίοις κρίνειν ὅτι τοιαύτη ὄντως ἦν ἡ βούλησις τοῦ νομοθέτου. Ὁμολογουμένως ἄρα ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἢ τῶν ἡλιαστῶν κρίσις ἐξηκολούθησεν οὕσα κρίσις οὐχὶ δικαστῶν, ἀλλὰ πολιτῶν, ἀπλῶς βραβευόντων καὶ τὰ κοινὰ καὶ τὰ ἴδια κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἀντιλήψεις καὶ συμπαθείας. Θὰ τολμήσωμεν δὲ ν' ἀντιλέξωμεν καὶ ἀνδράσι φιλολογοτάτοις, τῷ τε Wilamowitz καὶ τῷ Sandys, ὅτι κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, τὸ κινεῖν τοῦ χωρίου τούτου (: οἴονται μὲν οὐκινεῖς) ἀναφέρεται οὐχὶ εἰς τοὺς ὄπαδους τῶν Τριάκοντα (ὄρ. κατωτέρω κεφ. 35. 2), ἀλλὰ εἰς τοὺς πολλοὺς τῶν Ἀθηναίων, ὅπερ ὁ φιλόσοφος, φρονίμως ποιῶν, δὲν τολμᾷ νὰ εἴπῃ ἵνα μὴ φανῇ ἀποδοκιμάζων τὸ κοινὸν φρόνημα, ξένος αὐτός, μέτοικος καὶ φίλος τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Προστίθεται δὲ κατωτέρω περὶ τῶν Τριάκοντα Κεφ. 35. 1: τὸ μὲν οὖν πρότιον . . . καθέλκον ἐξ Ἀρείου πάγου καὶ τῶν Σόλωνος θεσμῶν ὅσοι διαμφισβητήσεις εἶχον,

Καί νῦν υπολείπεται ἵνα διαλάβωμέν τινα περὶ τῆς δ. ἀποροῆ-
σεως (§ 29).

Τὰ προκαλέσαντα τὴν ἔγερσιν τῆς δίκης ταύτης αἷτια, κατὰ τὰ
ἐν τῷ λόγῳ ἐκτιθέμενα, ἔχουσιν ὡς ἐξῆς: Ὁ Μενεκλῆς, μετασχὼν (1)

καὶ τὸ κῆρος ὃ ἦν ἐν τοῖς δικασταῖς κατέλυσαν... οἷον περὶ τοῦ δοῦναι τὰ ἑαυτοῦ
φῶν ἂν ἐθέλη κύριον ποιήσαντες καθάπαξ, τὰς δὲ προσούσας δυσκολίας «ἐὰν μὴ μα-
νιῶν ἢ γηρῶν ἢ γυναικὶ πιθόμενος» ἀφείλον, ὅπως μὴ ἢ τοῖς ουκοφάνταις ἐφοδᾶς.
Ἐντεῦθεν ἄρα γίνεται φανερόν, ὅτι καὶ πρὸ τῆς καταστάσεως τῶν Τριάκοντα (104/3
π. Χ.) ἤτοι σχεδὸν αἰῶνα ὅλον πρὸ τῆς συντάξεως τῆς Ἀθην. Πολιτείας, ἡ αὐτὴ
περίπου ἐπεκράτει ἐν τοῖς δικαστηρίοις κατάστασις, κακῆ μὲν καθ' ἡμᾶς σήμερον, μὴ
δυναμένου νὰ ἐγκρίνωμεν τοιοῦτου εἴδους ἀπονομῆν τῆς δικαιοσύνης, ἐκείνοις ὅμως
εὐκόλως ἀνεκτῆ, διότι ἦν μὲν αὕτη ἀναγκαῖον ἀπαύλαστα τοῦ πολιτειακοῦ βίου καὶ
καθεστῶτος αὐτῶν, τὰ δὲ δικαστήρια, εἰ καὶ εὐπαράγωγα, ἐνότιε δὲ καὶ ἰδιοτελεῆ, ὅμως
ἐχρησίμευσαν ὡς ἄγρυπνοι μὲν φρουροὶ τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, πρόθυμοι δὲ
ὑπουργοὶ τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ δήμου.

(1) Ἡ μετ. μετασχὼν, νομικῶς ἐξετάζομενη, δὲν εἶνε σαφῆς ἱκανῶς. Τίνι
τρόπῳ μετέσχε τῆς μισθώσεως τοῦ οἴκου τῶν παίδων Νικίου μετ' ἄλλων, ὡς συν-
τικροσ αὐτῶν, ἢ ἀπλῶς, ὥσπερ καὶ ἄλλοι, πρὸς ἴδιον ἕκαστος συμφέρον; Ὁ Schö-
mann (αὐτόθ. σ. 206) μεταφράζει μᾶλλον ἢ ἐρμηνεύει τὸ χωρίον: μισθωτῆς
ipse cum aliis factus erat Ὁμοίως ὁ Dareste ἐν τῇ μεταφράσει (σ. 23 καὶ
34): il avait pris à bail, avec d' autres. Ὁ δὲ Beauchet (αὐτόθ. τόμ.
B' σ. 243 ἐπ.) διδάσκει μὲν ὅτι plusieurs personnes peuvent se rendre
conjointement locataires des biens d' un pupille, φέρει δὲ ὡς παράδειγμα
τὸ παρόν: de même... on voit que celui-ci (Ménéclès) s' était associé
à plusieurs de ses concitoyens pour la location des biens des fils
mineurs de Nicias, et il est dit qu' il avait spécialement affermé les
biens mobiliers d' un ὄν ὅμως εὐθὺς ἀμέσως ἐπάγει σχεδὸν εἰπεῖν ἀνατρέπει ταῦτα,
διότι λέγει: Il est difficile, d' ailleurs, de savoir comment l' on procé-
dait en cas de pluralité de locataires, et de décider si on louait
en bloc tout le patrimoine à un seul individu, sauf celui-ci à parta-
ger avec d' autres le bénéfice de son contrat, ou si, au contraire, on
procédait à plusieurs adjudications partielles et distinctes.

Καθ' ἡμᾶς, ἔχοντας μάλιστα ὑπ' ὄψιν τὴν ἐν τῷ ἀπτ. δικαίῳ κρατοῦσαν ἐλευθε-
ριαν ἐν ταῖς συμβάσεσιν, οὐ μόνον πᾶς πολίτης, ἀλλὰ καὶ ἑταιρεία καὶ ὄμιλος ἀπλῶς
πολιτῶν ἐδύνατο νὰ παραστῆ πρὸ τοῦ Ἀρχοντος καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν μίσθωσιν ὄρφαν.
οἴκου, ἀπὸ τοῦ Ἀρχοντος ὃ' ἐξηγητᾶτο νὰ ὀρίζῃ ἐκάστοτε διὰ συμβολαίου τοὺς ἔρους
καὶ τὰς συμφωνίας, ἰδίᾳ δὲ τὰ τῆς ἀλληλεγγύου εὐθύνης τῆς ἑταιρείας ἢ τῶν συμ-
μισθωτῶν ἀπέναντι τοῦ ὄρφανοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνομολόγησις τῆς τε παθητικῆς καὶ
ἐνεργητικῆς ἀλληλεγγύης ἦν συνηθεστάτη καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαγοῦ τῆς Ἑλλά-
δος (Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Δ. σ. 486 ἐπ.) οὐδέμια ἀμφιβολία ὅτι ὁ προστάτης
τῶν ὄρφανῶν Ἀρχων, πολλῶν ὁμοῦ μισθουμένων τὸν ὄρφαν. οἶκον, θὰ ἐφρόντιζεν
ἵνα διὰ τοῦ συμβολαίου καθιστᾷ αὐτοὺς ἀλληλεγγύως ὑπευθύνους ἀπέναντι τῶν ὄρ-
φανῶν.

τοῦ οἴκου τῆς μισθώσεως τῶν παιδῶν τοῦ Νικίου (§ 9) ἐπειδὴ, μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινός (1), ἔδει τῷ ὄρφανῷ (2) τὰ χρήματα ἀποδοῦναι, ὃ δὲ οὐκ εἶχεν ὀπόθεν ἀποδοῦναι, τόκοι δὲ πολλοῦ χρόνου συναρροηκότες ἦσαν αὐτῷ (§ 28), ὅπως ἀποτίσῃ τὸ χρέος, ἀνελθὼν ἐν ὄλῳ εἰς 6700 δρ. (§§ 29, 34), ζητεῖ νὰ πωλήσῃ, ὅπερ ἐκέκμητο χωρίον, ὑπέγγυον δὲν πρὸς τοὺς παῖδας Νικίου. Τότε παρεμβαίνει ὁ νῦν διώκων ἀδελφὸς Μενεκλέους, ὅστις εἴτε βουλόμενος αὐτῷ ἐπιηρεάζειν, ὅτι τὸν λέγοντα υἱὸν ἐποιήσατο, ὡς οὗτος τοῦλάχιστον ἰσχυρίζεται, εἴτε καὶ μᾶλλον διότι ὄντως ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε νόμιμόν τινα λόγον (3), ὃν κατ' ἀλήθειαν ἀγνοοῦμεν, ἀμφισβητεῖ αὐτῷ μέρος

Ἄσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸ παρὸν θέμα, ὁ Μενεκλῆς κατὰ τοῦτο φαίνεται μετασχὼν τῆς μισθώσεως, ὅτι τοῦ ὄρφαν. οἴκου τῶν παιδῶν Νικίου ὄντος πλῆθυσίου ἴσως εἰς κινήτᾳ καὶ ἀκίνητᾳ, ὑπὸ τοῦ Ἄρχοντος δὲ μισθουμένου, οὗτος, ὡσπερ καὶ ἄλλοι πολῖται, παραστάς ἐπίσης ὡς μισθωτῆς κατὰ τὴν μίσθωσιν, ἐμισθώσατο ποσὸν τι ἀργυρίου, δοὺς πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ὄρφανῶν ἀποτίμημα, ὃν ἐκέκτητο ἀγρόν. Διὰ τοῦτο, ὡς βλέπομεν, ληξάσης τῆς προθεσμίας τῆς μισθώσεως, οὐδεὶς μὲν ἄλλος παρεμβαίνει, μόνος δ' ὁ ὄρφανός ἐμφανίζεται τὸ χρέος ἀπαιτῶν καὶ πρὸς τοῦτον δεῖ τὰ χρήματα ἀποδοῦναι.

(1) Πότε ἡ πώλησις τοῦ χωρίου ἐγένετο; Ὁ Wyse (αὐτὸθ. σ. 263 ὑπὸ τὴν § 35) ὑποθέτει ὅτι ἡ υἰοθεσία ἐγένετο ἐν ἔτος (καθ' ἡμᾶς 3) μετὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου, ὅτι δ' ἡ μίσθωσις μικρὸν πρὸ τούτου γενομένη, διαρκεῖ 17 ἔτη, ὅπερ ἀπίθανον, εὐρίσκει ὅτι ἡ πώλησις ἐγένετο 7 τοῦλάχιστον ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μενεκλέους, ὅτι δ' ἄρα, μετὰ τὴν ἀπότισιν τοῦ χρέους, μόνη περιουσία ὑπελείφθη αὐτῷ τὸ περίσσειμα τοῦ τιμήματος δρ. 300 καὶ οἰκίδιον οὐκ ἄξιον τριῶν μνῶν.

(2) Ἐὰν ὁ Νικίας πλείονας τοῦ ἐνός παιδᾶς κατέλιπε (§ 9) διατὶ ὁ Μενεκλῆς εἰς ἓνα μόνον τῶν ὄρφανῶν (§§ 27, 28, 29, 34) ἀποτίσει τὸ χρέος; Ὁ Schömann (αὐτὸθ. σ. 213) τρεῖς ἐξ ἴσου πιθανὰς ὑποθέσεις ποιεῖται ἢ 1) Ὁ Νικίας, ἓνα μόνον υἱὸν καὶ πλείονας θυγατέρας κατέλιπε, ὃν οὗτος ἐνήλικος γενόμενος κατέστη κύριος ἢ 2) πλείονας υἱούς, ὃν ὁ πρῶτος ἐν ἡλικίᾳ καταστάς ἐγένετο ἐπίτροπος τῶν λοιπῶν ἢ 3) τελευτησάντων τῶν λοιπῶν παιδῶν, ὁ ἐπιζήσας ἀπαιτεῖ μόνος τὸ χρέος. Ὁ Wyse (αὐτὸθ. σ. 258 ὑπὸ τὴν § 27. 8, 9) ἐκ τούτων δέχεται τὴν δευτέραν.

(3) Πρὸ πάσης εἰστίας περὶ τοῦ λόγου διεκδικήσεως, ἀδιάφορον ἂν ὄντως νομῶμεν ἢ μή, ἐπίσης δὲ περὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ διεκδικουμένου, σημειώσθαι ἐνταῦθα σαφῶς 1) ὅτι ὁ ἀδελφὸς ἀπαγορεύει τὴν πώλησιν οὐχὶ τοῦ ὅλου χωρίου, ἀλλὰ μόνον μέρος τινός, ὅτι δὲ τὸ μέρος τοῦτο ἦν μόλις τὸ 1/8 τοῦ ὅλου, ὡς ἀποδείκνυται ἐκ τοῦ τιμήματος τοῦ πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους πωληθέντος μείζονος ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους μέρους, ἀντὶ δρ. 7000 (§ 29), καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὑπολειφθέντος, ὅπερ ὁ λέγων, μᾶλλον ὑπερέβαλλον, ὡς εἶκόσ, λέγει ἄξιον πλείον ἢ δέκα μνῶν (§ 35) ἢ 1000 δρ. ὅτι δὲ 2) τὸ 1/8 μέρος τοῦτο ἔλαβεν ἔκτοτε, κατ' ἀπόφασιν τῶν διαλλακτῶν διαιτητῶν (§§ 31-33) ὁ διεκδικῶν ἀδελφός, ἀδιάφορον ἂν δωρεάν (§ 31), ὡς ὁ θετός υἱὸς διατείνεται, ἢ διότι ὄντως ἐδικαιοῦτο, καὶ ἐξακολουθεῖ ἔχων (§ 35. πρὸλ. § 28: ὡς δὲ ἔχει ἐὰν ἐπιδείξω) ὡς ἴδιον καὶ νεμόμενος καὶ κατὰ τὸν χρόνον ἔτι τῆς δίχης.

τινός τοῦ χωρίου (§ 28), ἵνα δὲ διακωλύσῃ τὴν πώλησιν αὐτοῦ ἀπηγόρευε (1) τοῖς ὄνουμένοις μὴ ὀνειδοῦναι. Ὁ Μενεκλῆς φοβούμενος μὴ διακωλυομένης οὕτω τῆς πωλήσεως, ληγουμένης δ' ἐν τῷ μεταξὺ τῆς προθεσμίας, τὸ χωρίον κατοκώχιμον γένηται καὶ ἀναγκασθῆ τῷ ὄρφανῷ ἀποσιῆναι, ἐν' ἀπογύγῃ ταῦτα, ἀναγκάζεται ὑπολείπεσθαι μὲν οὐ ἠμφεσβήτησεν οὗτος μέρους, νὰ πωλήσῃ δὲ μόνον τὸ ἄλλο ἀντὶ δρ. 7000 καὶ οὕτω ν' ἀποτίσῃ τὸ χρέος, ὑπολειφθεισῶν αὐτῷ μάλιστα καὶ 300 δρ. Τοῦ ἀμφισβητουμένου μέρους ἀποτελοῦντος, ὡς εἴρηται, τὸ 1/8 περίπου τοῦ ὅλου χωρίου, ὑπολειφθέντος ἀπωλήτου, ἕνεκα τῆς ἀμφισβήτησεως (2) τοῦ ἀδελφοῦ, ὁ Μενεκλῆς

(1) Τίτι τρόπῳ καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ τίνων ζημιῶν ἢ ἀπαγόρευσις ἢ ἀπόρρησις αὕτη ἐγένετο, οὗτ' ἐν τῷ λόγῳ λέγεται, οὗτ' ἄλλοθεν πρὸς εἶνε γνωστόν. Ἐξ ὧν ὅμως κατωτέρω περὶ πωλήσεως ἀκινήτων ἐκτιθεμένων οὐκ ἀπιθάνως ἴσως δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν, ὅτι ἐγένετο διὰ πινακίου ἢ λευκώματος, ἐκτιθεμένου παρὰ τῇ ἁρμοδίᾳ ἐπὶ πωλήσεως ἀκινήτων Ἄρχῃ.

Ὅπως δὴ ποτε ἐκ τῶν συμπεραζομένων ἀσφαλῶς συναγεται 1) ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις ἦν πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν πωλητὴν καὶ μόνον περὶ μέρους τοῦ χωρίου, ὅτι δὲ 2) ἐγένετο κατὰ τὸν νομίμον καὶ ἐπὶ ἀπειλῇ νομίμων ἐπιζημιῶν ἀποτελεσμάτων, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται διατὶ οὗτοι μὲν ἀπέιχοντο ὀνειδοῦναι τὸ χωρίον, ὁ Μενεκλῆς δὲ ἀναγκάζεται ὑπολείπεσθαι οὐ ἠμφεσβήτησεν οὗτος.

(2) Περὶ τοῦ λόγου τῆς ἀμφισβήτησεως καὶ τῆς ἰδιότητος τοῦ ἀμφισβητουμένου πλείονες ἐξηγήθησαν γράμμαι.

Κατὰ τὸν Hitzig (Das griech. Pfandr. σ. 110 ἀρ. 1) ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφός ἐνεργεῖ ὡς ἐπίτροπος τῶν παιδῶν Νικίου, κατὰ δὲ τὸν Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 254 καὶ σημ. 3) ὡς συνεπίτροπος ἴσως αὐτῶν, πρὸς ἀπόδειξιν δὲ παρατιθέμενος ὅτος τὰ ἐν § 28: ἵνα κατοκώχιμον γένηται καὶ ἀναγκασθῆ τῷ ὄρφανῷ ἀποσιῆναι, ἀποφαίνεται ὅτι ταῦτα prouvent que l'opposition est bien fondée sur l'hypothèque du mineur, car l'adversaire suppose que si Ménécclés ne peut pas payer, le gage deviendra la propriété du mineur.

Οὐδέτερά τῶν ὑποθέσεων τούτων εἶνε πιθανῆ 1) διότι διὰ τοῦ ἵνα κατοκώχιμον κτλ. ὁ ῥήτωρ ἀπλῶς θέλει νὰ παραστήσῃ πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ διώκων οὕτως ἐνήργει, ἀναπτύσσων δὲ τοῦτον, λέγει ὅτι ἐπειδὴ οὗτος ἐγίνωσκεν ὅτι ἡ μὲν προθεσμία τοῦ χρέους μετ' οὐ πολὺ ἔληγε, χρήματα δ' ἄλλα πρὸς ἀπότισιν τοῦ χρέους δὲν ὑπῆρχον, ἐπίτηδες διεκώλυε τὴν πώλησιν τοῦ χωρίου, ἵνα ὁ Μενεκλῆς, φοβούμενος μὴ τὸ χωρίον κατοκώχιμον γένηται κτλ., ἀναγκασθῆ νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ ἀδελφοῦ. Τοῦτο δ' ἔτι σαφέστερον καθίσταται τὸ λαβόμενος καιροῦ (§ 29) τουτέστι δραττόμενος τῆς στενοχωρίας ταύτης τοῦ Μενεκλέους κτλ. 2) διότι, ἂν ὁ ἀδελφός ἐνήργει ὡς ἐπίτροπος ἢ συνεπίτροπος (σημειωτέον δ' ὅτι τῷ νομικῷ ὄρῳ συνεπίτροποι — cotuteurs χρῆται ὁ Δημοσθ. ἐν τῷ κ. Ἀρόβ. Α §§ 14, 16, 49, 50, 57 κλ. πρὸς δῆλωσιν τῶν

νομίζων ἑαυτὸν ἀδικούμενον, ἐγείρει κατ' αὐτοῦ τὴν δ. ἀπορρήσεως.

Περὶ τῆς δίκης ταύτης οὐδὲν παρεδόθη ἡμῖν, οὐδὲ γινώσκομεν ἕλως οὔτε πῶς ἐμεθοδεύετο, οὔτε εἰς τί κυρίως ἀπεσκοπεῖ. Ἐἶνε μάλιστα ζήτημα καὶ ἂν ἔντως ὑπῆρξε δίκη καλουμένη δ. ἀπορρήσεως. Ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 214) ἐρμηνεύων τὰ τοῦ κειμένου (§ 29): *τούτω λαγχάνει δίκην τῆς ἀπορρήσεως ἀποφαίνεται: Fuit haec haud dubie δίκη βλάβης, actio de damno, quod propter il-*

ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ διορισθέντων ἐπιτρόπων) δὲν θ' ἀπηγόρευε τὴν πώλησιν μέρους μόνον τοῦ χωρίου, ἀλλ' ὀλοκλήρου αὐτοῦ. Ἐπειτα οὐδὲ θάημφεσβήτει τοῦ μέρους τούτου, ὅπερ προδήλως ἐμφαίνει ὅτι εἶχεν ἰδίαν ἐπ' αὐτοῦ ἀξιώσεις 3) τέλος διότι, ὡς ἤδη ἐδείχθη ἀνωτέρω ὁ ἀμφισβητῶν ἔλαβεν ἕκτοτε καὶ ἤδη κατὰ τὴν δίκην ἐξακολουθεῖ νεμόμενος καὶ κατέχων ὡς ἴδιον, ὅπερ ἡμφεσβήτησε μέρος τοῦ χωρίου.

Κατὰ τὸν Dareste (αὐτόθ. σ. 35) ὁ ἀδελφὸς διακωλύει τὴν πώλησιν «évidemment parceque l' immeuble est indivis entre son frere et lui... Il est probable que Ménécles et son frere avaient laissé dans l' indivision la succession de leur pere, que Ménécles en avait gardé l' administration et se prétendait de ce chef créancier de son frere. Οὐδ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη πείθει ἡμᾶς, τὸ μὲν διότι δὲν στηρίζεται ἢ ἐπὶ ὑποθέσεων αὐθις, καὶ δὴ πλειόνων, περὶ πραγμάτων ὅλως ἀγνώστων οἷον 1) ὅτι τὰ χωρίον ἦν πατρῶον 2) ὅτι ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἔμεινεν ἀδιανέμητον 3). ὅτι δύο μόνον ἦσαν οἱ κληρονόμοι 4). ὅτι ὁ Μενεκλῆς διαχειρίσας τὰ πατρῶα, τούτω τῷ λόγῳ ἐνόμιζεν ἑαυτὸν πιστωτὴν (;) τοῦ ἀδελφοῦ, τὸ δὲ διότι οὐδ' οὕτως ἐξηγεῖται διατὶ ὁ ἐνιστάμενος ἀδελφὸς ἀμφισβήτησε τὸ 1/8 καὶ οὐχὶ τὸ 1/2 ἢ ἄλλο μέρος τοῦ χωρίου.

Τετάρτην γνώμην ἀποφαίνεται ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 259) ὅτι ὁ Μενεκλῆς ἦν ὀφειλέτης ἕως χρημάτων πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, παρατῆσαι δὲ παραπλήσιον παράδειγμα διαφορᾶς μεταξὺ τοῦ Νικοστράτου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ Δημοσθ. πρ. Νικοστράτ. § 10... ἔλεχεν. ὅτι τὸ χωρίον τὸ ἐν γειτόνων μοι τούτω οὐδεὶς ἐθέλει οὔτε πρῖσθαι οὔτε τίθεσθαι ὁ γὰρ ἀδελφὸς ὁ Ἀρεθούσιος... οὐδένα ἐφή οὔτε ὠνεῖσθαι οὔτε τίθεσθαι ὡς ἐνοφειλομένου αὐτῷ ἀργυρίου. Σημειωτέον δ' ἡμῶς ὅτι ἐνταῦθα, ὡς ἡ μετοχ. ἐνοφειλομένου δεύκνυσιν, ὁ Ἀρεθούσιος κωλύει ὡς δανειστής ὑπὲρ χρέους ἐξασφαλισμένου δι' ὑποθήκης (πρβλ. Dareste, Plaid. civ. de Démosthène τόμ. 2 σ. 192 καὶ 201) ἐν ᾧ ἐν τῷ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος χωρίῳ οὐδὲν ἐμφαίνει ὅτι ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἀπαγορεύει ὑπὸ τὴν ιδιότητα ἐνουποθῆκου δανειστοῦ ἢ ἐπιτρόπου τοῦ ὄρφανου.

Πέμπτην τέλος γνώμην ἐξήνεγκεν ὁ Caillemet (Contr. de vente ἐν Rév. de Législ. ἔτ. 1870 σ. 657) ὅτι ὁ ἀδελφὸς διεξεδίκει ἕως δικαίωμα συγκυριότη-
τητος.

Ἐκ πασῶν τῶν γνώμῶν τούτων μόνον τὴν τοῦ Caillemet νομίζομεν πιθανήν, ἅτε μᾶλλον σύμφωνον οὔσαν πρὸς τὰ ῥήματα τοῦ ῥήτορος, ὅτι ὁ ἀδελφὸς ἡμφεσβήτησε μέρους τινὸς τοῦ χωρίου, ἐξ ᾧ ἐμφαίνεται ὅτι ἐπὶ τοῦ μέρους τούτου ἤξιον πραγματικὸν τι δικαίωμα ὑπὲρ ἑαυτοῦ.

lam fratris intercessionem accepisset. Οὐ λίαν διάφορον γνώμην ἔχων φαίνεται ὁ Dareste (αὐτόθ. σ. 28) διότι δὲν ἀποφαίνεται μὲν κατηγορικῶς ὅτι ἡ ἐγεγρηθεῖσα ἀγωγὴ ἦν ἡ δ. βλάβης, ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος μεταφράζει: Puis il intenta contre son frere une action pour opposition faite sans droit, ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι δὲν δέχεται ὅτι ἡ ἀγωγὴ, ἣν ὁ Μενεκλῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἤγειρεν, ἦν ἰδιώνυμος δίκη τῆς ἀττ. δικονομίας, ὀνομαζομένη δ. ἀπορρήσεως. Ταῦτά δὲ τῷ Dareste φαίνεται δοξάζων καὶ ὁ Wyse (αὐτόθ. σ. 260), διότι καὶ οὗτος ἀντιπάσης ἐρμηνείας, ὁμοίως μὲν μεταφράζει τὰ τοῦ χωρίου: against his brother he brought an action for interdicting the sale, εὐθὺς δ' εἰτα ἐπάγει: It is vain to ask what form this action took.

Μόνος ὁ Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 335 ἐπ.), ἀλλὰ διστακτικῶς καὶ διὰ βραχυτάτων, διάφορον ἀποφαίνεται γνώμην, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δικαιολογῇ αὐτήν—ἴσως διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο προσήκει εἰδικώτερον τῇ δικονομίᾳ τῶν Ἀθηναίων—διότι λέγει: Le plaidoyer précité d' Isée pourrait laisser croire que, pour triompher de l'opposition, le vendeur devrait intenter une action speciale, la δίκη τῆς ἀπορρήσεως. Mais on admet plus généralement qu'il doit agir au moyen de la δίκη βλάβης, le préjudice causé ayant ici pour cause l'ἀπόρρησις ou opposition.

Ὡς ὅρα ἕκαστος ἡ σύναρθρος γεν: τῆς ἀπορρήσεως ἐκλαμβάνεται ὡς δηλοῦσα τὸ αἴτιον ἀπλῶς τῆς διαφορᾶς (propter fratris intercessionem), ἀφίεται δὲ νὰ νοηθῇ ἢ εἰκασθῇ ἔξωθεν τίς ἡ δίκη, ἣν ὁ Μενεκλῆς τῷ ἀδελφῷ ἔλαχεν, ἐπειδὴ ἀπηγόρευε τοῖς ὠνούμενοις μὴ ὠνεῖσθαι. Ἐπειδὴ δ' ἐκρίθη ὅτι τὸ διὰ τῆς ἀγωγῆς ἀμέσως ἐπιδιωκτέον ἦν ἀποζημιώσεις διὰ τὴν ἐκ τῆς ἀδίκου ἀπαγορεύσεως ζημίαν, ἡ δὲ δ. βλάβης, εὐρεῖαν ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ τὴν ἐφαρμογὴν ἔχουσα (1), ἐνομίσθη τῇ περιστάσει ταύτῃ ἀρμόζουσα, ἐντεῦθεν συνήγαγον ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους ἐγεγρηθεῖσα δίκη ἦν ἡ τῆς βλάβης.

Εἶνε σφόδρα πιθανὸν ὅτι ἂν, ἀνθ' ὧν νῦν κεῖται: τούτῳ δὲ λαγάνει δίκην τῆς ἀπορρήσεως, ἔκειτο: τ. δ. λ. τὴν δίκην ἀπορρήσεως

(1) Ὁρ. Beauchet, αὐτόθ. τόμ. Δ' σ. 386 ἐπ.

ἢ καὶ ἀπλούστερον ἔτι, ἄνευ τοῦ ἀρθρου, τ. δ. λ. δίκην ἀπορρήσεως, οὐδεμίαν ἴσως θὰ ἐγείρετο ἀμφισβήτησις περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς δ. ἀπορρήσεως, οὐδὲ θὰ ἐπεζητεῖτο ἡ λύσις τῆς ἀπορίας ἐν τῇ δ. βλάβῃ. Ἄλλ' ἄραγε καὶ τοιαύτη οὕσα ἡ γραφή, οἷα παρεδόθη ἡμῖν, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ἄλλως; Τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν κατωτέρω ἐν τοῖς εἰς τὸν λόγον τοῦτον Διορθωτικοῖς ὑπὸ τὴν § 29.

Καθ' ἡμᾶς τὸ προέχον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ζήτημα εἶνε τὸ τῆς προστασίας τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος, ἢ δὲ ἀπόρρησις οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁ τρόπος δι' οὗ ὁ ἀμφισβητῶν προσέβαλεν αὐτό, ἀπαγορεύων τοῖς ὠνούμενοις μὴ ἀνεῖσθαι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀμφισβητούμενον μέρος. Κατ' ἀκολουθίαν ἢ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους ἐγερθεῖται ἀγωγή εἰς τοῦτο ἕδει ν' ἀποσκοπῇ ἰδίᾳ, εἰς τὴν ἄρα δῆλον ὅτι τοῦ ἐκ τῆς ἀπορρήσεως κωλύματος, καταδικαζομένου ἅμα τοῦ ἐναγομένου εἰς ἀποζημίωσιν πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς ἐπ' αὐτοῦ παρανόμως ἐπενεχθείσης ζημίας.

Διὰ τὸ δ' ὅμως ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς οὕτως ἐνήργησεν εὐθὺς ὡς ἔγνω προσφερόμενον πρὸς πώλησιν τὸ χωρίον, πρὸ τῆς εὑρέσεως ἔτι τοῦ ἀγοραστοῦ; Καθ' ἡμᾶς προδήλως δι' ὃν ὁ ῥήτωρ ἀληθῆ λέγει λόγον (§ 28), ἵνα δῆλον ὅτι ἐπιτύχη ἐκδιαστικῶς, ὡς νῦν λέγομεν, τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξιώσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Μενεκλέους, ἐπειγομένου μὲν νὰ πωλήσῃ τὸ χωρίον, ὅπως ἀποτίσῃ ἐμπροθέσμως τὸ χρέος, ἀδυνατοῦντος δὲ νὰ προβῇ νομίμως εἰς τὴν πώλησιν, ἐλλείψει ἀγοραστοῦ, ἕνεκα τῆς ἀπαγορεύσεως τοῦ ἀδελφοῦ (1). Ἀλλὰ ταῦτα δέονται ἐπεξηγήσεώς τινος.

Κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου (2) περὶ τῆς Ἀθήνησι νομοθε-

(1) Κατὰ τὸν Beauchet (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 335 σημ. 4 μετὰ παραπομπῆς εἰς σ. 254 ἐπ.) ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς ἐνεργῶν ὡς *παρεπίτροπος* τοῦ ὕψανου, ἀπαγορεύει ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς τὴν ἀγορὰν τοῦ κτήματος, αὐτίκα λέγει, πιθανῶς οὕτοι βλέποντες τοὺς ἐπ' αὐτοῦ ὄρους, ἐμφαίνοντα τὸ δικαίωμα τοῦ ἀνεῖστοῦ, ἐν ἀγοράσῳι ταῦτο, ἐζήτησαν τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ. Ἀποδειχθέντα ὅτι οὕτως ἐνήργει ἀπλῶς ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ὅτι δὲ ἡμφισβητεῖ οὐ τοῦ ὕψανου, ἀλλὰ τοῦ 1/8 μόνον μέρους τοῦ ἀγροῦ, ἕπερ καὶ ἔλαθεν, ἔπεται ὅτι ἄλλοι, ἢν ὁ λόγος τῆς ἀπ' εὐθείας ἀπαγορεύσεως.

(2) Παρὰ Ἰω. Στοῦ. Περὶ νόμων καὶ ἐθῶν ΜΔ' 22: Οἱ μὲν οὖν ὑπὸ κήρυκος κελεύουσι πωλεῖν, καὶ προκηρύττειν ἐκ πλειόνων ἡμερῶν, οἱ δὲ παρ' ἀρχῆς τινι, καθάπερ καὶ Πιτιακός, καὶ βασιλεῦσι καὶ πρυτάνει. Ἐνοιοὶ δὲ προγράφειν παρὰ τῆ

σίας ἐπὶ πωλήσεως ἀκινήτων διδασκόμενα, πᾶσα ἀγοραπωλησία ἔδει ν' ἀναγγέλλεται δημοσίᾳ διὰ προγράμματος (προγράφειν) ἐκτιθεμένου ἐπὶ σανίδος ἢ πινακίου, παρὰ τῇ ἀρμοδίᾳ ἀρχῇ, πρὸ ἡμερῶν μὴ ἑλαττον ἢ ἐξήκοντα, δηλοῦντος δὲ προσηκόντως τὸ πωλούμενον κτῆμα, προσέτι δὲ τὰ ὀνόματα τοῦ τε πωλητοῦ καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ, τούτου ὀφείλοντος νὰ παρακατατιθῇ (τιθέναι) ἑκατοστήν τοῦ τιμήματος, ὅπως διαμφισβητήσῃτε ἐξῆ καὶ διαμαρτύρασθαι τῷ βουλομένῳ. (1)

Κατὰ ταῦτ' ἄρα ἔ Μενεκλῆς, ἵνα ὀνηθῇ νὰ πωλήσῃ τὸ χωρίον, ὄφειλε πρώτιστα μὲν νὰ εὔρῃ τὸν ἀγοραστήν καὶ νὰ συμφωνήσῃ μετ' αὐτοῦ περὶ τοῦ τιμήματος, ἔπειτα νὰ προβῇ εἰς τὴν τέλεισιν τῶν νομίμων διατυπώσεων περὶ προγραφῆς τῆς πωλήσεως παρὰ τῇ ἀρχῇ, μετὰ δὲ ταῦτα ν' ἀναμένῃ ἐπὶ 60 ἡμέρας τοῦλάχιστον, ἀπὸ τῆς ἐκθέσεως τοῦ προγράμματος, ἵνα ὀνηθῇ νὰ εἰσπράξῃ τὸ τίμημα καὶ δι' αὐτοῦ ἀποτίσῃ τὸ χρέος, εἰ μὴδείς, ὡς εἰκός, ἐν τῇ μεταξὺ ἡμφεσβῆται ἢ διεμαρτύρετο κατὰ τῆς πωλήσεως.

Ὁ τοῦ Μενεκλέους ἀδελφὸς βεβαίως μὲν ταῦτα οὐκ ἀγνοῶν, εἰδῶς δὲ κάλλιστα ὅτι οὗτος σφόδρα ἐπέιγαστο ἵνα πωλήσῃ τὸ χωρί-

ἀρχὴ πρὸ ἡμερῶν μὴ ἑλαττον ἢ ἐξήκοντα, καθάπερ Ἀθήνησι, καὶ τὸν πριάμενον ἑκατοστήν τιθέναι τῆς τιμῆς, ὅπως διαμφισβητήσῃτε ἐξῆ καὶ διαμαρτύρασθαι τῷ βουλομένῳ. Πρὸλ. Περικουσιογρ. Ἑλλ. Α' σ. 405.— Ἡσύχ. λ. ἐν λευκάμοισι.

(1) Πότε ὁ νόμος οὗτος εἰσῆχθη δὲν εἶνε γνωστόν, ὅμως οὐδένα λόγον ἔχομεν ἐν' ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς ἰσχύος αὐτοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰσαίου, ἄλλως τε καὶ οὐ λίαν πολὺ ἀφαστώτα τῶν τοῦ Θεοφράστου (372—287 π. Χ).

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου, ὡς βλέπομεν, ἐπετυγχάνετο μὲν ἡ δημοσιότης τῆς ἐπιώνῃ καὶ πράσε: μεταθέσεως τῆς κυριότητος ἀκινήτων, διεκωλύοντο δὲ πως καὶ αἱ κατὰ χάριν ἢ εἰκονικῇ ἀγοραπωλησίαι, διὰ τῆς ἐπὶ 60 τοῦλάχιστον ἡμέρας ἐκθέσεως τοῦ προγράμματος, χάριν τῶν διαφορομένων, καὶ τῆς ὑποχρεώσεως τοῦ ἀγοραστοῦ ἵνα παρακατατιθῇ ἑκατοστήν τῆς τιμῆς ἐπὶ κινδύνῳ, ἐν περιπτώσει ἀμφισβήτησεως, νὰ ὑποβληθῇ εἰς δικαστικὸν ἀγῶνα, εἰ μὴ, ὡς εἰκός, μεταγνοῦ: ἀρίστατο τῆς ἀγορᾶς.

Δὲν νομιζομεν δὲ περιττὸν νὰ προσθῶμεν ὅτι νόμοι κωλύοντες τὰς εἰκονικὰς ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων ἴσχυον πολλαχοῦ τῶν ἑλλ. χωρῶν, ὡς μαρτυρεῖ αὖθις ὁ Θεοφράστος (αὐτῷ. κατωτέρω) λέγων: Ἐπεὶ δὲ καὶ προστασίαι (διόρθ. προστασία) τιμῆς ὀνοῦνται καὶ πωλοῦσιν, ἀπαλλοτριοῦν ἐθέλοντες, ὀρθῶς ἔχει καὶ πρὸς ταῦτα νομοθετεῖν, ὅπερ καὶ ποιοῦσιν, ἅμα ταῦτα τε βουλόμενοι κωλύειν καὶ τὴν [πρῶσιν] ἐμφανῆ ποιεῖν. Διὰ τὰς ὑφ' ἡμῶν ἐπιφερομένας διορθώσεις πρὸλ. ἔκδ. Ἰω. Στεφ. ὑπὸ Gaisford τόμ. Β' σ. 202.

ον, ἀντὶ ν' ἀναμείνη τὴν προγραφὴν τῆς πωλήσεως καὶ τότε ν' ἀμφισβητήσῃ αὐτήν, τοῦναντίον, ἵνα βιάσῃται τὸν Μενεκλέα, διακωλύει ὅλως τὴν πώλησιν, ἐκφοβῶν τοὺς ἀγοραστὰς καὶ ἀπαγορεύων αὐτοῖς μὴ ὠνεῖσθαι· οὕτω δὲ ποιήσας μετέβαλεν ἄμα καὶ θέσιν διαδίκου, ἀπὸ ἐνάγοντος καταστὰς ἐναγόμενος (1).

Ἡ ἀπαγόρευσις, ὡς εἰκός, ἔσχεν ἀμέσως τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα· διότι τίς θ' ἀπετόλμα νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἀγοραστὴς ἀγροῦ ἀξίας ἐν ὄλῳ δρ. 8000 τοῦλάχιστον, βεβαρημένου δι' ὑποθήκης (2) πρὸς ὄρφανά, ἀμφισβητούμενου δὲ μεταξὺ ἀδελφῶν, αὐτὸς ὢν κατὰ τὸν νόμον ὑπόχρεως νὰ προκαταβάλλῃ μὲν ἑκατοστὴν τοῦ τιμήματος ἧτοι δρ. 80, ὅπως διαμφισβητήσῃτε ἐξῆ καὶ διαμαρτύρασθαι τῷ βουλομένῳ, εἶτα δέ, εἴ τις ἀντιδικῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεφανίζετο, ν' ἀναμείνη τὴν ἐκθασιν τῆς δίκης ἀγωνιζόμενος ἵνα γένηται ἢ μὴ κύριος τοῦ ἀγοραζομένου ἀγροῦ (3);

(1) Οὕτως εἶνε ὁ λόγος δι' ὃν οὔτε ἀπαγορεύει τῷ πωλητῇ τὴν πώλησιν δι' ἀπ' εὐθείας ἀπαγορεύσεως, οὔτε διαμαρτύρεται κατ' αὐτοῦ.

(2) Κατὰ τὸν Beauchet καὶ τοὺς παρ' αὐτῷ συγγραφεῖς (αὐτόθ. τόμ. Γ' σ. 254 ἐκ.) ὁ ὀφειλέτης ἐνυποθήκου κτήματος δὲν δύναται νὰ πωλήσῃ τοῦτο ἐγκύριως ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ δανειστοῦ. Ἐπικαλεῖται ὁ αὐτὸς πρὸς ἀπόδειξιν τό τε παρὸν παράδειγμα τοῦ Μενεκλέου ἀδελφοῦ καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν (σελ. 61 σημ. 3 τοῦ Ἀρεθουσίου ἐκ τῆς Δημοσθ. πρ. Νικόστρ. § 10. Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, κατ' ἀμφοτέρω ταῦτα ἢ ἀπαγόρευσις γίνεται οὐχὶ πρὸς τοὺς πωλητὰς, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἀγοραστὰς. Διδάσκει δ' ἐπίσης ὅτι ἡ ὑποθήκη ἐν τῷ αὐτ. δικαίῳ πιθανῶς προῆλθεν ἐκ τῆς πράξεως ἐπὶ λύσει, ὅτι δ' ἄρα διὰ τοῦτο τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος περιερχομένου εἰς τὴν κυριότητα τοῦ δανειστοῦ, ὁ ὀφειλέτης δὲν ἔδυνάτο νὰ ἀπαλλοτριώσῃ τοῦτο, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ δανειστοῦ.

Τοῦναντίον κατὰ τὸν Guiraud (La propriété foncière en Grèce σ. 287) οὐ τὴν γνώμην ὁ Beauchet ἀποκρούεται, ὁ ὀφειλέτης δύναται μὲν νὰ πωλήσῃ τὸ ἐνυπόθηκον κτῆμα, ἀλλ' ἢ ἐπ' αὐτοῦ ὑποθήκη οὐδὲν ἦττον ἐξακολουθεῖ νὰ βαρύνῃ αὐτό.

Ἡμεῖς μᾶλλον τῷ Guiraud πειθόμεθα· διότι ἄλλως εἰς τί θὰ ἐχρησίμευον οἱ ὄροι καὶ αὐτὸς ὁ θεσμός τῆς ὑποθήκης ἐν τοῦ ὀφειλέτου λάθρᾳ, ἄνευ προγραφῆς, ἐκποιήσαντος τὸ ἀκίνητον, ὁ ἐνυπόθηκος δανειστὴς ἐστερεῖτο τοῦ ἐπ' αὐτοῦ δικαιώματος ἐπιδιώξεως (droit de suite); Ὅπως δὲ ποτε νομίζομεν ὅτι ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου ἀναφερόμενος νόμος περὶ τοῦ προγράφειν τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων, ἠσφάλιζεν ἱκανῶς τὰς ἀξιώσεις τῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανειστῶν, δυναμένων νὰ προβάλλωνται ταύτας ἐμπροθέσμως. Εἰ δὲ πάλιν ἡ πώλησις ἐγένετο λάθρᾳ, τότε βεβαίως ἦν ἄκυρος, τοῦ δανειστοῦ δικαιουμένου νὰ προσβάλλῃ ταύτην ἐν παντὶ χρόνῳ.

(3) Ἐννοεῖται δ' ὁμοίως ὅτι, ἀμφισβητήσεως ἢ διαμαρτυρίας γενομένης, οὗτος ἔδυνάτο ν' ἀπόσχῃ τῆς ἀγορᾶς, τότε δ' ἢ προγραφῇ τῆς πωλήσεως ἄρδην ἀντιρίπτο ἑλλείπει ὠρισμένου ἀγοραστοῦ. Ἡ ἑκατοστὴ τῆς τιμῆς τί ἐγένετο;

Ἐκ πάντων τούτων συνάγομεν ὅτι ἡ ἀγωγή ἦν ὁ Μενεκλῆς κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἤγειρεν ἦν ἰδιώνυμος δίκη τοῦ ἀττ. δικαίου, δ. ἀπορρήσεως καλουμένη, ἰδίᾳ δὲ ἀρμόζουσα κατὰ τῶν διακωλυόντων δι' ἀπαγορεύσεως τὰς ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων. Τῷ ὄντι ἀφ' οὗ διὰ τῶν διειλημμένων νομίμων περὶ προγραφῆς διατυπώσεων ἐξησφαλίζοντο, πέρα τοῦ δέοντος μάλιστα, τὰ συμφέροντα τῶν τρίτων (οἶον τῶν ἐνυποθήκων δανειστών, τῶν συγκληρονόμων κλ.) δυναμένων ἵνα ἐντὸς τῆς χάριν αὐτῶν ὁρισμένης διμήνου τοῦλάχιστον προθεσμίας διεκδικήσωσιν ἀμφισβητοῦντες ἢ διαμαρτυρούμενοι τὰ ἐπὶ τοῦ κτήματος ἢ τοῦ τιμήματος δικαιώματα αὐτῶν, οὐδεὶς πλέον λόγος ὑπῆρχεν ἵνα δι' ἐξωδίκων διαφημίσεων, ψευδῶν ἴσως καὶ συκοφαντικῶν κατὰ τὸ πλεῖστον, διακωλύωνται ἔτι μᾶλλον αἱ ἀγοραπωλησίαι τῶν ἀκινήτων.

Ἐντεῦθεν ἐπίσης συνάγομεν ὅτι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἡ δ. ἀπορρήσεως εἰσήχθη ἐπίτηδες ὡς τι ἀντίρροπον, τοῦτο μὲν πρὸς μετριασμόν τῶν ἐκ τοῦ νόμου περὶ τοῦ προγράφειν τὰς ἀγοραπωλησίας ἀκινήτων λίαν ἤδη ἐπαχθῶν κωλυμάτων (1), τοῦτο δὲ πρὸς περιφρούρησιν τῶν δικαιωμάτων τῶν πωλητῶν κατὰ τῶν προῶρων καὶ ἐξωδίκως διακωλυόντων τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων.

(1) Πράγματι αἱ διατυπώσεις αὗται διεκώλυον μάλιστα τὰς ἐπὶ τῶν ἀκινήτων συναλλαγὰς, δυνάμεθα δ' εἰπεῖν ὅτι καὶ ἀντέδαινον ὅλως πρὸς τὴν ἐν τῷ ἀττ. δικαίῳ κατὰ κανόνα κρατοῦσαν ἐλευθερίαν ἐν ταῖς συμβάσεσιν. Ἄλλ' ὡς φαίνεται, τοῦτο μὲν ἡ συνήθης ἐν παντὶ χρόνῳ ὑπὲρ τῆς ἀκινήτου κτήσεως ἰδιαίτερα μέριμνα τοῦ νομοθέτου, μείζων ἔτι οὕσα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, τοῦτο δὲ αἱ περὶ τὰς μεταθέσεις τῆς κυριότητος καταγρήσεις, λίαν συνήθεις ἴσως τότε καταστάσαι, ἐπὶ βλάβῃ τῶν τρίτων, καὶ αὐτοῦ ἴσως τοῦ δημοσίου, ὑπηγόρευσαν τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ περὶ οὗ ἡμεῖν ὁ λόγος νόμου, ἀκριδῶς πρὸς περιστολὴν αὐτῶν.

2. ΔΙΟΡΘΩΤΙΚΑ

Ὅσον εἰς τὸ κείμενον ἀφορᾷ τοῦ λόγου τούτου π. τ. Μενεκλέους κλήρου ὀλίγα μόνον ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν.

§ 1: Ἐπειδὴ δέ... πειράται ἐξ ἅπαντος τρόπου τὸν ἀδελφὸν τὸν αὐτοῦ ἄπαιδα τεθνεῶτα καταστήσαι... ἐμοὶ ἀνάγκη ἐστὶ πολλὴ κτέ.

Οὕτως οἱ ἡμέτεροι ἐκδίδονται πάντες, πλὴν τοῦ Wyse, ὃς τῇ Naber πειθόμενος ἀντί: ἄπαιδα τεθνεῶτα ἐξέδωκε: τεθνεῶτα ἄπαιδα. Πράγματι δὲ ὑπὲρ τῆς μεταθέσεως ταύτης συνηγοροῦσι καὶ τὰ κατωτέρω ἐν § 33 ἀναγινωσκόμενα: τὸν μὲν τεθνεῶτα ἄπαιδα βουλόμενοι καταστήσαι, ἀνθ' ὧν ὅμως καθ' ἡμᾶς προτιμητέα πάντως ἢ τοῦ κώδ. Q γραφῆ: βουλόμενοι ἄπαιδα καταστήσαι, ἅτε δὴ προελθοῦσα ἐκ διορθώσεως, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἐπενεχθείσης χειρός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Buermann (1).

Παρατηρεῖ δ' ὁ Wyse (Critie. Introd σ. xxxvii) ὅτι τοιαῦτα ἐκ μεταθέσεως σφάλματα τοῦ Κριψιανοῦ κώδ. A, ἃ καὶ κατὰ λεπτὸν μνημονεύει, τινὰ μὲν ἤδη διώρθωσεν ὁ τοῦ X' φου τούτου παλαιὸς διορθωτὴς A 1, πλείονα δ' ἐπηνώρθωσαν οἱ νεώτεροι φιλόλογοι. Ἐπίσης δὲ παρατηρεῖ ὁ αὐτὸς (αὐτόθ. σ. LI) ὅτι καὶ ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ κώδ. Q ἢ τάξις τῶν λέξεων ἐν 39 τόποις διαφέρει τῆς τοῦ κώδ. A. Σημειούσθω δ' ὅτι ὁ κώδιξ οὗτος, ἀνεξάρτητος ὅλως τοῦ Κριψιανοῦ, δὲν περιέχει ἢ δύο μόνον λόγους τοῦ Ἰσαίου, τὸν α' καὶ β'.

Ἐν ᾧ αὐτῷ ὑπόκειται ἡμῖν χωρίῳ ἀπαντὰ κατ' αἰτ. ἢ λ. ἄπαις. Ἐντεῦθεν ἀφορμὴν λαμβάνοντες παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς.

Παρ' Ἀρποκρατίωνι ἐν λ. ἀναγινώσκειται: ΑΓΕΝΗΣ: ἀντὶ τοῦ ἄπαις παρ' Ἰσαίῳ ἐν τῷ ὑπὲρ Μενεκλέους κλήρου. Ταῦτὸ δὲ ἀλλ' ἀορίστως διδάσκει καὶ ὁ Πολυδεύκης Γ' 15: τὸν δὲ ἄπαιδα ἀγενῆ Ἰσαῖος ὠνόμασεν. Ἐπίσης ὁ λέξεων χρησίμων Συναγωγεὺς ἐν Ἀνεκδ. Benn. σ. 328: Ἀγενής: Ἰσαῖος ἀντὶ τοῦ ἄπαις.

Ὡς ἤδη παρετηρήθη, οὐδαμοῦ τοῦ λόγου τούτου, οἷος παρε-

(1) Παρὰ Thalh. ἐν κριτ. ὑποσημ. ὑπὸ τὴν § 33: ἄπαιδα om. Q pr., supra καταστήσαι add. eadem manus (Brm.).

δόθη ἡμῖν, ἀναγινώσκειται ἡ λ. ἀγενής, ἐν ᾧ ἡ λ. ἄπαις ἀπαντᾷ ἐκκαδεκάκις: ἄπαις (§§ 10, 23, 25) ἄπαιδι (§ 23) ἄπαιδα (§§ 1, 6, 7, 10, 14, 21, 22, 27, 33, 37, 46) ἄπαισι (§ 13).

Ἐὰν μὴ ὁ Ἀρποκρατίων ἐσφάλῃ παραπέμπων εἰς τοῦτον τὸν λόγον, οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ λ. ἀγενής ἀνεγινώσκειτό που τοῦ ἀντιγράφου, ᾧ οὗτος ἐχρήτο, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει κατὰ τὸν Schömann (αὐτόθ. σ. 204) δύο ὑποθέσεις εἰσι πιθαναί, ἢ ὀρθῶς ὅτι ἡ λ. ἀγενής, ἦτον συνήθης οὕσα, μετεβλήθη ὑπὸ τῶν βιβλιογράφων εἰς τὴν συνεθεστέραν αὐτοῖς ἄπαις ἢ αὕτη extitit in adscripta aliqua lege vel testimonio, quae a nostris codicibus absunt.

Εἰς τρίτην εἰκασίαν προήλθεν ὁ Βλάσσιος ἐν § 45 ἀντί: τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας ἀναγνούς: τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀγενέσι ἐξουσίαν διδόντας (1). Ἀλλὰ περὶ τοῦ χωρίου τούτου, ἄλλως τε καὶ ὑπ' ἄλλων ἐπιφανεστάτων φιλολόγων ἐφθαρμένου ὑποληφθέντος, θὰ διαλάβωμεν εἰδικώτερον κατωτέρω ὑπὸ τὴν § 45.

Ὡς ὁρᾷ ἕκαστος μαντείας μᾶλλον ἢ κριτικῆς τέχνης δεῖται ἡ λύσις τοῦ ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἀρποκρατίωνος προκύψαντος προβλήματος, καὶ ταῦτα σχεδὸν εἰπεῖν ἀνευ ἐλπίδος ἀποδείξεως, ὅτι τὸ οὕτως εὑρεθὲν εἶνε ὄντως τὸ ἀληθές. Ὅπως δὴ ποτε ἐπειδὴ προσήκον εἶνε νὰ μνημονεύωνται αἱ ἐξενεχθεῖσαι εἰκασίαι, παρατίθεμεν ἄς ἔτι δύο γινώσκωμεν, τὴν τοῦ Thalheim (2) εἰκάσαντος ὅτι ἡ λ. ἀγενής ἀντὶ τοῦ ἄπαις ἔκειτο ἴσως ἐν § 10: ὅπως μὴ ἔσοιο ἄπαις, καὶ τὴν τοῦ Wyse προτιμῶντος ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτὴν ἐν § 6: καὶ καταλαμβάνομεν . . . τὴν νεωτέραν, ἣν εἶχε Μενεκλῆς, ἄπαιδα. Παρατηρεῖ δ' οὗτος (αὐτόθ. σ. 246) πρὸς ὑποστήριξιν τῆς εἰκασίας αὐτοῦ, ὅτι ἐν Δελφ. ἐπιγραφαῖς τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ Β' π. X. αἰῶνος ἡ λ. ἀγενής λέγεται ἐπὶ γυναικῶν, ἐν ᾧ ἐπὶ ἀνδρῶν γίνεται χρῆσις τῆς λ. ἀτεκνος.

Εἰ καὶ οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῶν μαντευμάτων τούτων, ὅμως προστίθεμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐπελθοῦσαν ἡμῖν εἰκασίαν, ὅτι ὀρθῶς ὅτι ἡ λ. ἀγενής ἔκειτο ἴσως ἐν § 46: οὗτος δὲ νυνὶ ἄκληρον μὲν ἐμὲ . . .

(1) Τὴν εἰκασίαν ταύτην τοῦ αἰοδήμου ἀνδρὸς μανθάνομεν ἐξ ὧν οἱ ἐκδότηαι Thalheim καὶ Wyse περὶ αὐτῆς σημειοῦνται ἐν ταῖς κριτ. ὑποσημειώσεσιν ὑπὸ τὴν § 45.

(2) Ἐν τῇ ἐκδ. ὑπὸ τὴν § 10.

«ἀγενῆ» δὲ τὸν τελευτήσαντα καὶ ἀνώνυμον βούλεται καταστήσει.

§ 9: Καὶ ὁ Μενεκλῆς τὴν τε προῖκα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ... καὶ τὰ ἱμάτια, ἃ ἦλθεν ἔχουσα παρ' ἐκεῖνον, καὶ τὰ χροσῖδια, ἃ ἦν, δίδωσιν αὐτῇ.

Οὕτως: ἐπιδίδωσιν αὐτῷ κατὰ τὰ X'/φα πάντα καὶ πάσας τὰς παλαιοτέρας ἐκδόσεις.

Πρῶτος ὁ Tyrwhitt, ἐκ τῶν ἀμέσως μετὰ τὸν μέγαν Βεντλῆιον ἀκμασάντων ἐπιφανῶν βρεττανῶν κριτικῶν, ἀντὶ τοῦ αὐτῷ ἤκασεν: αὐτῇ, τὴν διόρθωσιν δὲ ταύτην μόνος ὁ Schömann ἐνέκρινε καὶ κατεχώρισεν ἐν τῷ ἐδάφει. Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ἐκδοτῶν μόνος αὐθις ὁ Thalheim τὸ αὐτῷ ἐτήρησεν, ὁ ἄλλως καὶ ὁ Jenick ὑπερήσπισεν, ἀπεδοκίμασαν δὲ πάντες οἱ λοιποί. Οὕτως ὁ μὲν Scheibe περιέλαβεν αὐτὸ ἐν ἀγκύλαις (1), ut profectum a sciolo interprete, ὁ δὲ Buermann (ἐν Herm. XIX σ. 361) ἐπειδὴ, λέγει, ἡ προῖξ ἐπιστρέφεται οὐχὶ εἰς τὸν δεύτερον ἄνδρα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀδελφοὺς τῆς γυναικός, ὡς κυρίους αὐτῆς, τούτῳ τῷ λόγῳ μετατυποῖ τὸ αὐτῷ εἰς αὐτῆς, κατὰ τὸ π. τ. Πύρρ. κλήρ. § 78: παρ' οἴτου ἐκοίμισαι τὴν προῖκα αὐτῆς (2). Ὁ Wyse τέλος τὴν διόρθωσιν ταύτην τοῦ Buermann ἀποδεξάμενος, ἐπίσης ἐξέδωκεν αὐτῆς, «ἔχων, ὡς λέγει (σ. 245), ὅψι τοῦτο μὲν τὸ τοῦ [Δημοσθ.] κ. Νεαίρ. § 52: κατὰ τὸν νόμον ὅς κελεύει, ἐὰν ἀποπέμνη τὴν γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα, τοῦτο δὲ τὴν συνήθη ἐν τῷ κώδικι σύγχυσιν τῶν πτώσεων τῆς ἀντων. αὐτός: (Crit. Introd. σ. XXV).

Ἄλλ' ὡς ἤδη ἐκ τῶν διειλημμένων ὑπεδηλώθη, καὶ τὸ ρ. ἐπιδίδωσιν ἐπίσης ἐκρίθη ἐσφαλμένον, διό, πλὴν τοῦ Schömann, τηρήσαντος αὐτό, πάντες οἱ μετ' αὐτὸν ἐκδοταὶ διορθοῦντες ἐξέδοσαν: ἀποδίδωσιν, πρῶτου τοῦ Jenicke ὑποδείξαντος τὴν διόρθωσιν ταύτην. Ὁ Wyse μάλιστα (ἐν κριτ. ὑποσημ. ὑπὸ τὴν § 9. 4) πρὸς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ πρόθ. ἀπὸ κατὰ πλάνην μετετυπώθη ὑπὸ τοῦ

(1) Ὁμοίως ὁ Κόβητος. Ὁ δὲ Dareste, ἐπειδὴ καθὰ δηλοῖ ἐν τῷ Προλόγῳ τῆς μεταφράσεως (σ. X) χρῆται τῇ τοῦ Scheibe ἐκδόσει τοῦ 1860, ἐπίσης τὸ αὐτῷ καταλείπει ἀμετάφραστον: Ménécès rendit la dot.

(2) Εἰρήσθω δ' ὅμως ἐν παρόδῳ, ὅτι οὐδὲ τὸ αὐτῆς τοῦτο εἶνε ὅλως ἀνεγληπτόν· ἄλλως ἐν τῷ Κριφιανῷ κώδ. Α. διορθοῦται εἰς αὐτὸς διὰ τῆς χειρὸς Α 1.

ἀντιγραφῆς εἰς τὴν ἐπὶ παραπέμψει εἰς τὴν § 8 τοῦ π. τ. Κίρρ. κλήρ. ἔνθα συνέβη τὸ ἀντίθετον, ἀντὶ ἐπιδίδωσι ἀναγνωσθέντος ἀποδίδωσι, ὃ δὲ ὁ Ρεῖσκιος ἐπηνώρθωσεν.

Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐπὶ μὲν συνάψεως γάμου, ὃ τὴν γυναῖκα ἐκδίδους τὴν προῖκα ἐπιδίδωσιν, ἐπὶ δὲ λύσεως, ὡς λ. χ. ἐν τῷ περὶ οὗ ἡμῖν ὁ λόγος θέματι, ὁ ἀνὴρ ἀποδίδωσιν αὐτὴν.

Ἐπίσης οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι, κατὰ κανόνα, ἐπιστρεφομένη ἢ προῖξ, ἀποδίδεται τῷ ἐκδόντι τὴν γυναῖκα εἰς γάμον ἢ τῷ κατὰ τὴν λύσιν τοῦ γάμου ὄντι κυρίῳ αὐτῆς. Ἀφθονία δὲ παραδειγμάτων. Ἐπ. λ. χ. τοῦ λόγου τούτου §§ 3, 5. Πύρρ. κλήρ. §§ 8, 49, 51.—Κίρρ. κλήρ. § 8.—Δημοσθ. π. Ὀνήτορ. Α §§ 8 ἐπ.—π. Βοιωτ. π. προικ. § 6 κλ. κλ.

Ταῦτα βεβαίως οὕτως ἔχουσιν. Ἄλλ' ἀρὰ γε εἶνε ἀνάγκη πράγματι ἵνα διὰ ταῦτα μετακινήσωμεν τὴν παραδεδομένην γραφήν, καὶ δὴ ἀλλοιοῦντες τὴν τῶν λεγομένων ἔννοιαν ἀντὶ: ἐπιδίδωσιν αὐτῷ ἢ ἀναγνώμεν: ἀποδίδωσιν αὐτῇ ἢ αὐτῆς;

Καθ' ἡμᾶς οὐδαμῶς. Τῷ ὄντι λυθέντος τοῦ γάμου ἢ προῖξ ἔδει ἢ ἀποδοθῆ οὐχὶ τῇ γυναίκα. ἄλλως τε καὶ ἀνικάνῳ οὕση κατὰ τὸν νόμον, ἀλλ' αὐτοῖς τοῖς ἐκδοθῆσιν αὐτὴν ἀδελφοῖς (§ 5), οὗτοι δὲ λαβόντες τὴν προῖκα ἢ ἐπιδώσιν αὐτὴν αὐθις τῷ Ἡλείῳ Σφητιίῳ. Ἄλλ' ἀφ' οὗ ὁ μὲν πρῶτος γάμος ἐλύθη τῇ συναίνεσει τῶν τε συζύγων καὶ τῶν ἀδελφῶν τῆς γυναίκος, ὁ δὲ δεύτερος γάμος συνήφθη τῇ παρακλήσει αὐτοῦ τοῦ Μενεκλέους καὶ μετὰ τῆς γνώμης τῆς ἑαυτοῦ (§ 8), τούτου ἐγκρίναντος ἢ καὶ ὑποδείξαντος ἴσως τὸν δεύτερον σύζυγον, δὲν εἶνε πολὺ μᾶλλον εὐλογον ἢ παραδεξώμεθα, ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐπίτηδες καὶ ἵνα δεῖξῃ τὴν μεταξὺ τοῦ Μενεκλέους καὶ τῶν τέκνων Ἐπωνύμου τοῦ Ἀχαρνέως ὑπάρχουσαν πάντοτε φιλίαν καὶ οἰκειότητα, τοὺς μὲν ἀδελφοὺς παρίστησι λέγοντας: καὶ οὕτως ἐκδίδομεν αὐτὴν Ἡλείῳ Σφητιίῳ—διότι τούτοις μόνοις ὡς κυρίοις τῆς γυναίκος προσήκει κατὰ τὸν νόμον τὸ δικαίωμα τοῦτο—περὶ δὲ τοῦ Μενεκλέους λέγει, ὅτι οὗτος ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας (hrevi manu) τὴν ἀποδοτέαν προῖκα ἐπιδίδωσιν αὐτῷ, τῷ νῆφ δῆλον ὅτι συζύγῳ, καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον λέγει. (§ 9) ὅτι καὶ τῇ γυναίκα, οὐχὶ διὰ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλ' ἀπ' εὐθείας ἐπίσης, καὶ τὰ ἱμάτια, ἃ ἦλθεν ἔχουσα παρ' ἐκείνου, καὶ τὰ χροσίδια, ἃ ἦν, δίδωσιν

αὐτῇ; Νομίζομεν ὅτι οὐ μόνον οὐδέν κωλύει, ἀλλ' ὅτι, τούναντίον, ἡ ὅλη ὑπόθεσις (1) τοῦ λόγου τούτου ἐπιβάλλει τὴν ἀντίληψιν ταύτην καὶ ἐρμηνεΐαν.

§ 10: ἔσκόπει ὁ Μενεκλῆς ὅπως μὴ ἔσοιτο ἅπαις, ἀλλ' ἔσοιτο αὐτῷ ὅσους ζῶντα γηροτροφήσει καὶ τελευτήσαντα θάψοι αὐτὸν καὶ εἰς τὸν ἔπειτα χρόνον τὰ νομιζόμενα αὐτῷ ποιήσει.

Εὖ ποιῶν ὁ Wyse ἐξέδωκε: ζῶντιά τε, ὡσπερ ἄλλως ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐκδοτῶν ὅ τε Βεκκῆρος καὶ ὁ Schömann.

Τὴν γραφὴν ταύτην τῷ ὄντι κυροῖ ὁ κῶδ. Q, πλὴν ὅτι κατὰ λίαν συνήθη σύγχυσιν τοῦ Γ καὶ Τ ἀντί: ζῶντιά τε ἐν αὐτῷ ἀναγινώσκειται: ζῶντιά γε. Πρὸβλ. § 45: πρὸς τούτοις ζῶντιά τε φαίνομαι θεραπεύων αὐτὸν καὶ τελευτήσαντα θάψας.

Ἄλλὰ νομίζομεν ὅτι καὶ ἕτερον τι σφάλμα ὑποικουρεῖ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ὅτι ὀφείλον ὅτι περιτετεύει ὅλως ἢ ἀντων. αὐτόν, παρεμβληθεῖσα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ μετωπίου, ἔπου ἐπέιχε τόπον σχολίου. "Ὅτι δ' οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα ἐπίσης διδασκόμεθα ἐκ τοῦ αὐτοῦ κῶδ. Q, ἐξ οὗ τὸ αὐτὸν ἐλλείπει παντάπασι. Σημειούσθω δ' ὅτι πρὸ πολλοῦ ἤδη ὁ πολὺς Κόδης ἐξέβαλεν αὐτὸ τοῦ ἐδάφους.

§ 22. Ἐγὼ τοίνυν πάντας [ἀνθρώπους] ἂν οἶμαι ὁμολογήσαι ὑμᾶς ὡς οὐκ ἂν ποιησάμενος ἄλλον οἰκειότερον ἐμοῦ ἐποιήσαι ἂν. δεῖξάτω γὰρ οὗτος ὑμῖν, ἀλλ' οὐκ ἂν ποτε δύναιτο.

Τῷ Βεκκῆρῳ πρῶτῳ περιγράψαντι τό: ἀνθρώπους, πάντες οἱ μετ' αὐτόν ἐκδίδεται κατηκολούθησαν, ἐκ δὲ τούτων αὐθις ὅ τε Thalheim καὶ ὁ Wyse, ἀντὶ τῶν X/φων. ποιήσαι ἂν, τῇ διορθώσει τοῦ Δοδραίου στοιχοῦντες, ἄλλως τε καὶ τοῦ Κόδητος συνεπινεύοντος, ἐξέδωσαν: ἐποιήσαι ἂν. Προσθῶμεν δ' ὅτι, καθ' ἃ ἐξ ὑπσσημειώσεως τοῦ Wyse διδασκόμεθα περὶ τοῦ ἀθετουμένου τούτου ἀνθρώπους: «ἀνοὺς per dittographiam ex ἂν natum esse monet Dobr».

Προσθῶμεν ὅμως ἐπίσης ὅτι ἄλλοι τό: ὑμᾶς μᾶλλον ἐνόμισαν

(1) Ὁρ. ἀνωτέρ., σ. 46 ἐπ.

ὑποπτον, ὅθεν ὁ μὲν Bremi ἐξαλείφει ὅλως, ὁ δὲ Jenicke μεταβάλλει εἰς: ὁμοίως.

Ὁ ῥήτωρ οὐ μόνον ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἀλλὰ καὶ κατωτέρω ἐν §§ 24 καὶ 45 ἐπίσης λέγει: ἅπασιν ἀνθρώποις καὶ ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις, ὁμοίως ἐν τῷ π. τ. Κλεωνύμ. κλήρ. § 40: εἰ... πάντας ἀνθρώπους κυριωτέροος ἢ τοῦτους ποιήσετε, ἵνα μόνα τὰ χωρία ταῦτα μνημονεύσωμεν. Διότι δὲ τό: πάντας ἀνθρώπους πρὸς τό: ἡμᾶς μάχεται, οὐδεὶς λόγος ἀναγκάζει ἵνα τοῦτο μὲν πάντως τηρήσωμεν, ἐξαλείψωμεν δὲ ἢ περιγράψωμεν τό: ἀνθρώπους, παρὰ τε τὰ X/φα καὶ τὴν μεμαρτυρημένην ἕξιν τοῦ ῥήτορος.

Διὰ ταῦτα, ὡς ἄλλως ὅ τε Bremi καὶ ὁ Jenicke ἤδη ἤσθοντο, νομίζοντες ὅτι τὸ σφάλμα κεῖται μᾶλλον ἐν τῷ: ἡμᾶς, ἐλάχιστα δὲ τοῦτο μεταβάλλοντες, ἀναγινώσκομεν: ἡμῖν.

Ὁ δὲ νοῦς τῶν ἐλλειπτικῶς πρὸς τὸ τέλος ἐπιφερομένων ὕδα: ἐάν ὁ οὗτος ἀμφισβητῇ, δεῖξάτω... ἡμῖν τίν' ἂν ἄλλον ποιησάμενος οἰκειότερον ἡμοῦ ἐποιήσατ' ἂν ἄλλ' οὐκ ἂν ποτε δύναίτο.

§ 29: τοῦτω δὲ λαγχάνει δίκην τῆς ἀπορορήσεως.

Περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ χωρίου τούτου διελάβομεν ἐν τοῖς Ἑρμηνευτικαῖς κατελήξαμεν δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐν τῷ δικονομ. δικαίῳ τῶν Ἀθηναίων ὑπῆρξε δίκη ἰδιώνυμος, δ. ἀπορορήσεως καλουμένη, κατὰ τῶν δι' ἀπαγορεύσεως πρὸς τοὺς ἀγοραστάς ἢ καὶ δι' ἄλλων παραπλησίων τρόπων, δικηκλυόντων ἐξωδίκως τὰς ἀγοραπωλησίας τῶν ἀκινήτων κτημάτων. Ἐκεῖ δὲ ἐπεφυλαξάμεθα ἵνα ὑπὸ τὴν § ταύτην ἐξετάσωμεν ἂν ἢ παραδοθεῖσα ἡμῖν ὡς ἄνω γραφῇ δύναται νὰ νοηθῇ καθ' ὃν ἡμεῖς τρόπον αὐτὴν ἡρμηνεύσαμεν.

Ἐν πρώτοις παρατηροῦμεν ὅτι οἱ κώδικες πάντες τὴν αὐτὴν παρέχουσι γραφήν (1), ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τὸ σφαλερὸν ἐμφανίζει αὕτη, ὀφείλομεν νὰ νομίσωμεν αὐτὴν ὡς καλῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσαν.

Ἄλλ' ὁ τρόπος οὗτος τῆς ἐκφράσεως οὐδαμῶς ἐπιβάλλει

(1) Κατὰ τυπογραφικὸν φαίνεται σφάλμα ἐν τῇ ἐκδόσει Wyse σ. 28 ἐν κριτ. ὑποσημείωσ. ὑπὸ τὴν § 29. 5 ἀναγινώσκειται: «τῆς om. Q», ὅτι δηλὸν ὅτι ὁ κώδ. Q παρέχει τὴν γραφήν: δίκην ἀπορορήσεως· διότι πάντες οἱ λοιποὶ ἐκδοταὶ τὴν παρέλειψαν ταύτην τοῦ κῆθρου ἀναφέρουσιν εἰς τὸν προηγούμενον στίχ. 29. 4: ἀπὸ (τῆς) τιμῆς τοῦ χωρίου.

καὶ νὰ νοήσωμεν αὐτὴν ὡσπερ ὁ Schömann καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἐλλογιμώτατοι ἄνδρες ἐνόησαν, ὅτι δηλὸν ἔτι ἡ γεν: τῆς ἀπορρήσεως σημαίνει propter fratris intercessionem, ὅτι δ' ἄρα ἡ ἐγερθεῖσα ἀγωγὴ fuit haud dubie δίκη βλάβης. Διότι πρῶτον πᾶσαι σχεδὸν αἱ δίκαι ἀπὸ τοῦ αἰτίου ἢ τοῦ δι' αὐτῶν σκοπομένου ὀνομάζονται οἷον δ. προικός, αἰτου, καρποῦ, ἐνοικίου, χρέως κλ. Ἐπειτα οὐδὲν σημαίνει ἂν ὁ ῥήτωρ ἐνταῦθα ἐχρήσατο τῇ μετὰ τοῦ ἄρθρου ἐκφορᾷ: δ. τῆς ἀπορρήσεως, ὡς ἐπίσης οὐδὲν θὰ ἐσήμαινεν ἂν παρομοίως ἔλεγε: τοῦτω δὲ λαγχάνει δίκην τῆς προικός ἢ τοῦ χρέως κλ. ὡς καὶ πράγματι ἀλλαχοῦ λέγει οἷον π. τ. Κίρ. κλήρ. § 3: πρὸς τὸν εἰληχότα τοῦ κλήρου τὴν δίκην. Ἄγν. κλήρ. § 13: ἡνίκ' ἐγὼ τοῦ κλήρου τὴν δίκην ἐλάγχωνον. § 15: ἐμοὶ γάρ... λαχόντι τοῦ κλήρου τὴν δίκην. Πύρρ. κλήρ. § 8—9: ἐπιθυμῶ... πυθέσθαι... ὁποῖαν δίκην αἰτου ἢ τῆς προικός αὐτῆς... δικάσασθαι ἢ ξίωσεν § 78 ὁποῖαν δίκην αἰτου ἢ τῆς προικός... ἐδικάσατο κλ. Ἀλλὰ πρὸς τὴν προσθήκην ἢ παραλείψεως τοῦ ἄρθρου πρὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐγκλήματος διδάσκει ὁ Schömann (αὐτόθ. σ. 231) ἀντιλέγων τῷ Meier (De ord. judic. σ. 384 σημ. 52), ὅτι δ' ὅμως οὐδαμῶς ἀναίρουσι τὴν ἡμετέραν γνώμην.

§ 45: εἶτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας δεῖς ποιεῖσθαι.

Ὡς ἀνωτέρω ἤδη παρετηρήσαμεν ὁ Βλάσσιος ὑπολαμβάνων ὅτι ἐντεῦθεν ἐξέπεσεν ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀρποκρατίωνος μαρτυρουμένη λ. ἀγενῆς ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ ἄπαισι, ἤκασε: τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀγενέσι [τοῖς ἀνθρ.].

Καὶ ἄλλοι δ' ὅμως φιλόλογοι ἐπίσης ἐνόμισαν νοσοῦν τὸ χωρίον. Οὕτω πρῶτος ὁ P. R. Müller ἀντὶ τοῦ ἄπαισι ἤκασεν: ἄπαισι, μετὰ δ' αὐτὸν ὁ Naber, ἀνατρέπων ἄρδην τὴν παραδεδομένην ὑπὸ τῶν κωδίκων A καὶ Q γραφὴν: τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις, ἀντ' αὐτῶν ἀνέγνω: τοῖς ἄπαισι τῶν ἀνθρώπων, τὴν διόρθωσιν δὲ ταύτην οἱ νεώτεροι ἐκδῶται πάντες, καὶ ὁ Buermann δηλὸν ὅτι καὶ ὁ Thalheim καὶ ὁ Wyse οὐ μόνον ἐνέκριναν, ἀλλὰ καὶ κατεχώρισαν ἐν τῷ ἐδάφει.

Ἀλλὰ πλὴν ὅτι καὶ δεκτῆς γενομένης τῆς εἰκασίας τοῦ Ναδή-

ρου, ἔδει νὰ τηρηθῆ τὸ μετὰ τὴν ἀντων. ὑμῖν ἄρθρ. τοὺς: τοὺς [τοῖς] ἄπαισι τῶν ἀνθρώπων, ἀναγκαῖον ὄν, ἢ διόρθωσις αὕτη, καθ' ἡμᾶς, μᾶλλον περιττὴ φαίνεται οὕσα ἢ ἀναγκαῖα. Βεβαίως τὸ ὑπὸ τοῦ ῥήτορος λεγόμενον: τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας ὑεῖς ποιῆσθαι μονομερῶς καὶ χωρισμένως λαμβανόμενον φαίνεται ἀνόητον ὄν, διότι ὁ νόμος οὐχὶ ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς κατὰ λέξιν ἐν § 13 κεῖται, τοῖς ἄπαισι τῶν ἀνθρώπων τὸ δικαίωμα τοῦτο ἐχορήγησεν. Ἄλλ' ὅταν ἐνθυμηθῆ τις ὅτι ἐνταῦθα ὁ ῥήτωρ, ἀπὸ τῆς ἡγουμένης ἤδη § 44 ἀρξάμενος, ἀνακεφαλαιοῖ καὶ δὴ ἄρα συντόμως τέρως λέγει, ἃ ἤδη εὐρυτέρως ἐν τοῖς πρόσθεν ἀνέπτυξεν, ὅτι δὲ διὰ παντὸς τοῦ λόγου τούτου οὐδὲν μᾶλλον ποιεῖ ἢ νὰ ἐρμηνεύη καὶ ἐπικαλῆται ἀεὶ τὸν περὶ διαθηκῶν σολῶνειον νόμον: εἰ μὴ παῖδες ὡς κτέ., ὅτι δὲ τέλος ἐν § 24 διαρρήδην λέγει: τοῖς μὲν ἄλλοις ἄπαισιν ἀνθρώποις καὶ Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις δοκεῖ καλῶς οὗτος ὁ νόμος κείσθαι κτέ. ὀφείλει, νομίζομεν, νὰ παραδέξῃται ὅτι ὁ Ἰσαῖος ἐδύνατο κάλλιστα καὶ ἐνταῦθα, χωρὶς οὐδαμῶς νὰ κινδυνεύη οὔτε νὰ πικρανοῖθῃ, ἀλλ' οὔτε καὶ παραληρῶν νὰ φανῆ τὸ παράπαν, τὰ ἤδη εἰρημένα συντόμως ἐπαναλαμβάνων, νὰ εἴπῃ: εἶτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἄπαισι τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας κτέ. Λέγει δὲ κατὰ πληθ. ἀριθμ. τοὺς νόμους, διότι καὶ Ἑλληνες καὶ βάρβαροι, κατὰ τοὺς ἑαυτῶν, ὡς εἰκός, νόμους ἕκαστοι πολιτευόμενοι, ἐπίσης νομίζουσι καλῶς παρ' αὐτοῖς κείμενον τὸν περὶ υἰοθεσίας θεσμόν, καὶ διὰ τοῦτο χρῶνται πάντες αὐτῷ (§ 23).

Πρόσθωμεν δ' ὅτι, καθὰ ἐξ ὑποσημ. τοῦ Thalheim ὑπὸ τὴν αὐτὴν § 45 διδασκόμεθα, τὸ χωρίον τοῦτο, ἀλλὰ δι' ἄλλον πλέον λόγον, καὶ ὁ Herwerden ἐπίσης ἐφθαρμένον ἐνόμισε, διὸ καὶ ἐξέβαλε τὰς λλ: ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς.

§ 47: ἀλλὰ μεμνημένοι τοῦ νόμου καὶ τοῦ ὄρκου ὃν ὁμωμόκατε... τὰ δίκαια καὶ τὰ εὖορκα κατὰ τοὺς νόμους ψηφίσασθε.

Ὅπως οἱ ἐκδότης πάντες καὶ πάντα τὰ X/φα, πλὴν τοῦ πολλὰ κως ἤδη μνημονευθέντος κώδ. Q, ἐν ᾧ ἀντί: τοῦ νόμου, κεῖται: τῶν τε νόμων.

Διατὶ προτυμῆθη ἢ τοῦ κώδ. A καὶ τῶν ἀπὸ τούτου καταγο-

μένων Χ' / φων γραφή: τοῦ νόμου ἀγνοοῦμεν, ἡμεῖς ὅμως οὐδαμῶς ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ Ἰσαῖος κατὰ τὸ ἑαυτοῦ καὶ τοῖς ἄλλοις ῥήτορσιν εἰωθὸς ἔγραψε: τῶν τε νόμων. Πρὸς π. τ. Νικοστρ. κλήρ. § 31: ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἀναμνησθέντες καὶ τῶν ὄρκων. . . ψηφισασθε. Φιλοκτήμ. κλήρ. § 65: ὑμεῖς τε τὴν ψῆφον δοῖαν καὶ κατὰ τοὺς νόμους θήσεσθε, τοῖσδε τὰ δίκαια γενήσεται. Κίρ. κλήρ. § 46: μνησθέντες οὖν καὶ τῶν ὄρκων. . . καὶ τῶν νόμων. . . ταύτη τὴν ψῆφον τίθεσθε. Δημοσθ. κ. Ἀφὸβ. Α § 68: δέομαι οὖν ὑμῶν. . . μνησθέντας καὶ τῶν νόμων καὶ τῶν ὄρκων βοηθῆσαι ἡμῖν κτέ. πρ. Βοιωτ. π. τ. ὄνομ. § 41: ὥστε. . . καὶ κατὰ τοὺς νόμους καὶ κατὰ τοὺς ὄρκους. . . δέομαι καὶ δίκαια ἀξιῶ. Λυσ. κ. Θεομν. Α § 32: ὃν μεμνημένοι. . . βοηθήσατε καὶ τοῖς νόμοις τοῖς κειμένοις καὶ τοῖς ὄρκοις οἷς ὀμωμόκατε. κ. Ἀλκιβιάδ. Α § 47: ἀνάγνωθι δ' αὐτοῖς τοὺς νόμους καὶ τοὺς ὄρκους. . . καὶ τούτων μεμνημένοι ψηφιοῦνται τὰ δίκαια κλ.

Ἴσως τις ἀντιλέγων ἰσχυρίσεται ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐνταῦθα τοῦ νόμου λέγων νοεῖ τὸν νόμον. . . καθ' ὃν ἡ ποιήσις ἐγένετο, καὶ οὐ ἐντέλλεται τῷ γραμματεῖ τὴν ἀνάγνωσιν (§§ 16—17 πρὸς π. τ. ἐτι §§ 24, 25, 26). Ἀλλὰ πλὴν ὅτι καὶ μικρὸν ἀνωτέρω ἐν § 13 ἐπίσης λέγει: καί μοι τὸν νόμον ἀνάγνωθι, ὅς κελεύει τὰ ἑαυτοῦ ἐξεῖναι διαθέσθαι ὅπως ἂν ἐθέλη, ἐὰν μὴ παῖδες ἄσχετες ὡς γνήσιοι, ἐξ οὐ δυνάμεθα εὐλόγως νὰ συναγάγωμεν ὅτι ὁ λέγων δύο διαφόρους νόμους ἐπικαλεῖται, ἀπανταχοῦ ἀλλαγῶς χρῆται τῇ κατὰ πληθ. ἀριθμ. ἐκφορᾷ, οἷον § 1: ἡγοῦμην. . . εἴ τις καὶ ἄλλος ἐποιήθη. . . κατὰ τοὺς νόμους καὶ ἐγὼ ποιηθῆναι. § 45: εἶτα τοὺς νόμους ἐπέδειξα ὑμῖν τοὺς ἅπασιν τοῖς ἀνθρώποις ἐξουσίαν διδόντας δεῖς ποιεῖσθαι. Πρὸς π. τ. ἐτι §§ 2, 13, 26, 39.

Ὅτι δὲ δύο διαφόρους νόμους ἐπικαλέσατο σαφῶς δείκνυται, νομίζομεν, ἐκ τῆς § 13 ἐνθα λέγων ὅτι διδάξει ὡς κατὰ τοὺς νόμους ἐγένετο ἡ ποιήσις, ἀμέσως μὲν ἐντέλλεται (: ἀνάγνωθι) τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πρώτου νόμου, μικρὸν δὲ κατωτέρω (§ 16: ἀνάγνωθι) καὶ τὴν τοῦ ἐτέρου.

Διὰ ταῦτα προσήκον ἡμῖν φαίνεται ἵνα ἐν § 13, ἀμέσως πρὸ τῆς ἐπεξηγηματικῆς προτάσεως: ὁ γὰρ νομοθέτης, ὃ ἄ, διὰ τοῦτο

τὸν νόμον ἔθηκεν οὕτως, προσθῶμεν τὴν ἐπιγραφὴν ΝΟΜΟΣ παρα-
 λειφθεῖσαν εἴτε ὑπὸ τῶν μεταγραφῶν εἴτε καὶ ὑπὸ τῶν παλαιῶν
 διασκευαστῶν. Τοιαύτας δὲ παραλείψεις ἢ ἐσφαλμένας σημειώσεις
 ἐπιγραφῶν ἢ προσκλήσεων πρὸς τὸν κήρυκα ἢ τὸν γραμματέα, καὶ
 ἄλλας ἤδη παρατηρήσαμεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν.

Ὅρα Προεδρική καὶ Διαρδύσεις
 ἐν τῷ τῷ τῷ τῷ Δ Δ' τῆς Ἀθηνῶν
 σελ. 248-251.

(Π. Σ. Φ.)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΝΟΜΟΝ